HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTAA

VALINTA MÄKINEN

Somerniemi
puh. 42 674

Hyvää Joulua
ja
Onnellista Uutta Vuotta

Keskus-Valinta
puh. 45159

Hyvää Joulua
Kiitämme kuluneesta vuodesta.
Onnea Uudelle vuodelle.

T-market
Ostamo
SOMERO PUH. 46 236, 46 237

Lue laatua elämääsi, pyhinä on siihen paljon aikaa.

Rauhallista Joulua

SOMERON KIRJAKAUPPA

Hyvää Joulua ja menestyksellistä Uutta Vuotta toivottaa asiakkailleen

LEHTOSEN KASVATUSKANALA
Puh. 45 110

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta

toivoo
RAUTA- JA PELTINELIÖ OY
puh. 45 929

ELEKTRIA
Sähkön ja Kodintekniikan ammattiliike
Someron Sähkö & Kone
sähköurakointi ja -suunnittelu, radio- TV- ja kodinkonehuolto puh. 924-45 888.

Kansojen vanhoissa kertomuksissa elämä saa vertauskuvansa puusta, jonka hedelmällä ja nesteillä on eloa antava voima. Jopa pohjan perille levinnyt tarusto on saanut alkunsa itämailta.

Nykyistenkin tarujen ja uskomusten juuret ovat itämailla. Joulun sanoma elää yhä, joulun tarina kiehtoo ja liikuttaa meitä. Kahden vuosituhannen ikäinen tarina on osa todellisuuttamme. Kirkkoherra Osmo Turkki on kirjoittanut Someron Joululle joulusaarnan. Se edustaa tämän päivän kristillisyyttä. Fil.maisteri Kaari Utrio kertoo, millainen oli kristinuskon suhde naisiin silloin, kun uskonto oli uusi.

Ihmiset ovat etsineet todellisia elämänpuita, parantavia rohtoja, joiden hedelmät ja nesteet ovat palauttaneet terveyttä. Osa näistä, kansojen vaistonvaraisesti tai kokemuksen ja pettymyksen kautta koetelluista kasveista on todettu lääketieteellisesti päteviksi, yhä kelvollisiksi lääkkeiksi. Someron Joulu kertoo tänä jouluna somerolaisten elämänpuista.

Tapaaminen Jumalan kanssa

Osmo Turkki

Suurin osa suomalaisista menee ainakin kerran vuodessa jumalanpalvelukseen. Monilta se jää aivan vuoden loppuun, jouluun. Minimikristillisyyteen kuuluu tämä yksi ''sovittu'' tapaaminen Jumalan kanssa vuoden kuluessa. Niitä muita tapaamisia hautaansiunaamisissa ja vastaavissa ei aina olekaan.

Onhan tapaamiseen Jumalan kanssa mahdollisuus toki muuallakin kuin kirkossa. Hädän hetkellä, sairasvuoteella, päälle kaatuvien vastoinkäymisten ja umpikujaan ajautuvan elämän paineiden alla on ollut pikatapaaminen: epätoivoinen hätärukous tai valvotun yön aikana monesti toistunut sielun huuto: ''Jos sinä Jumala olet, auta minua!'' Joskus on jääty kuuntelemaan radiojumalanpalvelusta, sana on hetkeksi välittänyt yhteyden Jumalaan — kunnes taas inhimillisen elämän häiriöt ja vaatimukset ovat siitä irti temmanneet. Tai kesäillan paratiisimaisen lempeyden keskellä sielu on välähdykenomaisesti ylentynyt ymmärtämään, ettei ''tätä maailmaa ole mikään kunnallisjärjestö suunnitellut tai tehnyt''.

Onhan siis niitä tapaamisen mahdollisuuksia Jumalan kanssa muuallakin kuin kirkossa, mutta myöntäkäämme: harvoin, ylen harvoin noita mahdollisuuksia kunnolla käytetään. Sittenkin on niin, että vasta kirkkoon jumalanpalvelukseen lähteminen merkitsee meille useimmille kiireisen ajan ihmisille todellista pysähtymistä puhumaan Jumala kanssa, häntä kuuntelemaan.

Jumalan Pojan syntymäjuhla antaa meille turvallisen syyn lähteä Jumalan huoneeseen. Onhan Hän tullut tänne maailmaan Vapahtajaksi ''kaikelle kansalle''. Nämä ovat juhlat, joihin kaikkia kutsutaan. Sitä viimeisintä, arvottomintа, valmistautumatonta, epävarmintakaan ei katsota ylen. Kun muuten tuntuu suomalaisessa perinteessä olevan yhä pinttyneenä se luja väärinkäsitys, että vain erityistä hurskautta osoittaakseen voi kirkkoon mennä, on jouluna toisin. Silloin uskaltavat kaikki tulla, uskaltavat astua lähemmäs Jumalaansa, Elämän ihmeellistä Luojaa ja elämämme Pelastajaa.

Mutta: mistä minä puhuisin Jumalan kanssa, kun Hänen huoneeseensa astun? — Vuoden kuluessa käymme ehkä monillakin syntymäpäivillä. Ojennamme kukkakimpun tai jotain vastaavaa syntymäpäiväsankarille, lausumme toivotuksen tai pari hänelle, vanhan ystävän kohdalla verestämme jonkin hauskan muiston, ja sitten istumme muiden vieraiden joukkoon heidän kanssaan seurustelemaan. Mitä tärkeämpi ihminen, sitä vähemmän hänen kanssaan ehtii merkkipäivänä jutella, sitä enemmän ennen juhlahuoneeseen astumista kysellään: ''Kuka pitää puheen?''

Miten on Jumalan kohdalla? Onko meille ongelmana se, että emme Hänelle osaa muotoilla asiaamme, että meillä ei ole kovin paljon muistoja yhteisistä hetkistä Hänen kanssaan? Pakenemmeko kirkkomatkallakin keskustelemaan vain toisten vieraiden, toisten ihmisten kanssa?

Hyvä ystävä. Sellainen ei varmasti ole ongelma. On niin sanomattoman paljon, mistä puhua Jumalan kanssa, ei tarvita muotoilua, ei selittämisiä: Hän tietää jo. Ei tarvitse hävetä harvoin käymistään: Hän muistaa meidät, ja on odottanut, että elämän ilon ja surun, paineiden ja ongelmien kanssa Häntä tulisimme tapaamaankin. Keskusteluun Jumalan kanssa ei varmasti tarvitse aiheita hakea, jos ymmärrämme, kenet kohtaamme. Turhasta jännittämisestä ja itsemme muuttamisen tarpeesta vapautuneena saamme avata Hänelle aidon sisimpämme, saamme puhua elämästä sellaisena kuin se on. Tiedäthän, että rukouksessa, keskustelussa Jumala kanssa on kaksi osaa: se, että me puhumme Jumalalle, ja se, että sisimmässämme kuuntelemme, mitä Hän sanassaan meille puhuu.

Joulun ikuinen sanoma kertoo, miten Jumala tuli meidän luoksemme, ''astui meidän keskellemme''. Hän tuli rakentamaan yhteyttä, elintärkeää yhteyttä meille ihmisille. Älkäämme kääntäkö Hänelle selkäämme, vaan ottakaamme yhteyden tarjous vastaan. Käykäämme kohtaamaan Jumalaamme — hengessä ja totuudessa.

Se on joulua — se on juhlaa. Jumalallista juhlaa.

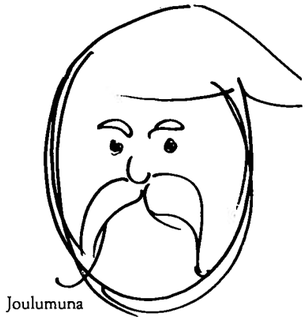

Joulumuna

LUUMUMARENKI

100–200 g luumuja
3–6 dl vettä
1 1/2 dl tomusokeria
6 Kultamunan valkuaista

Keitä luumut pehmeiksi vedessä ja hienonna ne. Vatkaa valkuaiset kovaksi vaahdoksi ja sekoita joukkoon tomusokeri ja hienonnetut luumut. Kaada seos voideltuun tulenkestävään vuokaan ja paista kohokas miedossa 160°C uuninlämmössä. Tarjoa heti kerman tai maidon kera.

Munakunta

Ominaisuudet ovat laadun mitta.
VALMET täyttää mitat.

Valmet on suosituin, tottakai. Se on tehty uusimman tekniikan ja toimivuuden mukaan.
Uusi pohjoismainen Valmet on entistäkin ergonomisempi, vahvaa vahvempi ja ketterää ketterämpi.
Myös huollon helppouteen on kiinnitetty huomiota.

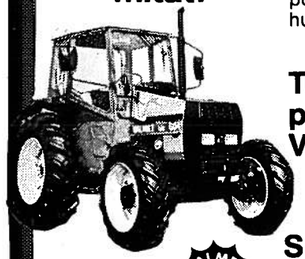

Tule ja koe uusi pohjoismainen Valmet.

Se on enemmän kuin pelkkä peltotraktori.

HANKKIJA
Somero 45 002
Aimo Lehtinen

Hyvää Joulua ja
Onnea Uudelle Vuodelle
toivottaa
KULTELAN
TALOUSKAUPPA
PUH. 45 367

Hyvää Joulua somerolaiset

Erikoistarjous

Reilua Maatalous-
Rauta ja Rakennus
tarvikekauppaa
Somerolla

MAATALOUS TAMMI OY
SOMERO

Muodikkaita asukokonaisuuksia nuorille ja nuorekkaille.
Kiitos asiakkaille kuluneesta vuodesta. Hyvää Joulua ja onnea uudelle vuodelle.

Sapliini
VIRTASEN HALLISSA
PUH. 46 393

POHJOLA-YHTIÖT
POHJOLA · SUOMI-SALAMA · EUROOPPALAINEN

Hyvää Joulua ja
Menestyksellistä Uutta Vuotta

KANSALLIS-OSAKE-PANKKI
Somero

SOMERON OSUUSPANKKI

SOMERON SÄÄSTÖPANKKI

HYVÄÄ JOULUA
JA
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA

Muotitukka

Irma Mäntylä

Joensuuntie 5 puh. 47169

Grilli
KIPSA
Palvelee Joulunakin

Hyvää Joulua toivottaen
KIOSKIKOLMIO

TILITOIMISTO
EKONOMIA

hoitaa maatalous- ja liikekirjanpidot, tilinpäätökset sekä veroilmoitukset asiantuntemukella.
Yhteys ekon. Kalle Älli puh. 45 183
klo 10—12 Rantatie 10 C 17.

KIITTÄEN KULUNEESTA VUODESTA
JA ONNEA ALKAVALLE VUODELLE

Teerihanju
huvikeskus

Tottako sananparret ja kaskut ?

Tapio Horila

Sananlaskut ja kaskut kiinnittyvät usein nimeltä mainittuun ihmiseen.

Someron sananparsikirjan kokoajana fil.tri Tapio Horila tietää ovatko kaskut todenperäisiä.

Opettaessani muinoin Someron yhteiskoulussa äidinkieltä järjestin oppilaitteni kanssa seuraavan kokeen: Kutsuin luokassa luokseni laitimmaisen pulpettirivin ensimmäisen oppilaan, kerroin hänelle kuiskaten lyhyen jutun ja kehotin häntä toistamaan sen muiden kuulematta seuraavalle oppilaalle, tämä kertoi taas seuraavalle jne, kunnes jutu oli kulkenut luokan läpi. Viimeinen oppilas toisti ääneen saamansa viestin. Yhteinen havainto oli, että juttu — kuljettuaan 30—40 nuoren viestittäjän kautta — oli suuresti muuttunut, joskus jopa täysin tuntemattomaksi alkuperäiseen verraten.

Kokeen tarkoituksena oli havainnollisesti osoittaa, että suullinen muistitieto on tiedonlähteenä epäluotettavaa, jos sen kulkua ovat välittäneet useat muistelijat. Koe tekee ymmärrettäväksi — paitsi sen ettei juoruihin ole aina uskomista — myös sen, ettei suullista kansanperinnettä, kuten sananparsia, kertovia runoja tai erityyppisiä tarinoita ja kaskuja, voida sellaisinaan käyttää historiallisina todistuskappaleina. Todistusarvoa niillä on vasta sitten, kun niiden tukena on kirjallisia dokumentteja, arkeologisia löytöjä, rakennettuja muistomerkkejä tms.

Kerron asian valaisemiseksi pari kohdalleni sattunutta aivan yksinkertaista, monelle tuttuakin esimerkkiä. Kumpikin liittyy Someron kirkkoon.

Kerätessäni aikoinaan tietoja Someron kirkkojen Mikko-perinteestä minulle tarjottiin täytenä totena selitystarinaa, jonka mukaan kirkon Mikko-nimitys oli tullut siitä, että nykyinen kirkko oli vihitty mikonpäivänä. Vilkaisu Someron historiaan (I osa s. 237) riitti varmistamaan, ettei tieto ollut oikea, koska arkistotietojen mukaan kirkko vihittiin tarkoitukseensa ensimmäisenä helluntaipäivänä. (Ks. myös Someron joulu 1979.)

Toisena tavallaan päinvastaisena tapauksena voidaan mainita sananparsi ''Toikin pois, sano Harju kirkkoo''. Elokuun 30. päivänä 1891 tehty kirkonkokouksen pöytäkirja kertoo oikeusjutusta, jota Harjun säterirusthollin omistaja Gustaf Ernst Winqvist kävi Someron seurakuntaa vastaan. Hän vaati kirkkoa poistettavaksi nykyiseltä paikaltaan, koska se muka sijaitsi Harjun maalla. Yritys ei onnistunut, koska seurakunta oli kartanon edellisen omistajan aikana luovuttanut Harjuun maakappaleen kirkon tontin korvaukseksi. Tässä tapauksessa siis arkistotiedot vahvistavat sananparren säilyttämää tietoa. (Someron Joulu 1976.)

Alussa mainittu muistin epäluotettavuutta osoittava koe selittää toistakin henkiseen kansanperinteeseen liittyvää ilmiötä. Jokaisella sananparrella, kaskulla, tarinalla ja runolla on tietenkin ollut ensimmäinen sanojansa, kertojansa tai runoilijansa. Jos tuote on ollut elinkelpoinen, se on lähtenyt kuulopuheena leviämään ja saattanut kulkeutuessaan muuttua samoin kuin koululuokassa kerrottu juttu. Tästä seuraa, että tämä alkuaan yksityisen ihmisen hengentuote on myöhemmin kirjattu eri seuduilta toisistaan enemmän tai vähemmän poikkeavina muunnelmina eli toisintoina.

Eri perinteenlajit ovat muuttuvuudeltaan erilaisia. Parhaiten ovat pitäneet pintansa kansanviisautta sisältävät sananlaskut, jotka ovat voineet säilyttää kiteytyneet muotonsa satoja vuosia. Vuonna 1702 ilmestyneessä Henrik Florinuksen sananlaskukokoelmassa on joukko sananlaskuja aivan samassa muodossa, jossa niitä nykyäänkin viljellään. (Esim. Kyllä lyöpä aseen löytää; Siinä näkijä kun tekijä.) Ajatukseltaan yleensä näitä keveämmät sutkauksenomaiset sananparret ja myös kaskut muuttuvat kulkupuheina ehkä herkimmin.

Sananparret ja kaskut kiinnittyvät usein nimeltä mainittuun ihmiseen. Tästä syystä niiden muuttumiseen vaikuttaa lisäksi sekin ilmiö,

että niiden kulkeutuessa uudelle paikkakunnalle entinen henkilönimi vaihdetaan sillä seudulla tuttuun nimeen. Näin hengentuote paikallistuu, ajankohtaistuu ja tulee siten kiinnostavammaksi.

Seuraavassa näytteitä edellä mainituista ilmiöistä. Ne ovat Someron sananparsia-kirjasta poimittuja sanomuksia (sanoi-sananparsia), jotka ovat samanaiheisia, mutta ovat siis jo yhdenkin pitäjän alueella muuntuneet muodoltaan erilaisiksi. Toisinaan on sulkeisiin merkitty kylä, josta esiintymä on lähetetty.

●

Kyl voima voi, sano Hurra kun Kukkoharjaa loi. (Kukkoharja on (tai oli) Saarentaanjärveä ja Rautelanjärveä erottava kannas. Perimätiedon mukaan sen poikki kulkevan syvän kaivannon lapioi Mikko Yrjänänpoika Hurra (1789—1835) tarkoituksenaan padota Rautelankoski ja rakentaa mylly keinotekoiseen uomaan. S. 119.)

Kyl voima voi, sano Kukkoharja kun ojjaa loi. Sananparsi on ilmeisesti kulkeutunut Rautelasta Terttilään, jossa Hurraa ei ole enää tunnettu, mutta jossa on ollut Kukkoharja-niminen torppa. Sananparsi saatu Terttilästä . S. 119.)

Onks muita tulevii, sano Aalruusi kul lähteeseem putos. (Viluksela, s. 111.)

Onks tulijoi, sano Klinka kun kaivoom putos. (Ollila, s. 127.)

Oli onni ettei ollus sakset, sano akka kuv veitti silmään putos (s.111).

Oli Jumala onni ettei ollul lammasraurat, sano mustalainen kum poika silmäs veitteej juaksi (s. 136).

Toi meijäm Maija-vainaa piti sit puhrast huushollii, rahapussikin oli ain niim puhras, sano entinem miäs muijas haural (s. 114).

Kyl puhras hyvä o, vaikkei juur noim puhras, sano kerjäläispoika kun kattos rahapussiin eikä ollum mittää (s. 125.)

Noim peri, sano Kantti ämmääs ja käänsi taas. (Pyöli, s. 124.)

Käännäs, sano Kujala Kaisaa. (Viluksela, s. 129.)

Em mää kasvoist sikkoi tunne, sano Kirkommäki nimismiähel. (Tämä kysyi, kenen siat juoksevat vapaina maantiellä. Härjänlahti, s. 127).

Ei sikkaa kasuvoist tunne, sano Sipilä, kuv vallesmanni kysy kenen sika maantiälä o. (Kerkola, s. 148.)

Näeks voimaa, sano lääkäri kun katinpoikaa hännäst nosti (s. 134).

Kattos käsivoimaa, sano raatali kun kynttylän taitti (s. 143).

Nääs voimaa, sano suutari kun silakkaa hännäst nosti (s. 105.)

Ei yhtään tähtee taivaal, sano Papali kuv vaatekaappiin kusi. (Viluksela, s. 140.)

Ei yhtään tähtee taivaal, sano Ruakonen kum Puustellin kaappiin kusi. (Sylvänä, s. 145.)

Ei sara ei tuule, mut on niij järrees pilves, sano Vitka kuv vaatekkopperoon kusi. (Pappila, s. 158.)

Kyl lutteet rapisee, sano Rihkalam muari kun sauna palo. (Joensuu, s. 145.)

Se ol lutteil terveelist, sano äijä kun sauna palo (s. 160.)

Näistä sanomuksista on toisintoja myös Someron ulkopuolella lukuunottamatta ensimmäistä paria (''Kyl voima voi....''). Niitä ei ole tähän poimittu.

Seuraaville Someron sanomuksille olen löytänyt toisintoja vain ulkopitäjistä. Aineistoa olen saanut Iris Järviö-Niemisen väitöskirjasta ''Suomalaiset sanomukset'' (1959). Tähän viittaavat myös sulkeiden sivunumerot. Kunkin ryhmän ensimmäinen sananparsi sivunumeroineen on aina Someron sananparsia -kirjasta.

Em mää niin ittem mut pojat tahtoo niim puhrast, sano entinen akka kun kuivas astjoi paira häntää. (So-

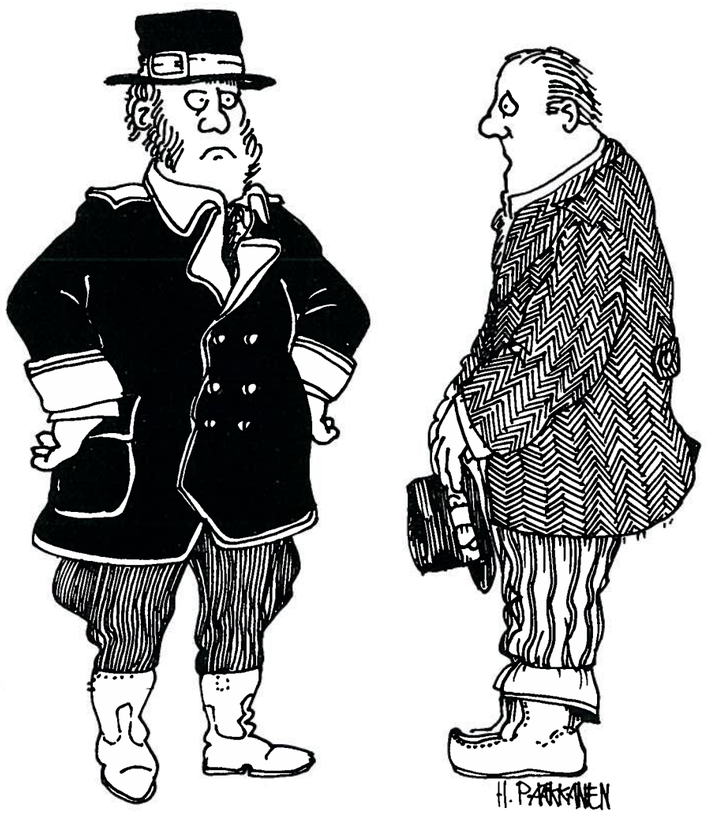

Hyvää Joulua ja liikenneturvallista vuotta 1984

SOMERON AUTOKOULU OY

HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTAA

TOIVOKOSKI OY
puh. Terttilä 43 452

HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTAA

KORVENOJA YHTIÖT

AUTO KORVENOJA OY
FORSSAN AUTO OY
YHDYSLIIKENNE OY

Hyvää ja rauhaisaa Joulua asiakkailleen toivottavat

Hongiston Leipomo Ky
sekä
Kahvila Konditoria

Keidas keskellä Someroa

Hyvää Joulua monivuotisille asiakkailleen toivottaa

Uimahallin kahvio
Arvola & Mod puh. 45 909
Tervetuloa uimaan ja viihtymään.

Hyvää Joulua toivottaen

Laukamo-yhtiöt

Somerpaino oy

SOMERON PAIKALLISLEHTI
SOMERO

HYVÄÄ JOULUA toivottaa valtuutettu ASKO-myyjä

ASKO

Someron Huonekaluliike

puh. 45 125

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta

SOMERON HUOLTO OY

HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTAA

KUKKAKESKUS

puh. 45 385 ja 45 293

Puutavaraliike E. HAKALA

Sahattua ja höylättyä puutavaraa, suoritetaan rahtihöyläystä, kuivataan asiakkaiden puutavaraa.

PUH. 42 867

HYVÄÄ JOULUA JA ONNELLISTA UUTTA VUOTTA TOIVOTTAA

K SOMERON MAATALOUSKESKUS PUH. 924-45393

HYVÄÄ JOULUA JA ONNELLISTA UUTTA VUOTTA

Kampaamo Leena Laine

puh. 45 164

Hyvää Joulua toivottaa

K ellin-VALINTA

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta

NURMEN SAHA JA MYLLY

Somerniemi — puh. 42 958

HYVÄÄ JOULUA JA ONNEKASTA UUTTA VUOTTA asiakkailleen ja tuttavilleen *toivottaa Liisa Ylitalo*

Käsityö ja Lahja

VALTAHARJUN LIIKETALO PUH. 45 212

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta toivottaa

Härmän Kauppa

puh. 45 404

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta

P. TOIVOKOSKI

Terttilä, puh. 43 415

Hyvää Joulua toivottaa

KAMPAAMO EEVA

Urheilutie 23 puh. 45 441

mero, s. 113.)

Puhrasta, puhrasta meirän pojat tahtoo, sano entinen muija, kun pairan helmaan astioita pyyhki. (Nurmijärvi, s. 180.)

Selvä pyy, sano Hakkarainen kun vareksen ampus. (Somero, Lahti s. 116.)

Selvä pyy, sano ryssä varista. (Vilppula, s. 95.)

Selvä pyy, sano Kukkola varist. (Lammi, s. 225.)

Selevä pyy, sano Mehto-Heikki varista. (Kangasniemi, s. 230.)

Selevä pyy, sano Mutter varista. (Viitasaari, s. 231.)

Selvä pyy, sano Savelan Viki varista. (Joutseno, s. 241.)

Oikeen oikeen, sano Hamppula ku Huuvan hevonen kuali. (Somero, Kaskisto, s. 115.)

Oikke, sanos Raula, ko naapri myll kaadus. (Rauma, s. 239.)

Mull oj ja mää anna, mut ihmek kum mul piisaa, sano Heikkarim muari kun kerjäläislikal voileivän anto. (Somero, Kaskisto, s. 117.)

Meil on ja meil annetaan, ihmellist ku piissa, sanoi entinen emäntä, ku antoi viimeisen lämpimän leivän. (Perniö, s. 172.)

Nys sitä lähretääj lujjaa, sano hämäläinen kun katolt putos. (Somero, s. 119.)

Täällä tulhan eikä kluhunaalla, sanoo Ojalan akka, kun katolta putos. (Lapua, s. 188.)

Se vei sen, se tartti sen, pois koira kintuist, sano Juatek ku hält varastettii Helsinkin kuarmast lihat. (Somero, Pajula, s. 122.)

Se tarvittoo sitä, sano Sannan Matti, kun kuakka viäthin. (Lapua, s. 241.)

Saatte mennä, sano Jylteeni köyhii. (Somero, Joensuu, s. 122.)

Saatte mennä, sano Alaperi köyhillen. (Kangasniemi, s. 214.)

Saatte mennä, sano Vesanteri köyhille. (Kalajoki, s. 246.)

Pääsä lakin naula o, sano Kerkolam miäs pispaa pappilas. (Somero, s. 125.)

Pää se on hatu naula, sano suomalainen. (Alajärvi, s. 205.)

Yhtaikaa, sano Kerkolam pojak kun aitaa kaasi. (Somero, Väinö Kallio v. 1909, s. 126.)

Yks aik, sanoi Kirkolan poja, ku he hautausmaa aitaa kaasi. (Perniö, s. 191.)

Kaikki yhtä aikaa, sano Pakaan poika, ko kaatavat aitaa. (Askola, s. 191.)

Yhtä aikaa, sano Portaan pojat, kun aitaa kaatavat. (Tammela, s. 191.)

Herra koittelee, sano Kuappala (Santala) kun kana kuali. (Somero, Kerkola, s. 129, 147.)

Herra koittelee meitä, sanoi Perttulan muori kun kana kuoli. (Vilppula, s. 188.)

Herra meitä koetteloo, sano Alarantala, ku kana kuol. (Viitasaari, s. 212.)

Herra meitä koittelee, sano Munkki-Jussi, kun kana kuoli. (Kankaanpää, s. 231.)

Näin Herra meitä koitteloo, sanoo Mäkelä, kun kana kuoli. (Jurva, s. 231.)

Kanan kuoleman koittelemia on muitakin pitkin Suomea.

Lährem must, sano Malperi köyhyyt. (Somero, Lammi, s. 135.)

Saat mennä, sano Lemperkki köyhyyttä. (Teisko, s. 228.)

Saat mennä, sano Malperi köyhyyttä. (Karkku, s. 229.)

Nyt saat mennä, sano Malperi köyhyyt. (Nurmijärvi, s. 229.)

Malperi on sanojana ollut sananparren kulkeutuessa muita sanojia sitkeähenkisempi.

Kum pääsis alkuun, sano mustalaispoika parkuu. (Yritti hautajaisissa itkeä. Somero, s. 137.)

Itkis sitä, kun pääsis alakuun, sano Sorilan Matti. (Alajärvi, s. 242.)

Tupakkii piippuuj ja peräs, sano Oilaam poika kun susi lampaav vei. (Somero, s. 139.)

Tupakki piippu ja peräs, sano Kieronperä, ku susi lamppa vei. (Perniö, s. 223.)

Tupakkii piippuun ja perässäs, sano Kivioja, kun susi lampaan vei. (Karkku, s. 223.)

Tupakkii piippu ja perässä, san Susi-Matti, ko susi lamppa kartanolt vei. (Rauma, s. 242.)

Ku hän sinus o, sano Paijulan piika kuj juamav vaskan selkää heitti (Somero, s. 139.)

Kunhan sinus on, sano Paason likka vasikan juomaa, ku heitti vasikan jälkeen. (Heinola, s. 192. Yleinen Oulusta etelään.)

Sinnemmäks, sano Yli-Kurki muijaas. (Kerkola. s. 159.)

Sinnemmäks, sano Pänni hevostaas. (Tammela, s. 236.)

●

Näiden suhteellisen harvojen esimerkkien perusteella ei pidä mennä tekemään vääriä yleistyksiä. Someron sananparsikirjan 6100 sananparren joukossa on toki satoja valtakunnallisesti levinneitä, sanomuksiakin runsaammin kuin edellä esiteltiin. Toisaalta aivan omaperäisiä somerolaisuuksia on myös paljon, asiantuntijoiden mukaan etenkin sanomuksia poikkeuksellisen suuri osa 1300 kappaleen yhteismäärästä.

Se vaihtelu, mikä havaittiin sanomuksien toisinnoissa, pätee myös kaskuihin. Sanomushan — siis sanoi-sananparsi — on tavallaan suppea kasku.

Tätä juttua kirjoittaessani on minusta ajoittain tuntunut, että soitan vanhaa, kulunutta levyä. Näin siksi, että olen näistä samoista asioista kertonut aiemmin Someron sananparsia -kirjan ja Ilo irti -kirjan esipuheessa, tosin suppeammin. Syy siihen, että otin asian jälleen esille, selvinnee seuraavasta.

Somero-lehti on vuodesta 1978 julkaissut sitkeästi otteita ensin Someron sananparisia -kirjasta ja sitten molemmista kaskukirjoista. Julkaisuidea on ollut Somero-lehden eikä minun. Julkaistut tekstit on valinnut lehden toimitus, joten olen siinäkin suhteessa ''syytön''.

Kuvittelen hurskaasti, että ne, jotka ovat lukeneet mainittujen kirjojen esipuheet, eivät enää mene väittämään, että jokin sananparsi tai kasku on väärennetty, jos se on vähän eri muodossa kuin heidän tuntemansa toisinto, tai että se valehtelee. Näin sitä vastoin saattavat ajatella muutamat niistä, jotka ovat tutustuneet sutkauksiin tai juttuihin vain lehden välityksellä.

Vasta aivan viime aikoina olen alkanut aavistella, että mainitut paikallislehden palstantäytteet ovat herättäneet tuvissa ja keittiöissä jonkin verran keskustelua. Niitä näet ehdittiin julkaista lähes viisi vuotta kenenkään lukijan ottamatta minuun niiden johdosta yhteyttä, kunnes sitten tämän vuoden loppukesällä sain yhden kuukauden aikana kolme puhelinsoittoa.

Lehdessä oli ollut juttu Pitkäjärven kortti- ja ryyppysakista, jossa oli tullut kinaa siitä, koska naapurin lantakuski oli syntynyt. Varman tiedon saamiseksi soitettiin kirkkoherralle kello 2 yöllä.

Seuraavana päivänä minulle ilmoitti miesääni puhelimessa, ettei kyseessä ollut lantakuski vaan talon isäntä ja ilmaisi aatteellisesti hieman kiihtyneenä epäilyksensä, että olin pitänyt rikkaan isännän puolta köyhän lantakuskin kustannuksella. Tilanne kyllä heti rauhoittui, kun kerroin, että olin julkaissut kaskun juuri siinä muodossa, jossa se oli minulle Kultelasta lähetetty. Pitkäjärven ja Kultelan välillä oli kiistanalaisen nimi ehtinyt jo vaihtua.

Senkertaisen soittajan tapaus oli hyvä esimerkki siitä, kuinka saatetaan takertua epäolennaiseen seikkaan, kun on kysymys oman kylän tutuista asioista. Kaskun kyseenalainen vitsihän oli siinä, että kirkkoherra herätettiin riidan ratkaisemiseksi aamuyöstä, eikä suinkaan kiistan kohteen henkilöllisyydessä.

Julkaistiin myös juttu siitä, kun Toivoniemi opetteli ajamaan polkupyörällä ja ajoi ojaan, kun vastaantulija sanoi päivää. Somerniemeläinen mies soitti ja ilmoitti kohteliaasti ja asiallisesti, ettei Toivoniemellä ollut koskaan polkupyörää. — Tämä kasku voi olla siis kulkutavaraa, jota kerrotaan eri paikkakuntien merkkihenkilöistä, jollaisia toivoniemen isännätkin ovat olleet.

Kolmannessa tapauksessa oli kysymys vallan muusta kuin kaskun muuttumisesta. Lehdessä oli ollut juttu naimattomasta tädistä, joka ajoi pois sisarentyttärensä sulhasia sillä perusteella, ''kunnei vanhemmakkaan ol saanu''. Katkera naisääni valitti puhelimessa, että hänet oli tehty naapureiden silmissä naurunalaiseksi ja että Somero-lehden lukijat olivat vailla oikeusturvaa, kun ihmisistä sai nimeltä mainiten kertoa hävyttömiä juttuja. En ollut vielä lukenut lehteä siltä kohdin, joten en tiennyt, mistä oli kysymys. Saatoin vain kovasti valittaa, jos loukkaava kasku oli jäänyt kirjaan. Suurehko määrä juttuja oli nimittäin ennen kirjojen painatusta monien tarkistusten jälkeen karsittu sillä perusteella, että joku saattaisi kokea ne loukkaaviksi.

Kun sitten luin jutun, olin hämmästynyt. Siinä ei mielestäni ollut mitään loukkaavaa, ja uskon, että mainittujen naapureidenkin mielestä kasku oli yksinomaan huvittava, mutta ei häpäisevä. Kolmenkymmenen vuoden takaisille pienille lemmenseikkailuille — olivat ne sitten todellisia tai kuviteltuja — pitäisi jo itse kunkin osata naapureiden mukana nauraa ja olla ylpeäkin siitä, että riiareita oli aikanaan riittänyt. Kaskuja ei yleensä kerrota turhanpäiväisistä ihmisistä, kuten olen Ilo irti -kirjan esipuheessa selvittänyt.

Yhteistä kaikille soittajille oli, ettei kukaan heistä sanonut nimeään. En halua tehdä tästä mitään johtopäätöksiä, etenkin kun Somerniemen soittaja oli muuten sangen asiallinen.

On siis ollut jonkin verran aihetta toistaa aikaisemmin esittämiäni asioita niiden varalle, jotka ovat lukeneet pitäjämme sanomuksia ja kaskuja vain Somero-lehdestä. Mainitut hengentuotteet lasketaan kuuluviksi kansanrunouteen, koska niissä on monesti mukana kertojan luova mielikuvitus. Niiden olemukseen kuuluu, että ne voivat olla asiapohjaltaan tosia, osittain tosia tai täysin perättömiä. Jos tämän muistaa, säästyy turhalta päänvaivalta silloin, kun kansanperinteinen muistitieto jotenkin poikkeaa siitä, mikä ennestään on tuttua.

Soitella sopii edelleenkin, jos sanoo nimensä.

Rauhallista Joulua asiakkailleen toivottaa

Someron Luontaistuote

puh. 47 230

HYVÄÄ JOULUA toivottaa

SOMERON KEMIKALIKAUPPA

puh. 45 217

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta toivottaa

LENINKI JA ASUSTE

puh. 45 410

SOMERON PIKA-PESU

kemiallista ja valkopesua

puh. 45 722

HYVÄÄ JOULUA JA ONNELLISTA UUTTA VUOTTA

Somerkulta

SOMERO

puh. 924/46222

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta kaikille asiakkaille!

DONARI

puh. 46 343

HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTAA

J. M. TUOMINEN Ky

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta

MARIINA-ASUSTE

Rantanen & Kavander

puh. 45 634

KENKÄEKSPERTTI

Hyvää Joulua toivottaa

JALKINELIIKE V. PELTOMÄKI Ky

puh. 45 075

Kenkiä — laukkuja — käsineitä — sukkia

Hyvää Joulua

Arvo Virtanen oy

puh. 45 688

HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTAA

Forssan Varaosa Ky

Puh. 46 818

Hyvää Joulua toivottaa

VALOKUVAAMO REINO LUITPARO KY

Hyvää Joulua toivottavat

JUSSIN ASUSTE
JOENSUUNT. 10
P. 45045

KAMERA-PISTE
JOENSUUNT. 10
P. 47210

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

MARIINA-BAARI
PUH. 47 147

ERKIN TV-HUOLTO

Forssa Hämeentie 8 (916)21 250
Somero Joensuuntie 6 (924)46 311

Parturi - Kampaamo
Bionne
Vanhatie 2 Somero puh. 46966

TOIVOTAMME KAIKILLE
HYVÄÄ JOULUA
sekä
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA!

Kuni ja PUU Oy
Tmi KUISMA
SOMERO ☎ 46 891

Hauskaa Joulua

Valtahanju
SOMERO PUH.45176

MEILTÄ SAAT
— Paljeovet — Rullaverhot
— Kaihtimet

HYVÄÄ JOULUA ASIAKKAILLEEN TOIVOTTAA

SOMERON PALJEOVI
om. A. Tammisto, puh. 46 406

Rauhallista Joulua asiakkailleen toivottaa

SOMERON RENGAS

Hyvää ja Rauhaisaa
Joulua
asiakkailleen toivottaa
TUULA ja PERTTI KANASUO

HYVÄÄ JOULUA
toivottaa

MERIVIRTA OY
puh. 45 991

SÄHKÖTÖITÄ—VESILAITTEITA

SÄHKÖ-ERKKI OY
Puh. 45 339

Seppo Manninen, veistäjä ajassa

Kai Linnilä

Hyvä taideteos, oli se sitten olevaisen esittämistä tai abstraktia ilmaisua, on aina erilaisten abstraktioiden, käsitteellisten ajatusten kiteytymä. Hyvä taideteos sisältää sinänsä abstraktion, käsitteen kauniista, ylevästä, ikuisesta...

Seppo Mannisen veistämisen muodot ja aineet ovat tämän vuosisadan tekniikan, ajatusmaailman ja tiedon antamaa kieltä. Ensimmäiset rakenneveistokset, entisaikain veistämisen ihanteet ja muodot hylkäävä tapa tehdä veistoksia, saivat alkunsa 1900-luvun ensi vuosina. Kehitys oli johtanut uuteen veistämiseen vääjäämättömästi, pienin harppauksin.

Tällä hetkellä Somerolla ei elä niin vanhoja ihmisiä, jotka olisivat ensimmäisten modernistien aikalaisia. Seppo Manninen ei kuitenkaan kopioi vuosisatamme alun konstruktivistien ajatuksia ja muotoja, vaan luo uutta, omaa taidetta. Seppo Mannisen veistokset tunnetaan paremmin Helsingissä ja Tukholmassa kuin Somerolla. Hänen tapansa veistää, hänen kauneusihanteensa puhuttelee tällä hetkellä enemmän taiteille vihkityneiden hermostoa kuin tavallisen somerolaisen tuntoja.

Näin ei olisi pakko olla. Seppo Mannisen veistokset eivät ole sen enempää moderneja kuin ovat maisemassa kiiltelevät kuivurit, pelloilla vyöryvät puimurit, salaojaputket tai atk-pohjainen kirjanpito. Mannisen veistokset ovat osa aikaamme ja tilaamme. Suureen kokoon toteutettuina ne olisivat piristävä osa maalaismaisemaa.

Taide on uutta, modernia silloin kun se ulkoiselta asultaan vastaa aikansa filosofioita, tuntoja ja vallitsevaa todellisuutta. Menneiden aikojen mestarit ovat oman aikansa mestareita, joille on tilaa jälkipolvien mielessä ja ihanteissa. Vanhat mestarit ovat osa ihmiskunnan taideperintöä. Mutta on elämän ajatuksen vastaista vaatia ja uskoa, että tässä ajassa elävä, luova ihminen valitsisi tuntojensa tulkiksi muotokielen, ilmaisutavan, joka ei kuulu tähän aikaan.

Suuri yleisö ei halua ymmärtää tätä tosiasiaa. Siksi esimerkki on otettava arkielämän piiristä. Mitä sanoisi talonpoika, jos taiteilija vaatisi talonpoikaa kyntämään härjillä tai puimaan riihessä? Mitä tekisi televisioasentaja rikkonaisen kidekoneen kanssa? Miksi maitoa ei myydä litroittain tonkista? Miksi nuoriso tanssii diskoissa eikä keinu-

Seppo Manninen Esineitä tilassa 1982 tekstiili ja puu. Dimensio näyttely 1982.

Keiju 1982 paperi alempi kuva

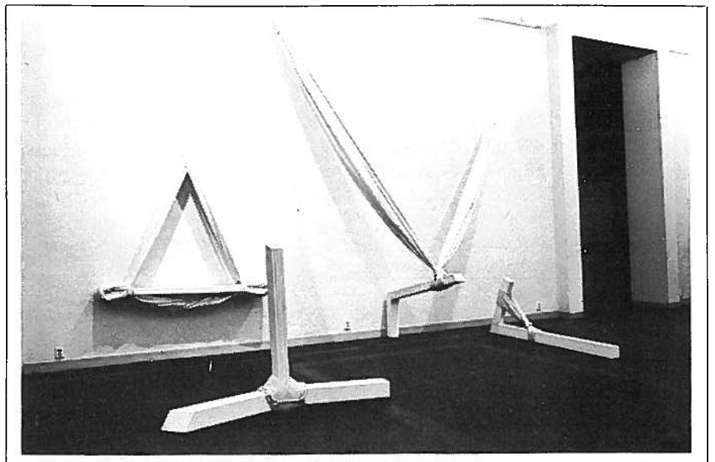

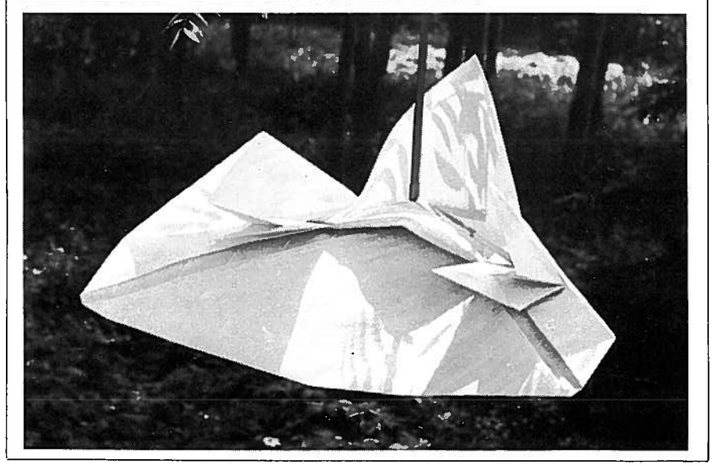

mäellä? Miksi ei käydä hevosella Turussa?

Uuden eli modernin taiteen käsitteessä on huima sisällöllinen ristiriita. Uusi taide on vanhaa. Taidehistoriallisessa mielessä moderni maalaustaide kehittyi 1870-luvulla ns. impressionismina. Impressionismi pyrki esittämään maalauksen keinoin hetkellisiä värin, valon ja ilman vaikutelmia. Uusi maalaus alkoi Ranskassa, mutta jo sata vuotta sitten se oli levinnyt kaikkialle maalaavaan maailmaan.

Uutta maalausta vastustettiin, mutta nyt sen kaikki hyväksyvät. Suomalaisen taiteen klassikot Albert Edelfelt ja Pekka Halonen saivat tartunnan varhaisessa vaiheessa. Edefelt vastusti suuntausta sanan voimalla, mutta filosofia hiipi kuin varkain hänen tuotantoonsa.

Moderni kuvanveisto sai alkunsa impressionismin myötä. Ranskalainen Auguste Rodin ja italialainen Medardo Rosso olivat osin sidoksissa maalaustaiteen uusiutuvaan suuntaukseen, mutta Rodin meni vielä pitemmälle. Hänen mielestään silmänräpäyksellisen liikkeen vangitseminen oli kuitenkin kaikitenkin pysähtynyt liike. Liikettä oli kuvattava vaikuttavasti. Modernin kuvanveiston oppi-isä oli myös vanhoillinen. Hän nosti antiikin ja renesanssin taiteen parhaat esimerkit kunniaan.

Antiikin Feidias, Praxiteles, Skopas ja Myron tai renessanssin Michelangelo ja Donatello ovat itsestään selviä mestareita. Kuitenkin heidän teostensa tuhannet jäljennökset ja kuvat ovat sellaisia itsestään selvyyksiä, kuolleita esineitä, ettei katsoja muista eritellä teosten todellisia arvoja. Ja kuitenkin nämä ikuiset mestarit ovat jääneet kulttuuripeirintönä elämään salattujen mutta aina tarjolla olevien lainalaisuuksien, kauneuden ja veistoksellisuuden arvojen takia. Perinteisen kuvanveiston arvoja ovat liikkeen rytmi ja plastista muotoa tuottava pinta, viiva ja varjo. Michelangelon ja Donatellon näennäisesti näköisissä ihmisruumiin tutkielmissa on abstraktin taiteen elementit. Muovailtu ihmisen käsi ei ole vain kuva ihmislihasta, vaan kauneuden geometrinen abstraktio, kolmen sylinterin jakso, joka päättyy puolipalloon.

Plastisuuden, veistoksellisuuden muoto ja sisältö on muuttunut aikamme muotokielen muuttuessa. Teollisen kumouksen mukana ihminen ei ole sellaisenaan näkymän keskipiste. Teollisen kumouken myötä ympäristö on muuttunut. Perinteellinen maalaismaisema ei ole vallitseva. Tilaan ovat tunkeneet suuret rakennelmat, monimutkaiset kojeet, vauhti ja uusi käsitys ajasta ja tilasta. Maailmankuvamme muuttuu koko ajan. Tieto kulkee nopeasti maan ääreltä toiselle. Avaruus on yhä enemmän Maan omaisuutta. Keväällä 1983 löydettiin uusi aurinkokunta.

Ympäröivä todellisuutemme on sekoitus uutta ja vanhaa. Perinteemme keskelle on syntynyt teknisen aikakauden esineistö. Se viihtyy täällä hyvin, niin hyvin, että vanha väistyy.

Tämän ajan taiteilija tulkitsee tapahtuvaa muutosta. Taiteilija lausuu mielipiteensä. Taiteilija tekee muutosehdotuksen. Taiteilija pyrkii rikastuttamaan elintilaamme.

Taiteilija on vanhalla asialla. Vain kieli on uutta. Niin on uutta oma kielemmekin. Emme puhu samalla lailla kuin vanhempamme ja isovanhempamme puhuvat, koska ajattelemme hieman eri lailla. Ja puheessamme on paljon vanhoja sanoja ja sanontoja. Ne kielen ainekset ovat kulttuuriperintöä.

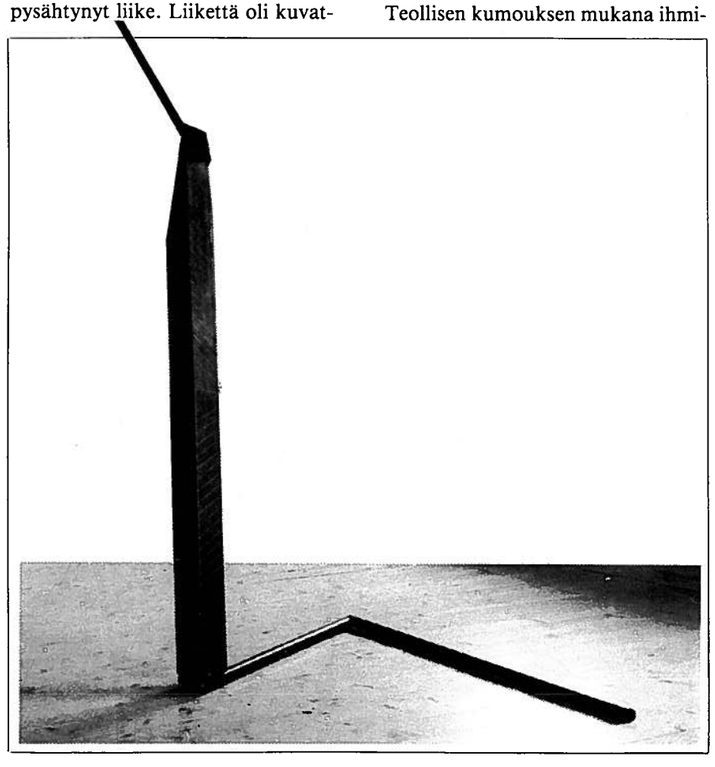

Seppo Manninen Marras -74 teräs

HYVÄÄ JOULUA
ASIAKKAILLEEN TOIVOTTAA
Palakauppa
TUUL-ARJA
puh. 46 347

Haluatteko yksilöllistä palvelua hiusasioissa.
Tervetuloa meille. JOULUTERVEISIN
parturi~kampaamo
Raija Tapio
ja tytöt
☎ 45 898
Aukioloajat:
ti—pe 9—18
la 8—14

Ilo on sopivat kengät
Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
Tkenkäpiste Härkönen
puh. 45 216

Caratia Caratia
Hyvää Joulua
Someron
Kello ja Killa-Aitta
Caratia Puh. 45 358 Caratia

HYVÄÄ JOULUA
toivottaa
Someron Puutarhapalvelu
Kassatie 3 puh. 46 302

HYVÄÄ JOULUA
Someron
Optiikka
Joensuuntie 31
31400 SOMERO. Puh. 924-46133

Hyvää Joulua
toivottaa
Someron
Fysioterapia
puh. 47 047

Hyvää Joulua
asiakkailleen toivottaa
KESOIL-HUOLTO
SEPPO PIEKKALA
puh. 45 130.

Hyvää Joulua

MIKKOLAN
KUKKAKAUPPA ja
HAUTAUSTOIMISTO
Puh. 45 092

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
kaikille asiakkailleen
toivottaa
Jussin Baari
puh. 45 443

”Ollaan Somerolta”

Raili Saira

Suloisessa Suomessa on paikkakuntaa monta,
ei vertaa löydy Somerolle, se on mahdotonta.
Härkätietä pitkin tänne sivistystä tuotiin
ja matkan varteen komioita kartanoita luotiin.

Pellot tääll' on mahtavat ja metsät päätä huimaa
ja helmen harmaat vedet meitä houkuttelee uimaan.
Maisema on täydellinen, vehreyttä piisaa, kyl
kelpaa täällä kutitella somerniemen Liisaa.
On kuttuurimme rajaton ja lääninrajat muuttuvat
jo herrat sitä tahtoo vaan Somerolla hämäläisyys
jatkuu vanhaan malliin.

Ei ajanmittaan riittänytkään pelkkä pyhäkoulu,
vaan ihmisiä kiinnostamaan alkoi toinen touhu.
Kinkereillä pappisimiehet ravisteli päitään
kun isäntä ei piian kanssa viettänytkään häitään.
Isoisät aikoinansa ajanvietteen keksi
kun ainoana viihteenänsä ollut oli seksi.
Keittelivät rojua kun ollunna ei alkoo
ja tansseissakin vieraammille heiluteltiin halkoo.
Kas nurkan päässä kitattiin
ja miesten voimat mitattiin,
mut miestä väkevämpi oli aina Somerolta.

On töitä tehty Somerolla aina miesten malliin.
Työt jaettu on pelloiltamme teollisuushalliin.
Kanat sekä siat löytyy, minkkitarhat kalliit,
ja viikon voikin päättää vaikka jokamiehen ralliin.
Kokeneet on kehitystä ihmiset ja kunta,
lie kotipolttokin jo varmaan menneentalven lunta.
Lääninrajat muuttuvat jos herrat sitä tahtoo,
vaan somerolla hämäläisyys edelleenkin jatkuu.

Ei suotta olla hurrattu
on tulevaisuus turvattu,
kyl' aina kehtaa sanoa et ollaan Somerolta.

Osta
Jouluksi
kotiin
osta
lahjaksi

Kai Linnilä Kaari Utrio

SOMERO
VILJAN MAA

AMANITA • SOMERO

Kirkollisista tekstiileistämme

HELENA TURKKI

Someron vanhin kasukka on mustaa samettia, jonka reunoissa on leveä hopeakaluuna ja harmaa silkkinauha. Takana on leveä pitsireunainen kaluunaristi ja hopealangalla kirjailtuna:

INRI
S K
1767

Usko ei koskaan ole kristikunnassamme ollut kiinni ulkonaisista tekijöistä, kuten vaatetuksesta tai rakennuksista, ei edes hyväksymisestä. Pappiemme ei ole tarvinnut pukeutua seremonia-asuihin tai naamareihin ollakseen Jumalalle otollisia. Kuitenkin lähes kaksituhatvuotisessa kirkossamme on kehittynyt pukeutumis-, tekstiili- ja kirkkorakennusperinne, joka juontaa juurensa varhaiskristilliseen käytäntöön.

Kristuksen syntymän jälkeen

Vaatetuksena oli alkuaan myöhäisantiikin tavanomainen vaatetus **tunika** — valkoinen kotiasuna pidetty aluspuku — ja **vyö**, jolla nostettiin tunika haluttuun korkeuteen. Päällysvaatteena käytettiin vaippaa, vain työläiset ja orjat esiintyivät julkisesti pelkässä tunikassa. Tunika oli alkuaan hihaton, mutta niin väljä, että käsivarsien yläosat jäivät peittoon. Myöhemmällä keisariajalla pitkähihaiset tunikat tulivat muotiin.

Leikkaukseltaan T-muotoista, leveähihaista tunikaa sanotaan **dalmatikaksi.** Siinä käytettiin koristeena pystynauhoja (clavi), jotka muistuttavat nykyistä stolaa paitsi muotonsa ja sijaintinsa takia myös siksi, että niissä käytettiin myös kristillisiä symboleja. Dalmatikasta, alkuaan itäroomalaisesta päällysvaatteesta, tuli diakonien virkapuku.

Casulan alkumuotona oli roomalainen paenula = täysipyöreä viitta, jossa on päänreikä keskellä. Liturgisena pukuna kasukka lyheni sivuilta käytännöllisistä syistä ja muuttui samalla kellomaiseksi. Galliassa se tunnettin liturgisena vaatteena jo 300-luvulla, mutta vasta seitsemänsataa vuotta myöhemmin siitä tuli yksinomainen messuvaate, kasukka. Se muovautui suunnilleen nykyiseen hahmoonsa 1400-luvulla, jolloin tulivat muotiin raskaat ja jäykät sametit ja sitä alettiin koristaa kulta- ja silkkiompeleisella ristillä.

Alkuperäinen vaatetus jäi kirkossa käyttöön muun muodin kehittyessä ja muuttuessa, ja säilyi lähes samanlaisena 1000-luvulle asti. Tunikasta kehittyi messupaita, alba.

Keskiaikainen Ruotsi-Suomi

Kirkollisilla tekstiileillä oli merkittävä asema keskiaikaisessa jumalanpalveluksessa Ruotsi-Suomessa. Puvut osoittivat teologisen symbolisen merkityksensä ohella virka-aseman ja tehtävän messussa. Tästä voisi ottaa nykyaikakin oppia: Kanttori, suntio, mikseivät myös kolehdinkantajat voisi olla omalla tavallaan tehtäväänsä pukeutuneita julistajia. — Mutta palatkaamme keskiaikaan.

Alttarin ja kalkin tekstiileillä oli omat symboliset merkityksensä. Suuri **kalkkiliina,** joka ulottui sekä ehtoollismaljan alle että päälle, valmistettiin aina pellavasta. Se symboloi Kristuksen käärinliinoja eikä sen vuoksi saanut joutua kosketuksiin epäpuhtaan maallisen ympäristön kanssa. Sen tähden sitä säilytettin erityisessä kotelossa. Nykyisentyyppinen kalkkiliina, jolla peitetään vain ehtoollismalja, otettiin käyttöön Roomassa 1500-luvulla ja Pohjois-Euroopassa se yleistyi sata vuotta myöhemmin. Se tehdään samasta kankaasta väriä vaihtavien paramenttien kanssa.

Alttaritekstiileihin kuuluivat **alttariliinat,** jotka 300-luvulta lähtien on tehty pellavasta, sekä **antependium,** joka puolestaan tehtiin kaikkein kallisarvoisimmista kankaista.

Myöskään messupukuun pukeutuminen ei ollut mitä tahansa pukeutumista. Se tapahtui säädetyssä järjestyksessä, ja kutakin vaatekappaletta puettaessa luettiin oma rukouksensa.

Messupukuun kuului **messupaita** (alba) ja **vyö,** joita tiedetään käytetyn ainakin jo 800-luvulla. Ne oli valmistettu valkoisesta pellavasta ja koristeltu ompelein (paruroin). **Stola** oli Ruotsissa tunnettu jo 900-luvulla ja on kehittynyt diakonin harteille heitetystä pitkästä pyyheliinasta, jota käytettiin ehtoollista jaettaessa. **Messukasukka** ja **kuorikaapu,** joka ei alunpern ollut liturginen vaate vaan mantteli, yleistyi 900-luvulla piispojen ja pappien arvoa osoittavaksi vaatteeksi. Suomessa se on käytössä piispan kaapuna. **Kolehtihaavi** tuli käyttöön 1600-luvulla. Kirkkotekstiili-paramentit vihittiin käyttöönsä, pyhitettiin. Suomessa keskiaikainen käytäntö jatkui isoon vihaan asti.

Valistusajalta eteenpäin

Järkeisoppineella valistusajalla lahjoitettiin loistosilkeistä valmistettuja epämuodikkaita pukuja kirkolle paramenttien (kirkkotekstiilit) valmistusta varten. Yleensäkään ei kudottu erillisiä kankaita kirkkotekstiilejä varten, vaan käytettiin maalliseen tarkoitukseen tehtyjä parhaita brokadeja, sametteja ja silkkejä, joita tuotettiin Italiasta, Kiinasta tai Lähi-Idästä. Myös hienoa villaa ja painettuja pellavakankaita käytettiin. Herätysliikkeitten ja yleellisyysasetusten vaikutuksesta liturgiset tekstiilit muuttuivat vaatimattomiksi samalla vuosisadalla, koska ne valmistettiin silloisten pukujen tavoin yksivärisistä kotimaisista sametti-, silkki-, villa-ja pellavakankaista. Tämä kaikki vaikutti siihen, että paramenttien käyttö pääsi taantumaan ja samalla niiden merkitys hämärtyi.

1700-luvun lopulla kirkollinen tekstiilitaide kaavoittui. Yksiväriset

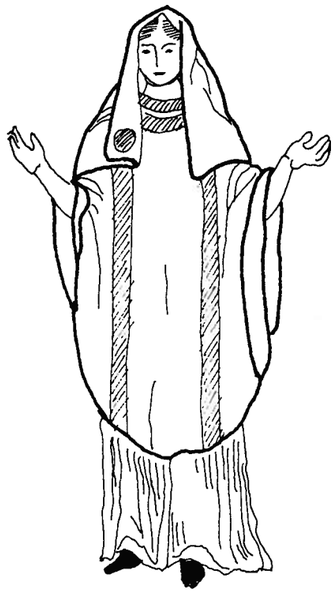

Kristitty vallasnainen rukousasennossa pukeutuneena tunikaan ja casulaan. 300-l.

tekstiilit koristeltiin metallikaluunanauhoilla. Vasta jugend-ajalla, tämän vuosisadan alussa, alettiin jälleen kiinnittää huomiota kirkollisten tekstiilien taiteelliseen sommitteluun. Se liittyy kiinteästi Suomessa vallinneeseen kansallisromanttiseen virtaukseen ja vilkkaaseen kirkkojen rakentamisen kauteen. Tällöin tilattiin suomalaisilta taiteilijoilta tarvittavia uusia paramentteja. Vasta nyt ne suunniteltiin ja valmistettiin alusta alkaen kirkollista käyttöä varten ja pitäen lähtökohtana ikivanhaa kirkkotekstiililiperinnettä.

Tämä uusi-vanha traditio on jo vankasti levinnyt maahamme. Uusiin kirkkoihin tilataan saman tein kaikki tarvittavat paramentit, jolloin on luonnollista, että myös tekstiilit puhuvat tämän ajan ja arkkitehtuurin kanssa samaa kieltä.

Nykyisestä käytännöstä tarkemmin

Ne traditioon pohjautuvat puitteet, joitten sisällä nykyisten taidekäsitysten mukaiset tulkinnat voidaan toteuttaa, ovat:

A: Neljä + yksi liturgista väriä, joilla jokaisella on oma merkityksensä, mikä myös mahdollistaa tai

Museon remonttihommat jatkuivat: museoriihtä nostettiin, malkakattoja uusittiin ja tervattiin, maatalousmuseossa pidettiin useita talkoita, samoin Pajulan koululuokassa, 15.7. oli vähällä syttyä tulipalo... 23.5. oli koululaisten päivä.

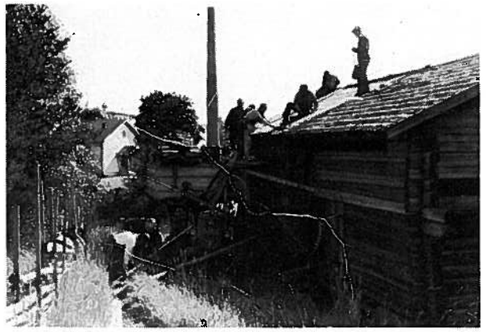

Pärekatot vaativat ahkeraa hoitamista ja huoltoa. Museoriihen tikkukatto uusittiin talkoilla kesäkuun 11. päivänä. Tapio Horilan ottamissa kuvissa talkoolaisia näkyy katolla ahertamassa ja pihalla vahvistamassa itseään hernekeitolla. Kuvat yllä.

15.7.1983 keskipäivän aikaan syttyi museon aitan nurkasta tulipalo. Sytykkeenä oli hirsien väliin tumpattu tupakan natsa. Palopäällikkö Karlsson sattui juuri kulkemaan ohi ja hälytti heti palokunnan paikalla. Sammutustyössä olevaa palokuntaa kuvasi Olavi Virtanen.

Perinteinen Somero-Seuran kesäretki tehtiin tänä vuonna kesäkuun 5. päivänä Turun saaristoon. Nauvosta seilattiin 30-luvun simpukanpyyntialuksella Seilin saaren kautta Turkuun. Tunnelmallinen sisäkuva esittää Seilin kirkkoa. Valokuvannut Tuula Kämi.

Vuosikokouksessaan 27.2.83 Somero-Seura päätti käynnistää vanhojen rakennusten dokumentoinnin ja inventoinnin. Turun Maakuntamuseo tuli mukaan antaen asiantuntija-apua, ja koko dokumentointiprosessia lähdettiin käynnistämään Turun Maakuntamuseon ja Somero-Seuran sekä Someron kunnan yhteisvoimin 10. syyskuuta 1983. Kuvat Pekka Kujanpää Someron torppamuseon pihalta: dokumentointia pohditaan käytännössä.

Ja arkipäivän tapahtumia

Koululaisten museopäivää vietettiin 25.5. Ylin kuva Pajulan koulumuseosta. Opettaja Irja Räyhäntausta, oppilaat Markus Kymäläinen, Jari Lindberg, Janne Juote, Mirja Pyykkö, Asta Pirttilä, Katri Paija, Mervi Aaltonen, Serafiina Kämi. Alempi kuva torppamuseosta, jossa työnäytöksiä olivat antamassa Ensio Männistö, Jussi Suhonen, Eino Kujansuu ja Saima Palomäki. Lukion Jari Holttinen, Tuija-Liisa Nokka, Juha Virtanen, Petri Soini, Terho Tamminen, Timo Kärri, Pentti Mäenranta, Jouko Salminen ja Arto Kankaanpää piirtämässä. Valok. Tapio Horila. Alla Kirsi Mäenpää koulumuseossa.

Torppamuseon malkakattojen uusimista jatkettiin kesällä 1983. Ylimmässä kuvassa Someron kunnan lahjoittamia malkapuita valmiina käyttöön. Valok. Tapio Horila. Alemmassa kuvassa kattojen tervausta, Hannu Yli-Rekola luhdin katolla. Valok. Voitto Ollonqvist.

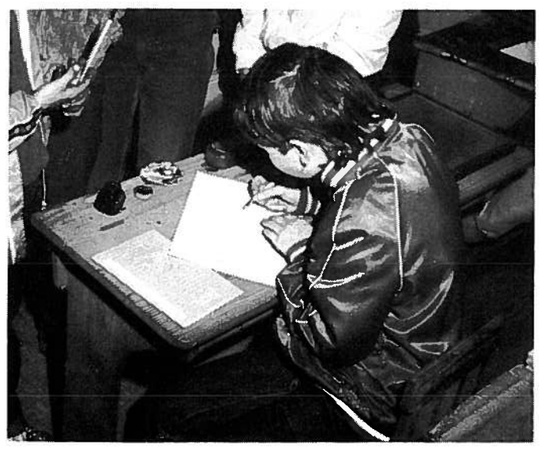

Vajonneen riihen nostamisessa oli kova työ. Taitavasti saivat työn tehdyksi Lauri Koskinen, Veli Lukumies ja Mauri Roto. Kuvassa museoriihen kengitystä. Nurkkakiven alle on valettu styroksilevyllä eristetty betonilaatta, vajonneen nurkkakiven tilalle. Työn valokuvasi 10. toukokuuta 1983 Tapio Horila. Kuva yllä.

Dalmatika tunikan päällä.

Apostoli dalmatikassa ja vaipassa. 400-l. Puvut kirjasta Bruhn, Pukuhistorian kuvasto.

rajaa niihin liitettävien symbolien käyttöä.

B: Paramentit, 1. Ne joitten väri vaihtuu kirkkovuoden muutosten myötä. 2. Ne, joissa väri pysyy aina samana.

A. Liturgiset värit

1. **Vihreä** — kasvun, viriävän elämän, työn ja toivon väri, jota käytetään juhlien jälkivietossa ja silloin kun ei muuta väriä ole määrätty. Tähän väriin liitettävät symbolit kuvaavat elämää: lehvät, vilja, viiniköynnös; toivoa: ankkuri.

2. **Violettia** — juhlaan valmistusajan ja parannuksenteon väriä, käytetään mm. paastojen aikoina. Pohjoismaissa on käytetty myös tummaa sinistä. Väriin liittyy usein ehtoollissymbolit, mm. leipä ja kalkki.

3. **Punainen** — on Pyhän Hengen, tulen ja veren väri. Sitä käytetään esim. helluntaina. Symboleja: ylhäältä alas laskeutuva kyyhkynen sekä tulenliekit.

4. **Valkoinen** — puhtauden, pyhyyden ja ilon väri. Käytetään Kristus-juhlissa, juhlapyhinä ja vihkimyksissä. Symbolit liittyvät juhlaaiheisiin, esimerkiksi Voittoisa Karitsa pääsiäisenä tai erilaiset Kristusmonogrammit.

5. **Mustaa** — pidetään kristillisessä symboliikassa ''värin hautana'', surun, ja kuoleman värinä. Sitä käytetään vain pitkäperjantaina ja hautauksissa — ei kuitenkaan pienen lapsen. Symboleina käytetään tiimalasia ja Kristuksen kuolemaan liittyviä aiheita.

B. Paramentit

1. Ne joiden väri vaihtuu kirkkovuoden vaihteluitten mukana.

Antependium = alttarinedusliina, lisäksi paikkapaikoin näkee käytettävän alttarikaiteella liinaa, jota vaihdetaan liturgisten värien vaihtuessa.

Kalkkiliina = ehtoollisviinimaljan päällä pidettävä nelisivuinen liina.

Kirjaliina = saarnastuolista laskeutuva liina (ei käytetä Someron kirkossa kirjatelineen muodon takia).

Messukasukka — ehtoollisjumalanpalveluksessa johtava liturgi käyttää sitä alban ja stolan päällä.

Stola — 5—10 cm leveä nauha, joka puetaan alban päälle niskan taitse. Se on pappeuden merkki ja kuvaa Kristuksen iestä.

2. Ne joissa väri pysyy aina samana.

Alttaripöytäliina — tavallisesti käsin tehty pellavaliina, joka peittää alttarin pöytälevyn. **Alba** eli **messupaita** — vahanajan kristittyjen kastepuku. Se kuvaa Kristuksen vanhurskautta, johon ihminen kasteessa puetaan. Siihen kuuluu myös **vyö**, joka on suojeluksen, kieltäytymyksen, siveyden ja totuuden vertauskuva.

Kappa on papin selkään kiinnitettävä musta viitta. Keskiajalla tämä sana tarkoitti kirkollisessa kulkueessa käytettyä viittaa. Alttarilla käytettäväksi vaatteeksi kappa tuli 1700-luvun rationalismin liturgiaa halveksivana aikana, mutta siitä luovuttiin pian. Se on säilynyt ainoastaan Suomessa ja paikoin Ruotsissa. Sillä ei ole kirkollisia perinteitä eikä mitään vertauskuvallista arvoa. **Liperit** ovat syntyneet 1600-luvulla virkamiesten käyttämän kauluksen pohjalta. Useimmissa maissa ja kirkkokunnissa käytetään muunlaista papinkaulusta kuin meillä.

Lopuksi

Näin Luther-vuonna sopii vielä esittää uskonpuhdistajamme kanta paramenteista. — ''Jumala ei mielly messupuvussa olevaan pappiin sen enempää kuin messupuvuttomaankaan, mutta ei myöskään aseta perinteiset puvut hylännyttä niitä edelleen kantavan edelle.''

Luther puhui aikalaisilleen. Piispa Kortekangas puhuu meille, kun hän vakuuttaa, ettei ole mitään epäluterilaista paramenttien käyttämisessä.'' Päinvastoin on todettava, että ne tuovat tiettyä juhlavuutta jumalanpalvelukseen, joka tosin selvästi on sana- ja sakramenttikeskeinen. Tämän tähden haluamme vielä tänäänkin pitää arvossa liturgisia vaatteita ja esineitä ja todeta, että ne vahvistavat sitä, mitä sana julistaa. Liturgiset vaatteet — vanhat ja uudet — ovat osa seurakunnan historiallista perintöä ja siksi niitä on vaalittava hyvin.''

Liturginen asu muistuttaa kantajaansa siitä, että koko hänen olemuksensa on puettu Kristukseen. Lisäksi se on väline, joka sanoittakin ilmaisee Herran ylistämistä. — Ylistäkäämme!

Tietoja Lahdenkylän vanhoista taloista ja torpista

Somero-Seura vietti 30-vuotisjuhliaan heinäkuun 10. päivänä aurinkoisella torppamuseon pihalla. Samalla vietettiin Peltotyökalumuseon avajaisia. Kesäkuun 5. oli retkipäivä ja toista juhannuspäivää sekä elokuun 7. päivää juhlisti pitäjänmakasiinien varastoesinenäyttely.

Timo Alanen

Nykyisen miesmuistin aikana Lahdenkylässä on ollut vain yksi talo: Lahden kartano. Muita asumuksia ovat olleet torpat, jotka itsenäistyessään 1920-luvulla muuttuivat tiloiksi, mäkituvat sekä myöhemmin 1920 — 1940-luvulla perustetut asutus- ja lohkotilat. Niin kuin Someron historiasta (II, s. 67) selviää, Lahden kartanon on perustanut Margareta Munck af Fulkila noin vuonna 1637. Silloin viisi kylän autiota taloa yhdistettiin kartanoksi ja vuonna 1654 siihen liitettiin kuudeskin talo, minkä jälkeen kartano käsitti koko kylän.

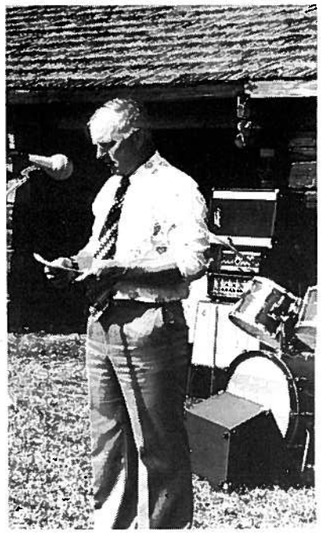

Voitto Ollonqvist Pitäjänpäivillä lopettajaispuhetta pitämässä. Suomen Kotiseutuliiton korkeimman tunnustuksen osoituksen, Kotiseutuliiton ansiomerkin, Voitto Ollonqvist sai vastaanottaa Kotiseutupäivillä Laukaassa 29.7.1983. Valokuva: Olavi Virtanen.

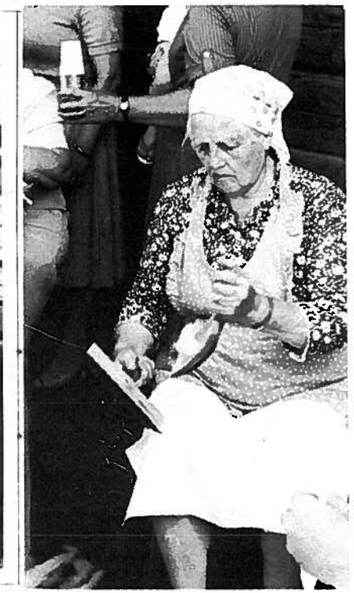

Kunniakirjojen saajat oikealta: Olavi Virtanen, Suoma Vilkki, Heikki Torkkola, Reino Toikka, Aila Talonen, Ensio Soini ja Marjut Tjurin (opettajayhdistys), Tuulikki Salminen, Kustaa Leppälä. Välissä Tuula Kämi ja Eija Alitalo. Kiitospuhetta kunniakirjojen saajien puolesta pitämässä professori Pertti Virtaranta, joka kunniakirjan lisäksi sai Somero-Seuran johtokunnan kunniajäsennimityksen. Kuvasta puuttuu lis. Auvo Hirsjärvi, joka ei päässyt Pitäjänpäiville noutamaan kunniakirjaansa. Valok. Voitto Ollonqvist.

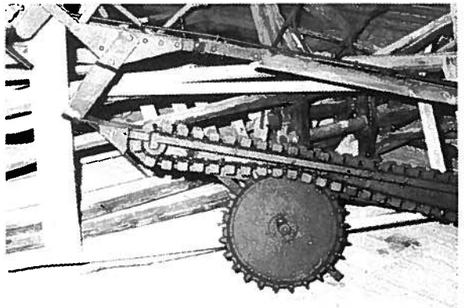

Peltotyökalumuseo avasi ovensa Pitäjänpäivänä 10.7.1983: eri vuodenaikojen peltotyökalut ja ajopelit odottivat katsojiaan rytmikkäästi järjestettyinä kokonaisuuksina Pikkupappilan kivinavetan vinttitiloissa. Kuvassa salaoja-aura vuosisadan alusta. Kuva: Olavi Virtanen. Kuva vasemmalla.

Someron sävel -kilpailun iskelmäsarjan parhaat olivat: 1. Olavi Kasari, 2. Heikki Ilmonen, 3. Olavi Kasari. Laulelmasarja: 1. Arja Loimovuori (sävellys), Reijo Hakamaa (sanoitus), 2. Herman Kantola. Kilpailun paras sanoitus oli Raili Sairan. Kuvassa voittajasävelmää esittämässä Kimmo Hovila ja Olavi Kasari. Valok. Olavi Virtanen. Kuva alla.

kuva 1. Lahden kartano
kuva 2. Pelanderin perhe Liukulan torpan seinustalla n. 1920.
Katri Mäntylän albumista.
kuva 3. Lahdenkylän Mäenpään lätti.
Valok. Tapio Horila.
kuva 4. Lahden kartanon aitta.
Valok. Osmo Salmia.

Somero-Seuran juhlaa

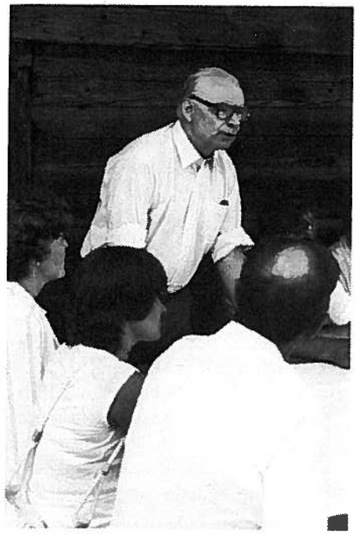

Pitäjänpäivän 10.7.1983 kunniaksi syötiin päivällistä musen pihalla. Kuvassa puhumassa professori Pertti Virtaranta. Istumassa lisäksi Riitta Helenius, rouva Virtaranta, Kaarlo Saari, Arvo Saura. Valokuvannut Olavi Virtanen.

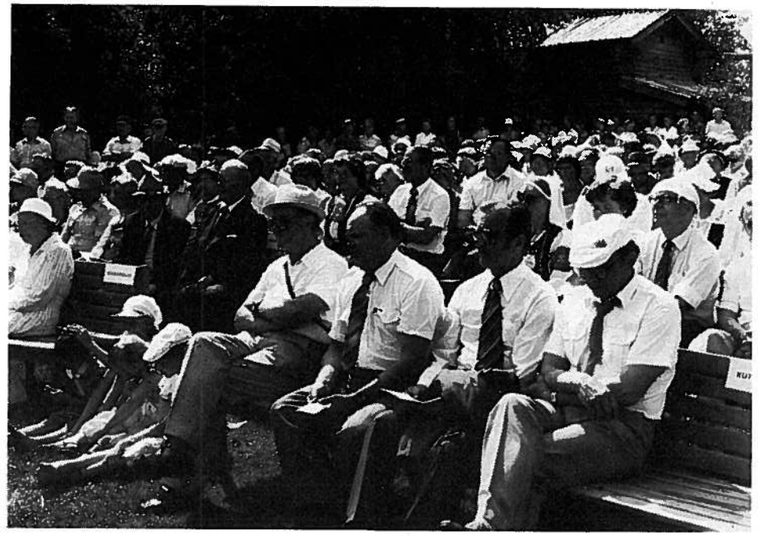

Juhlayleisöä. Eturivissä Kalle Nikula, Väinö Ryyppö, Vilho Seppänen, Tapio Horila. Suomen Kotiseutuliiton johtokunnan puheenjohtaja Väinö Ryyppö toi juhlapuheensa yhteydessä Kotiseutuliiton onnittelut 30-vuotiaalle sekä Tapio Horilalle Suomen Kotiseutuliiton myöntämän tohtori Robert Bolt -mitalin, Raili Hovilalle Kotiseutuliiton harrastusmerkin ja Voitto Ollonqvistille tiedon Suomen Kotiseutuliiton ansiomerkin saamisesta. Valok. Olavi Virtanen.

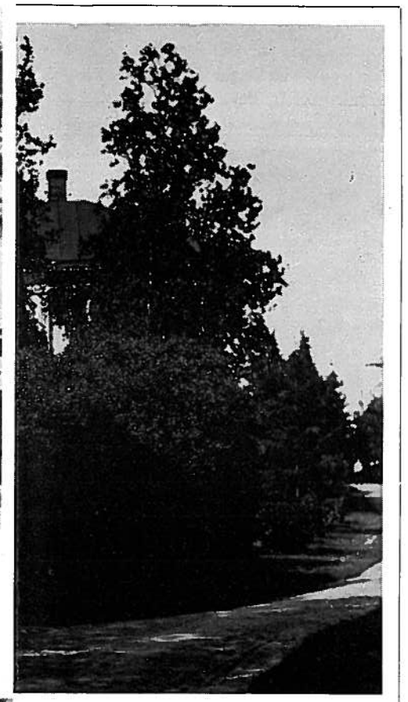

Kunniapuheenjohtajalle, kotiseutuneuvos Tapio Horilalle luovutetaan johtokunnan lahjoittama ryijy. Vasemmalla ryijyn kutoja Raili Hovila ja suunnittelija Helena Kaulio-Turkki. Oikealla Tapio Horila kuuntelemassa Tuula Kämin pitämää luovutuspuhetta. Valokuva: Mauri Kämi.

Pitäjänpäivien työnäytöksenä esitettiin villan tie. Lampaan keritsemisestä valmiiksi sukaksi. Kehräämössä vasemmalla Eeva Haapala, karstaamassa Saima Palomäki. Sukkaa kutoo takana Raili Hovila. Vieressä katselevat Helmi Kaivo ja Helvi Torkkomäki, joka myös kutoi sukkaa Raili Hovilan jälkeen. Lampaan keritsijä Maria Laine ei valitettavasti näy kuvassa. Kuva oikealla. Valokuvannut Olavi Virtanen.

Mitkä olivat näiden vanhojen talojen nimet? Vastausta tuskin suoraan saa mistään, sillä vanhaan aikaan kirjurit eivät talojen nimiä juuri merkinneet eikä asiakirjojakaan ole säilynyt kovin runsaasti. Tämän takia nimiä on jäljitettävä kiertoteitä pitkin: myöhemmin 1700-luvulla kirjoitettujen asiakirjojen tiedoista olisi saatava eroon ja esille vanhempi aines. Ensin kuitenkin olisi silmättävä sitä, minkälaisia kartanot yleensä tuohon aikaan olivat.

Kartanon omisti aatelinen, joka oli saanut oikeuden kartanon perustamiseen kruunulta. Samalla hänelle yleensä myönnettiin ns. säterioikeus, jolla tarkoitettiin verovapautta. Koska kartanossa 1600-luvulla ei kovinkaan laajasti harrastettu peltoviljelystä eikä karjanhoitoa, sai kartanon omistaja pääasiassa tulonsa lampuodeiltaan keräämistään veroista. Lampuoti oli vuokramies, joka viljeli kartanoon kuuluvaa suurehkoa lampuotitilaa (joka vastasi kooltaan talonpoikaistaloa) ja maksoi korvaukseksi kartanonherralle veron, tavallisesti puolet sadosta, sekä teki kartanoon päivätöitä. Kartanonomistaja oli ikään kuin asettunut kruunun asemaan: hän erotti lampuoteja samalla tavalla kuin kruunu itsenäisiä talonpoikia.

Kun yhä suurempi osuus entisistä verotuloista siirtyi kartanonomistajien käyttöön, joutui kruunu rahapulaan. Vähitellen alettiin vaatia muutosta, joka toteutettiin 1600-luvun lopulla. Silloin määrättiin, että aatelismiesten oli maksettava kartanoistaan veroa. Samaan aikaan sattui muutamia katovuosia, ja niiden jälkeen tulivat ison vihan koettelemukset. Tulos näkyi pian, sillä kartanot rappeutuivat. Rauhan palattua oli kartanonomistajien noudatettava uutta järjestystä: kartanoissa ruvettiin enenevästi viljelemään peltoa ja pitämään karjaa. Tästä puolestaan johtui se, että lampuotien vuokrasopimuksia ei enää uudistettu, vaan heidän hallussaan olleet pellot liitettiin kartanoon. Kartanon maiden laajentunut viljeleminen vaati lisää työvoimaa: Entisille lampuodeille tarjottiin torpparisopimuksia. He saivat perustaa itselleen torpan raivaamalla kylän laitamaille uudispeltoa. Vastikkeeksi torpparin piti tehdä kartanon viljelyksillä päivätöitä, taksvärkkiä, sekä muita palveluksia.

Lahden kartanon historia noudattaa pitkälti yleistä suuntaa. Nähtävästi niistä vanhoista talonpoikaistaloista, jotka yhdistettiin Lahden kartanoksi ja jotka eivät sanan mukaisesti olleet autioita, asumattomia, kehittyi lampuotitiloja. Ainoa säilynyt tieto lampuodeista on vuodelta 1682, jolloin Lahdessa sanotaa olleen kolme lampuotitilaa.

Vanhin säilynyt Someron seurakunnan rippikirja on vuodelta 1757. Siinä on mainittu nimeltä seuraavat Lahden kartanon torpat **Takala, Kärttylä, Merkkola, Kroppala** eli **Roppala, Liukola, Lähteenkorva** eli **Pouttu** taikka **Poutu, Torkkala, Urpola, Ojala** ja **Ketola.**

Vuonna 1751 on Lahden kylästä piirretty kartta, jota säilytetään maanmittaushallituksen arkistossa. Tähän karttaan on merkitty yksi torpan paikka: kylän takamaalle nykyisen Jokilan lähelle on merkitty Roppalan torppa. Kun Lahden kartano vuonna 1691 määrättiin verolle, pidettiiin katselmus. Siitä laadittiin pöytäkirja, jossa todetaan, että Lahdessa on ollut yksi takamaatorppa. Pöytäkirjan yksityiskohtien perusteella on päätettävissä, että tämä vanha torppa on luultavasti ollut Roppala.

Kruununhallinnon laatimista asiakirjosta selviää, että Lähteenkorvan (Poutun) vanha rinnakkaisnimi lienee ollut **Alaskylä.** Nimi johtunee siitä, että torppa on sijainnut

alhaalla lähellä Paimionjoen rantaa nykyisen Härkätien eteläpuolella. Merkkolan vanhempi nimi on voinut olla **Piekkala.** Lisäksi kruunun asiakirjoista ilmenee, että Urpalan eli Urpolan nimeä on käytetty ainakin vuonna 1728.

Vuoden 1654 manttaaliluettelossa on mainittu **Jacob Poutu,** jonka tavanomainen nimi on ollut **Jacob Mattson.** Hänet tunnetaan vuodesta 1630 lähtien ja hänen isänsä **Matz Iönsson** on merkitty asiakirjoihin vuodesta 1593 alkaen. On melkoisen varmaa, että yhden kantatalon nimi on jo 1500-luvulla ollut Pouttu tai Poutu. Se on säilynyt torpan nimenä 1700-luvun loppupuolelle saakka.

Takala, Ojala ja Ketola ovat suhteellisen nuorten torppien nimiä. Niistä Ojala johtuu nähtävästi siitä, että torppa on sijainnut jossain **Myllyojan** varrella Takala taas siitä, että se on sijainnut kylän peltoalueen pohjoislaidassa, suunnilleen nykyisen **Mäntymäen** (entisen Oskari Salmisen tai Unto Monosen) paikalla.

Kun vuoden 1757 rippikirjan nimiä on verrattu näihin hajanaisiin lähdemainintoihin, torppanimistä jäävät selittämättä Kärttylä Merkkola (Piekkala) Liukola, Torkkala ja Urpola. Ruotsalaisperäisestä Torgil-nimiestä johtunee Torkkala ja Urbanuksesta Urpola. Sekä Torgil että Urbanus ovat olleet 1600-luvulla melko harvinaisia, mutta 1500-luvun alkupuolella tai varhemmin niitä on käytetty yleisemmin. Näyttää siltä, että Torkkala ja Urpola olisivat lähtöisin 1500-luvulta. Kärttylä, Merkkola ja Liukola ovat taustaltaan hämäriä, ja ne tuntuvat olevan hyvin vanhoja.

Niiden kuuden talon nimet, jotka 1600 luvulla liitettiin yhteen Lahden kartanoksi, näyttäisivät siis olleen Kärttylä, Merkkola (Piekkala), Liukola, Pouttu, Torkkala ja Urpola.

Lahden kartano 1900-luvun alkuvuosina. Taimi Lehtimäen albumi.

Kyläläisiä Kujanpään torpan pihalla. Katri Mäntylän albumi. Kuvat Somero-Seuran arkistosta.

Pysti Monoselle?!

Antti Toukkari

Parhaillaan Tampereella pyörii näytelmä Unto Monosesta ja moni somerolainen jonottaa lippua, minäkin joukon jatkona. Mononen on meille somerolaisille jo jonkinlainen pyhimys. Kaikkihan me mielellämme tuomme maailman turuilla julki, että Unto eli ja vaikutti täällä suurimman osan elämästään. Monosen vuoksi Somero paikkakuntana saa osaksi ansiotontakin arvonnousua. Kotikylässäni eräs isäntämies oli sitä mieltä, että Mononen sävellyksineen oli hyödytön, ja että semmoisille taiteilijoille saisi panna ''napin otsaan''. Tänä päivänä tuskin kukaan somerolainen nimittäisi Monosen elämäntyötä hyödyttömäksi. Satumaa on saavuttanut kansanlaulun aseman. Sitä lauletaan yhteislaulutilaisuuksissa, siitä on tehty kuorosovituksia ja sen tuntee varmasti jokainen suomalainen siinä kuin Porilaisten marssin tai Finlandia hymnin.

Entisenä piirikunnan tason pelimannina olen usein joutunut vastaamaan kysymykseen: Soititko koskaan Monosen kanssa? Tunsitko Unton? Olen vastannut kumpaankin kysymykseen kielteisesti ja kertonut niistä muutamasta kerrasta jolloin tapasin hänet. Ensimmäisen kerran näin Unton Pitkäjärven Maamiesseurantalolla. Oli sukulaislikan häät ja Unton yhtye soitti. Lavan reunalla oli vihreä viiri, jossa luki keltaisin kirjaimin: Unto Monosen yhtye. Väliajalla me juokon pienimmäiset kävimme ihmettelemässä rumpuja. Varsinkin ns. hi-hat kaksine lautasineen kiinnosti kovasti. Itse Untosta muistan vain kuinka hän teki tasapainotemppuja lavan reunalla soittaessaan ja ihmiset hämmästelivät ja arvailivat putoaako hän tai ei. Välillä Unto kuljeskeli tanssijoiden joukossa juttelemassa. Sitä varten hänen kitarassaan oli hyvin pitkä johto. Niissä häissä minä simahdin puolen yön paikkeilla ja äiti toi minut kotiin pyörän takana. Olin kai neljä tai viisivuotias.

Toisen kerran näin Unton kotonani. Isä toi hänet meille. Untolla oli iso orkesterikitara mukana ja tuijotin sitä lumoutuneena. Siinä oli tummanpunainen kansi ja kaunis ääni. Isällä oli viulu ja mandoliini. He soittelivat yhdessä ja vähän maistelivatkin. Isä yllytti äitiä laulamaan. äiti lauloi ja Unto säesti. Unto kehui äitiä ja sanoi hänellä olevan taipumuksia iskelmälaulajaksi. Iskelmälaulajaa äidistä ei tullut, mutta Untolle tuli silloin se suurempi tarve. Minut pantiin oppaaksi, puuseehen kun oli matkaa sata metriä. Lisäksi kyseinen rakennelma sijaitsi ladon sisällä. Unto ei olisi pimeässä huonon näkönsä avulla löytänyt sinne ikinä. Taskulamppu kädessä taapersin pihan poikki Mononen perässäni. Unto istui reiällä ja minä seisoin ovella valoa näyttäen. Yhtään sanaa en muista keskusteluistamme, vaikka puhuimme koko ajan. Taisin vähän pelätä Untoa, kun hän katsoi minua paksujen linssien takaa.

Vuosia myöhemmin tapasin Monosen muutaman kerran Santakankaalla. Unto istuskeli vintin rappusilla piippua poltellen ja kuunteli kuinka me nuoret muusikonalut harjoittelimme Lassen opastuksella. Yleensä hän oli hyvin vaitelias ja ajatuksiinsa uppoutunut. Muistan kuinka joskus soitin ikivihreitä fokseja ja improvisoin innokkaasti. Yritin tehdä Untoon vaikutuksen. ''Kyllä se siitä'', Unto totesi kohteliaasti. Vasta myöhemmin kuulin, että Unto ei erityisemmin pitänyt jazzista. Kokeneena muusikkona hän varmasti myös huomasi kömpelyyteni saksofonin käsittelyssä.

Viimeiset muistikuvani Untosta ovat yhteneväiset monen muunkin somerolaisen kanssa: Retkahteleva pää taksin ikkunassa, yksikseen höpisevä baskeripäinen mies linja-autoaseman baarissa, jutut pyssyillä temppuilemisista, joista usein kommentoitiin, ettei semmoinen itseään tapa, joka siitä puhuu... Unton pyssyleikit koettiin harmittomina vitseinä.

Täytyy myöntää, että itsekin osallistuin Monosen-tarinoiden kertomisiin, ja että ainakin kerran vähän naureskelin porukan mukana Unton touhuille liniksellä.

Nyt siis Untosta esitetään TTT:ssa näytelmää. Ehkäpä me somerolaiset voisimme vielä tehdä jotain Unton kunniaksi. Entäpä jos pystytäisimme hänelle muistomerkin? Pistetään kuvanveistäjä töihin. Samalla saadaan pitkäksi aikaa väittelyn aihetta. Somero-lehden yleisönosasto tulvisi ehdotuksia patsaan paikasta. Keskusteltaisiin myös piäisikö sen olla näköispatsas vai ei.

Joku jo jupisee kustannuksista, ja toinen sanoo ettei kai sentään patsasta — tangosäveltäjälle. Asiaa kannattaisi kuitekin harkita. Hanketta voisivat viedä eteenpäin vaikkapa kulttuurilautakunta ja Somero-Seura. Kansan käsi saattaisi olla hyvinkin karttuisa, jos Unton muistomerkille kerättäisiin rahaa. Johan tässä ollaan patsaiden makuun päästy ja eräänlainen raivaaja Untokin oli.

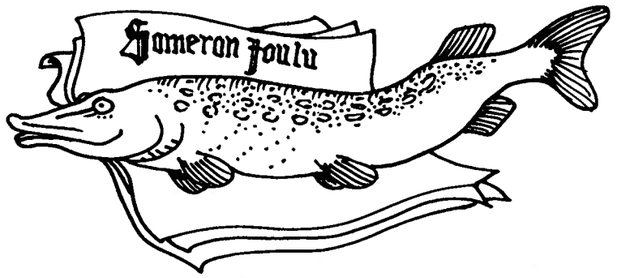

mä kausi edellytti myöskin kalojen ruokintaa, koska luontaista ravintoa, pikkueliöitä liikkui kovin niukasti. Ruokana kaloille annettiin pikkukalaa, jos vain kalaa oli saatavissa. Leipä, kauraryynit, taikina, lihanpalaset, jopa peruna sopivat nälkäisen kalan hengen pitimiksi. Onkimatoja myöskin annettiin kalan herkuksi, milloin niitä oli löydettävissä. Tapana oli madot ennen kaivoon pudotusta vähän virauttaa, tosin ei sitä lapsille synniksi luettu, vaikka ne pesemättäkin antoi.

Tarvittavat kaivohauet pyydettiin tavallisesti keväisin ja olivat kooltaan noin kahden—kolmenkymmenen sentin mittaisia.

Kaivohaukea pidettiin myös koskemattomana ja yleensä saivat olla rauhassa poikaviikareiltakin. Hyvänä esimerkkinä tästä on Kosken TL Tapalan Jaakolan Ylenkäytävän lähde. Siitä otti koko ''töllikulma'' käyttövetensä, se oli kulmakunnan pyykinpesupaikka ja sen luona oli yleinen piirileikkiketo, missä nuoret kokoontuivat iltaisin ja pyhäisin ilakoimaan. Kala sai silti olla kaivossa kaikessa rauhssa.

Jos kaivokala kuoli, eikä syynä ollut jäätyminen tai jokin muu selvä syy, lopetettiin vedenotto kaivosta heti, koska pelättiin veden olevan vaarallista myöskin ihmisten terveydelle. Kaivo tyhjennettiin vedestä pariin kolmeen kertaan, ennenkuin vettä jälleen käytettiin. Varovaisemmat ottivat kaivon käyttöön vasta, kun uusi kala oli hankittu ja se näytti voivan kaikinpuolin hyvin.

Kaivohauki on ollut melko yleinen vielä 1915—30 välillä, sillä suppean tiedusteluni perusteella tiedän Kerkolassakin toistakymmentä kaivoa, joissa on ollut hauki, eikä se muuallakaan Somerolla tuntematon asia ole. Kerkolalaisten erikoisuudeksi ei sitä kuitenkaan voida laskea sen takia, että kaivohauki tunnetaan ainakin Kuusjoella, Koskella TL ja Marttilassa. Sitä mukaa kun kaivoja alettiin tehdä sementtirenkaista, kaivohaukikin siirtyi menneisyyteen. Yksittäistapauksina perinne on säilynyt lähes näihin päiviin.

Sammakkoa on myös pidetty kaivoissa veden puhdistajana ja erikoisesti on korostettu sammakon vettä raikastavaa vaikutusta.

Poikkeuksetta lähes kaikki haastattelemani henkilöt kertoivat omaaloitteisesti jonkinlaisen version piimäsammakosta. Tarkemmin asiaa tiedusteltuani kukaan ei ollut sellaista nähnyt, he olivat jossain kuulleet asiasta puhuttavan. Olisikin mielenkiintoista tavata henkilöitä, jotka myös ovat nähneet piimäsammakon. Mutta se onkin jo toinen juttu.

Tautien-karkoitusta 1900-luvun alussa

Taimi Lukumies

Apteekista ostettiin yleensä vain mikstuuraa, matosiemeniä ja asperiinia.

Kuumeeseen juotettiin marunavelliä ja kylmä kääre otsalle.

Ripuliin auttoi hienonnettu koivunparkki.

Verihaavaan palsamivettä ja kuusentuhkaa.

Vuotavaan verihaavaan hienoa sokeria ja hämähäkinseittejä päälle.

Yskään tuomenkuorivettä.

Paleltuneeseen siansappiviinaa.

Syyhelmään tulikukkaa ja sianihraa.

Paisumaan pihkalaastaria.

Ajokseen rautalehtiä ja pihkalaastaria.

Korvasärkyyn tissinmaitoa (rintamaitoa).

Kengänkalvamaan luteenverta ja nokea.

Syyliin uuniluutavettä ja noitumista: näytettiin syyliä uudelle kuulle ja sanottiin: ''Kuu syö syylä, mut älä syylän kantajaa.''

Vatsan polttoon: halkaistu pippurin palko navan päälle.

Reumatismiin: terva ja sauna ja kissannahka kipeään kohtaan.

Kun roska meni silmään, laitettiin ravunkivi silmään ja se toi roskat pois.

Pikkulasten sammaslääke: sammaskuppeja ja maito keitettiin ja siilattiin. Tähän liemeen kostutetulla rievulla pyyhittiin kipeää suuta.

Kirput pelkäsivät minttuja. Niitä laitettiin sänkyyn päänalusen ja olkien alle.

Pääntäille lamppuöljyä.

Tottelemattomuuteen ja kiukutteluun koivunjuustoa (= koivurieskaa).

Pajulan puumerkkejä

TAPIO HORILA

Puumerkki on kirjoitustaidottoman nimensä asemesta piirtämä merkki. Puuesineisiin leikattuna se oli omistusmerkki, joka tehtiin etenkin sellaiseen irtaimistoon, joka saattoi helposti sekaantua muiden vastaavanlaatuiseen omaisuuteen. Järviseudulla tällaista tavaraa olivat veneiden äyskärit ja nuotankohot. Mutta muunkinlaiset esineet oli tapana varustaa puumerkillä. Someron museossa on runsaasti erilaista kotitaloustavaraa, kuten kimpiastioita, vakkoja, voirasioita ja juustonkehiä, joihin tämä omistusmerkki on veistetty.

Puumerkki oli oikeuskelpoinen virallisten asiakirjojen allekirjoituksissa. Kirjoitustaito oli maaseudulla harvinainen 1800-luvun lopulle saakka jopa eri yhteisöjen luottamusmiesten keskuudessa. Tämä voidaan todeta vaikkapa Someron kirkon- ja kunnankokousten pöytäkirjoista, joissa puumerkit tuolloin olivat vielä yleisiä. Asiakirjan laatija kirjoitti ensin asianomaisen nimen, jonka alle tämä piirsi puumerkkinsä.

Maiju Avellan Pajulasta on kerännyt kotitalonsa Pruukan vanhoista asiakirjoista allekirjoituksia, joista olemme saaneet muutamia valokopioita näytteeksi Pajulan 1800-luvun asukkaiden puumerkeistä.
(Kuva 1.)

Huomattakoon, että isä-Juhalla ja poika-Kustaalla on samanlainen puumerkki, joka siis on periytynyt. Pitäjänräätäli Linholm näyttää 'kuitanneen' vaimonsa Maijas-Stiinan puolesta. Toisen todistajan Heikki Markulan puumerkki on jostain syystä jäänyt piirtämättä.
A. Ihander on toimitusmies ja asiakirjan laatija.

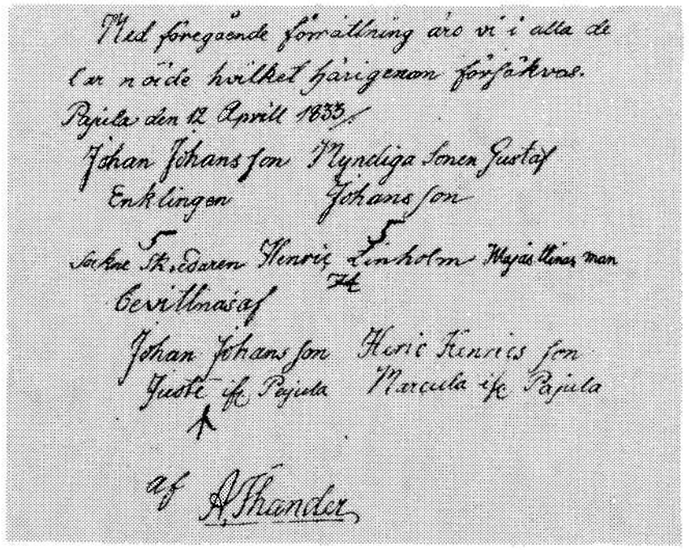

Suomeksi: **Edellä esiteltyyn toimitukseen olemme kaikin puolin tyytyväisiä, mikä täten varmistetaan. Pajula 12. huhtikuuta 1833**

Juha Juhanpoika Leskimies (puumerkki) — **Täysi-ikäinen poika Kustaa Juhanpoika (puumerkki)**

Pitäjänräätäli Heikki Linholm, Maijas-Stiinan mies (puumerkki)

Todistavat

Juha Juhanpoika Juote Pajulasta — **Heikki Heikinpoika Markula Pajulasta**

1.

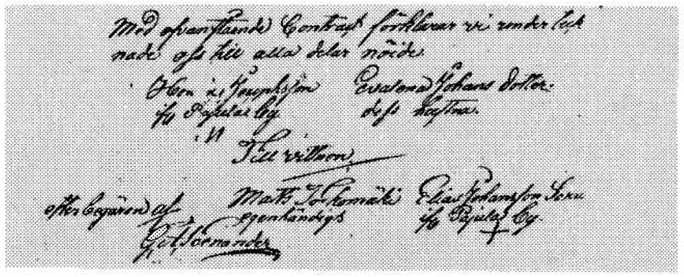

Suomeksi: **Ylläolevaan välikirjaan ilmoitamme me allekirjoittaneet olevamme kaikin puolin tyytyväisiä.**

Heikki Joosepinpoika Pajulan kylästä (puumerkki) — **Eevaleena Juhantytär hänen vaimonsa**

Todistavat

Matti Torkkomäki omakätisesti (egenhändigt) — **Elias Juhanpoika Saksa (puumerkki)**

Pyynnöstä G. A. Foenander

2.

(Kuva 2.)
Asiakirja on päivätty 21. huhtikuuta 1840.
Heikki Joosepinpoika on piirtänyt puumerkkinsä paitsi omasta myös vaimonsa Eevaleenan puolesta.
Matti Torkkomäen nimikirjoitus mainitaan omakätiseksi, vaikka käsiala on selvästi toimitusmiehen kanttori K. A. Foenanderin käsialaa.
Kustaa Aadolf Foenander oli Someron seurakunnan kanttorina 1838—1890.

(Kuva 3.)
Kauppakirja on joulukuulta 1845.
Toimitusmies on ilmeisesti Fredrik Israel Levander, joka toimi Someroll aluksi jahtivoutina ja sai 1842 maaherran valtakirjan siltavoudin virkaan. Someron historia (I, s. 336) mainitsee, että hän oli saanut jonkinlaisen sivistyksen, koska kykeni laatimaan sujuvia ruotsinkielisiä virkakirjeitä.

(Kuva 4.)
Perunkirja on vuodelta 1846.
Mukaan on tullut myös Heikki Markulan puumerkki, joka vuoden 1833 asiakirjasta puuttui.
Edelleen Levanderin kirjoittamasta asiakirjasta vuodelta 1849 selviää, että Heikki Syrjälä oli torppari Pajulasta, mutta Matti Hakala torppari Kultelasta. Muualta olen saanut tietää, että Syrjälä oli Saksan torppa ja että Hakalan on täytynyt olla noin kilometrin Ylenjoelta itään sijaitseva Hirsjärven kartanon torppa, joka 1800-luvun kirkonkirjoissa on mainittu kuuluvaksi Kultelaan.
Maiju Avellanin keräämistä asiakirjanäytteistä, joita tähän ei ole voitu kaikkia liittää, selviää ainakin yksi puumerkkien muodolle yhteinen piirre: yksinkertainen suoraviivaisuus. Tämä taas johtuu siitä, että puumerkkejä on aikaisemmin ja yleisemmin veistelty puuhun kuin piirretty paperiin. (Niinpä suomalaiset ovat luontevasti 'suomentaneetkin' ruotsin sanan **bomärke** (= asuinpaikan merkki) puumerkiksi, koska he ovat sen puuhun veistäneet.) Sellaiset kaarevalinjaiset merkit, joita nähdään vuoden 1833 asiakirjassa, ovat harvinaisia poikkeuksia.
Mielenkiintoisin on Saksan talon

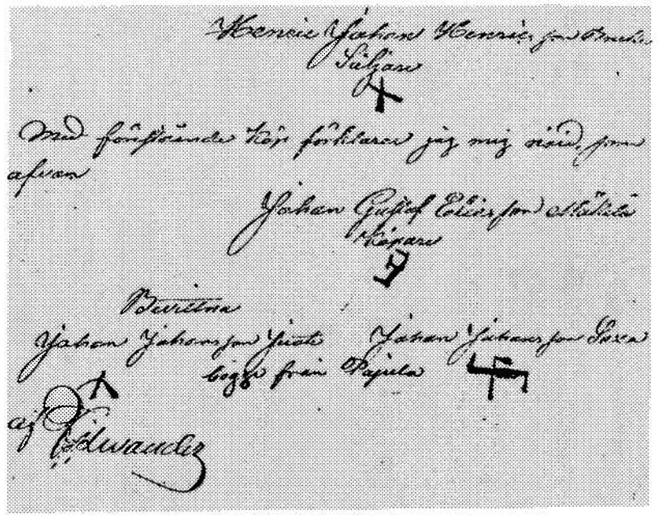

Suomeksi: **Heikki Juha Heikinpoika Pruuka**
myyjä
(puumerkki)
Ylläesiteltyyn kauppaan ilmoitan tyytyväni kuten edellä.

Juha Kustaa Eliaksenpoika Mäkelä
Ostaja
(puumerkki)

Todistavat
Juha Juhanpoika Juote Juha Juhanpoika Saksa
molemmat Pajulasta
(puumerkki) (puumerkki)

3.

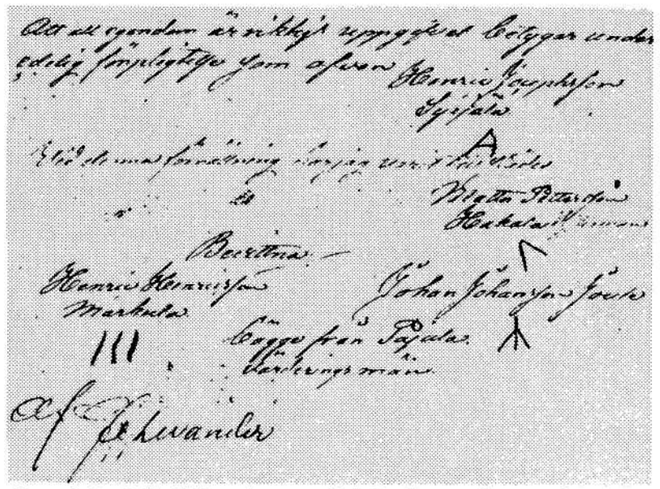

Suomeksi: **Että kaikki omaisuus on oikein ilmoitettu, vakuutan valan velvoituksella kuten edellä. Heikki Joosepinpoika Syrjälä**
(puumerkki)

Tässä toimituksessa on ollut läsnä
Matti Petterinpoika
Hakala
(puumerkki)

Todistavat
Heikki Heikinpoika Juha Juhanpoika Juote
Markula (puumerkki)
(puumerki)
molemmat Pajulasta
arviomiehiä

4.

Kaivohauki

TORPPARI

Maailma muuttuu ja nopeasti muuttuukin. Eipä taida monikaan vesihananvääntäjä tietää, että vain muutama vuosikymmen taaksepäin kaivohauki oli yleisesti käytetty vedenpuhdistaja.
Museoviraston syksyisessä kyselylehdessä tiedusteltiin kaivohauen levinneisyyttä ynnä muuta siihen liittyvää. Tämä tiedustelu antoi sysäyksen muistella omakohtaista tuttavuutta kaivohaukiin. Ensimmäinen muistikuvani oli Kerkolan Yli-Kurjen kaivossa polskutellut noin 40—50 senttinen peto, aika lienee ollut 1931 tai -32. Kysely herätti uteliaisuuteni siinä määrin, että haastattelin ja keskustelin muutaman kymmenen henkilön kanssa asiasta. Tämän suppeahkon selvityksen mukaan syynä kaivohauen pitoon oli kaivojen rakenne. Puu ja kiviarkkuisiin kaivoihin pääsi yleensä vähän pintavettä, harvahko rakenne antoi maan päällä liikkuville sammakoille ja muille mönkijöille mahdollisuuden pudottautua vesielementtiin. Mölkkärikivistä rahkasammaleilla tiivistetty kaivonarkku suorastaan houkutteli monenmoista hyppäkeekoa kaivoon. Vankeutta hyvin kestävänä petokalana hauki oli siis mitä sopivin kaivonpuhdistaja.
Monilla oli kaivossaan kaksikin kalaa, koska oletettiin niiden paremmin viihtyvän toistensa seurassa. Sama kala voi elää kaivossa moniakin vuosia. Tämä edellytti, ettei vesi päässyt talvella jäätymään. Kyl-

Hannilan Mamma 75-vuotispäivänään vävypoikansa taiteilija Juhani Konttisen kuvaamana.

Klaara Helena Widén syntyi maaliskuussa 1895 somerolaiseen kauppiasperheeseen. Käytyään keskikoulun Loimaalla ja kauppaopiston Turussa hän toimi kotipitäjässään postivirkailijana ja nimismiehen kanslistina. Vuonna 1927 hän avioitui maanviljelijä Paavo Hannilan kanssa. Perheeseen syntyi neljä tytärtä, joiden kautta Widénin suvun tyyli ja taiteellisuus ovat siirtyneet jo seuraavaankin polveen. Helena Hannila kuoli kukanpäivänä toukokuussa 1974.

mieltymys kauniisiin vaatteisiin näkyi jo silloin.

Hannilan salin ovet pysyivät suljettuina myös suurimman osan vuotta. Kesällä siellä kyllä istuttiin Helenan-päivää ja jouluna siitä tuli jouluhuone kuusineen ja lahjoineen. Minulle tuo kiihottavasti menneelle ajalle tuoksuva huone avautui ensi kertaa silloin kun Irman häitä juhlittiin. Siellä istuivat silloin Maavirran Masat, Seeterin Juhanit ja muut, vieraskoreina punaisissa plyyssisohvissa, kun tavallisesti kulmakamarissa kävi kinastelu siitä, kuka saisi istua Mamman kiikkustuolissa, joka sattui olemaan myös vävypoika Anssin lempipaikka.

Mamman tosi aarteisiin kuului nahkakantinen muistikirja ja kalenteri, johon kirjattiin runsaasti aikalaistapahtumia, suppeassa ja laajemmassa piirissä. Milloin Parollit muuttivat nimensä Parkoksi? Milloin nimismies Lahonen tuli paikkakunnalle? Milloin Dag Hammarskiöld tuli YK:n pääsihteeriksi? Ja uskokaa tai älkää: milloin syntyi Monacon prinsessa Caroline!

Mammalla oli silmää nähdä ihmisten huvittavat ja koomiset puolet. Hänen vaarallisin lahjakkuutensa oli siinä, että hän saattoi näennäisen tyynesti lausua kanssaihmisestään toteamuksen, joka leikkasi kuin veitsi.

Kaikkein eniten häntä kuitenkin huvitti ihmisten loputon ja usein aika viaton uteliaisuus. Kun Vesanderin Pena aloitteli postimiehen uraansa, hän toteutti palvelualttiutta niin täydellisesti, että postia lajitellessaan silmäili ulkomaan postin ja saattoi Hannilan pihaan polkupyörällä kaartaessaan jo kaukaa ilmoittaa: ''Sirkka-neidiltä kortti Pariisista. Hän voi siellä oikein hyvin!''

Mamman nauru oli hiljaista ymmärtävää naurua ja parasta oli se, että hän uskalsi nauraa myös itselleen — ominaisuus joka liian monelta puuttuu. Kun hän vieraili tyttärensä luona Helsingissä, hän kohteliaana ihmisenä varmuuden vuoksi tervehti jokaisen vastaantulijan Kaivopuistosta Kauppatorille. Tytär lienee ollut vähän vaivaantunut, mutta Mamma itse oli huvittunut juttua kertoessaan. Mamman tapa tervehtiä oli nimittäin hyvin näyttävä: pysähtyminen, nyökyttelyä, kumartelua ja vielä vähän nyökyttelyä.

Näennäisestä avoimuudestaan huolimatta Mamma suojeli tarkkaan omaa yksityisyyttään. Samalla hän osasi kunnioittaa toisen intimiteettiä. Hänellä oli varma oivallus siitä, mikä tieto oli tarkoitettu luottamukselliseksi, joten häntä saattoi pitää uskottunaan. Aika yllättävältä näin jälkeenpäin tuntuu se, etten koskaan rohjennut häntä sinutella; puhuttelin häntä aina kolmannessa persoonassa.

Mamman ihailtavia ominaisuuksia oli se, että hänen kanssaan saattoi seurustella olemalla hiljaa. Sunnuntain raukeina iltapäivän tunteina saatoimme istua pitkäänkin niin ettemme sanoneet mitään. Keikutelimme kumpikin tuolissamme, kaadoimme lisää kahvia, silmäilimme lehtiä ja mietimme omiamme. Silloin opin miten arvokasta on osata vaieta ja olla hiljaa.

Vasta Mamman kuoleman jälkeen mietin hänen suhdettaan uskontoon. Mikään julistaja hän ei koskaan olisi voinut olla. Evankelisluterilaisen kansankirkon ulkoapittu varmuus taivaaseenpääsystä ei häntä olisi pukenut. Kuitenkin hänen olemuksestaan huokui hartaudenharjoituksen kaipuu, joka oli enemmänkin osa hänen omaa estetiikkaansa ja lähempänä ehkä katolisuutta kuin mitään muuta uskontoa. Kirkkomekossaan virsikirjoineen hän oli hellyttävä näky, yhtä klassinen perustyyppi kuin italialaisen suurperheen isoäiti auringon kauhduttamassa mustassaan. Noita etelän kauniisti vanhenevia katsellessani muistan aina Mammaa.

Jos Mamman uskonnollinen olemus pitäisi määritellä, luulisin hänen olleen panteisti: hän näki Jumalansa kaikkialla luonnossa. Hän ei koskaan tyrkyttänyt mitään oppia tai ajatusta, vaan hän oli monessa asiassa vapaamielisempi kuin useimmat ikäluokkansa edustajat. Ilman ohjelmallisuutta hän siirsi perinnettä ja kulttuuria seuraaville polville ja säteili omaa vaikutustaan laajalti oman perhepiirinsä ulkopuolelle.

Jaatilas on ruukattu kaksosii

KAARINA POLLARI

Ennen tätä toista tasavaltaa oli tupaviljely jokases Someronkin huushollis pal satokkaampaa kun tähän mailman aikaan, mistä sit liäkin johtunu. Oliskos ollu sekin, et valon konstii ehtosin säästettiin ja mentiin vällyin alla aikasiin, jossei mittään erinommaist pakotust valvomisseen ollu. Naisväki puhalsi öljylamput sammuksiin, ja vaikka sanotaan, ettei piäni mittään, niin kyl se voje olla ylisänkyyn kiivenneil miähenpualil kaikenlaisii halui virittävä askare, vaikka Iita-vainaa sano:

— Kyl määkin monta kertaa nousin piikana ollesain pairallas pöyrän päälä kattolamppuu sammuksiin puhaltammaan, muttei mun kohrallain mittään yätisii seurauksii ollu.

Saunapirrein ja öljytuikkuin jälkeen seuras sähköaika, mut nuukuus vaan jatkus. Ei voi tulla muuhun tulokseen kun et lapsluvul ja enerkian säästämisel on samansuuntanen renti.

Mut kun muisa Someron kyläkunnis ruukattiin tavallisestain vaan yhtä uutta tulokast kerrallas, oli Jaatila poikkeus — se oli k a k s o s t e i n kylä. Liäks maaperäs ollu jottain eri lai hivenainei takka sähkösii ionei takka vesisuanet vaikuttannu takka oliskos kuu ja tähret ollu Jaatilan kohral erilaises kallistukses, siit ei ol tiatoo; kumminkiin täälä kaksosii ruukattiin. Melkeen voi sannoot, et joka toises huushollis.

Jaatilan huamattava kaksosvyähyke alko kohta Jaatilan sillan piälest. Pastori Peltokaljol oli kaksoset Sisko ja Veikko, sammaa sisarusparvee kun tää rohvessori Pekka, nykynen puukkomiäs, kun parantellee tyäkses kipjöi urheilijaparkoi. — Seuraava kaksostalo oli Puusteli. Sinne tuatiin kaksospojat Sakari ja Olavi, yhren yhtäläiset; i t e n t t i s e t , sano Lahermaan tohtori. Heitin samannäkösyytes oli joskus mahrotoin päänvaiva kyläläisil paitti ei kylän muila pikkupojil, heittii ei onkelma kosettannu. Muttei mei pikkulikakkan oikeen poikii erotettu, ja se oli hankala asja, kun mentiin polttopalloo takka nattuu, puhumattakan kartust, kunnei karttu tiänny, kumman nimen ols kirjaan huutanu. Sihen aikaan oli Suamen Kuvalehres Junnu ja Alli, ja Niku ja Naku oli tän sarjakuvan velikultakaksikko. Mää melkeen luulin, et siin oli mallina Puustelin pojat, ja ihmeettelin, mistä Helsinkiskin Puustelin pojat tiärettiin. En mää koskaan huamannu, et jompikumpi pojist ols tahtonu olla pomo, kyl hei yhtä köyttä veti, ja ulkomailmaa vastaan veljestein yhteisrintama kesti murtumata kamalemmakkin ryntäykset, jos niin kova paikka tuli.

Mää olin piäni pullukka pikkuvanha likan lillukka enkä viäl lähestulkoonkan Sirola-opiston ikänen, kun äiti pani mun Puusteliin jollain asjal. Oli syksy ja käve kova tuuli. Äiti sitos mul oman liinas päähään ja veti vahval solmul leuan alta kiine. Mää istusin Puustelin tuvan pitkäl arkkupenkil sivulasin kohral, eikä muuta tarvinnu, kun siin samas jo molemmat pojat oli mun selkäin takan ja kiskosivat mun päästäin sitä liinaa, et mää meinasin juur kuristuut. Mää pualestain rupesin parhain jälkeen rimpuilemmaan vastaan, vaikka huanostas pärjäsin, kun poikii oli kaks tosi vikkelää.

— Älkä ny muu kohta tappaka! kiljasin mää voimain takkaat.

Se oli julmastas sanottu, eikä siit Saimikan oikeen hyvvää tykänny, ja sitä sanomistain mää olenkin melkeen tähän päivään asti katunu. Mut kyl pojat heivas, ja hyvvii leikkikaverei oltiin taas.

puumerkki vuoden 1845 kauppakirjassa. Sen erottaa hakarististä vain se, että siinä on yksi ''tyhjä'' sakara, joka viittaa alaspäin. Sen on piirtänyt talon vanhin poika Juha Juhanpoika (s. 1813). Saman merkin on piirtänyt myös hänen isänsä Juha Aataminpoika Saksa (s. 1783) asiakirjoihin, jotka on päivätty 25. 6. 1829 ja 2. 4. 1847. Nämä merkit eroavat toisistaan kuitenkin siinä, että edellisessä viittaa hakaristin ''tyhjä'' sakara vasemmalle, jälkimmäisessä ylöspäin. ''Tyhjän'' sakaran suunnalla ei siis näytä olleen merkitystä. Juha Juhanpojan nuoremman veljen Eliaksen (s. 1820) puumerkin näemme 21. 4. 1840 päivätyssä asiakirjassa. Se on pelkkä risti tai plus-merkki. Tulkitsen nämä tapaukset niin, että vajaa hakaristi oli Saksan talon merkki, jonka sai piirtää vain talon isäntä ja vanhin poika talon perijänä. Nuoremmat pojat ''setämiehet'', kuten tässä tapauksessa Elias, käyttivät jotakin muuta puumerkkiä.

Hakaristi on ikivanhoilta ajoilta ollut tunnettu eri puolilla maailmaa taikamerkkinä ja koristeaiheena, Suomessakin jo myöhemmällä rautakaudella. Koska sen uskottiin tuovan onnea, se oli suosittu myös puumerkkinä. Ehkä Pajulan Saksankin joku entinen isäntä oli ajatellut talonsa menestystä valitessaan hakaristin sen puumerkiksi. Sekaannuksen välttämiseksi hän jätti merkin yhdestä sakarasta ''hakasen'' pois.

Talojen vanhat asiakirjat ovat mielenkiintoisia muutenkin kuin puumerkkien kannalta, koska ne saattavat valaista paikkakunnan menneisyyttä laajemmaltikin. Toivottavasti muutkin kuin Maiju Avellan innostuvat penkomaan sukunsa vanhoja papereita.

Kun tuli talvi, niin Taka-Simolan tuvan päätyakkunast voje joskus nährä oikeen varsinaisen panoraaman, kun Puustelin ruvettiin ajamaan sontaa Varkaanniitul. Pojat oli saaneet ajjaakses yhteisen hevosen, ja molemmat seisos pitkän täysinäisen sontakuarman päälä. Jonkullainen nyrkkeilynäytös alko Mantan tuvan kohral, jatkus lammaslaitumen ohi Ruakosel saakka ja viäl Sarjolan mettän pualakin. Pojat oli toistes raiveleis kuarman päälä, talikot heilus ja sontakokkareet lentis ja meteli oli sevverran kova, et hevosparkakin otti muutaman askelan lentoo. Mut siin samas pojat oli taas jo rakkaastas käsi toistes kaulal, eikä riirast tiatookan. Ja jos joku siusta käsin olis sekkaantunnu tähän otteluun, niin pahastas olis erheettynny. Veri on vettä sakjempaa Jaatilaskin.

Niinkun kaks marjaa oli pojat ja viäl samallaisis kamppeis molemmat. Kerran poikkes Leppämäen Kustaa Puusteliin ja pani merkil, et Sakarin housun persumustaan oli Saimi neulonu paikan, mut Olavin oli ehjä. Kustaa oli oikeen tytyväinen ja tuumaili, et kyl hän tän suven ajan pojat erottaa. Mut mahtoks kulluut viikkookan, kun taas oltiin samas pistees. Molempain poikain pöksyt liahus pyykkinarul kuivaamas, ja molemmis oli juur samallaiset paikat. Kuis se ny Olavin takalisto olis piremmältäs ehjänä pysynykkän, kun samal taval molemmat hinkkasivat. Ei, toivotoint oli asjal vihkiimättömän Sakkuu ja Ollii erottaat!

Sitä mää olen hunteerannu, et mahtoks Puustelin pojat sit isompana millään taval hyäryntäät tätä samannäkösyyttäs koulus, sotaväjes takka likkareisuil, meinaten niinkun esimerkiks vaihettaat hameväkkee keskenäs, kun saatol lährettiin. Hyvin se ainakin ols luanannu, ei likat ols tiänny yhtään mittään.

nut olla isälläni ''sehen asjaan mittäär roppii'' tiedossa, mutta joskus pelkkä asiasta puhuminenkin saattoi hiukan helpottaa.

Vanhempieni ja pankin asiakkaiden välisen tuttavuus- ja ystävyyssuhteen johdosta heidät kutsuttiin usein asiakkaiden tärkeisiin juhliin, häihin, hautajaisiin ja ''lukukesteihin''. Kun noissa somerolaisissa ''pirois'' istuttiin ja syötiin monta tuntia, joutuivat vanhempani joskus kieltäytymäänkin vieraanvaraisuudesta. Juotuaan eräissä ''pirois'' suuren lasillisen mehua, kieltäytyi isäni talon emännän tarjoamasta toisesta lasillisesta, jolloin isäntä kiirehti sanomaan emännälle: ''Älä tyrkytä, jolsei ol hyvvää taikka muuta.''

Vaikka tuo läheinen suhde pankkitoimihenkilön ja asiakkaan välillä vaati pankissa työskentelevältä tiettyä psykologista silmää, oli se varmasti ihmissuhteitten kannalta antoisampaa ja mielenkiintoisempaa kuin nykyinen automatisoitu pankkitoiminta, jossa asiakas jää usein vain tietokoneeseen syötetyksi tilastoksi.

Hannilan Mamma — somerolaisen kyläkuvan originelli

Marja-Leena Vepsäläinen

Hannilan Mamma muistetaan Somerolla originellina, jonka olemus oli jäljittelemätön. Kasvojen tuhannet heinonhienot uurteet ja siristelevät silmät. Pyöreät silmälasinsangat, jotka pysyivät hänen tunnuksenaan halki vuosikymmenien. Hauskasti keinahteleva kävely, jota tahdisti musta samettirusetti niskassa.

Mamman vieraanvarainen koti oli monen somerolaisen pysähdyspaikka. Kävijöitä oli kyläyhteisön kaikilta tasoilta. Tohtorinna Helsingiuksen kalenterissa oli aina merkintä Helenan-päivän kahveista heinäkuussa. Ollin Iita puolestaan ilmestyi keittiön ovelle illansuussa ruoanlaiton aikaan harva se päivä, yleensä voita lainaamaan. Nuorimman tyttären koulutoverina perhepiiriin kulkeutui tämän jutun kirjoittaja, joka esittää muisteluksiaan sillä oikeudella, jonka antaa Mamman tokaisu: ''Se on mun flikkain!''

Hannilan Mamma osasi ihailemisen taidon. Hän saattoi pitkät tovit sormeilla jotain luonnonkukkaa, arvailla sen salaisuuksia ja puhella ihailunsa kohteelle. Perheessä oli monia esteettisiä tapoja ja tottumuksia, joista pidettiin rituaalinomaisesti kiinni. Mämmi maistui mämmiltä vain määrätyiltä lautasilta, jotka palvelivat pääsiäisrekvisiittana. Helenan-päivänä otettiin esille Widénin Mamman kahvikupit, joita ei muulloin käytettykään. Kauniit esineet kuuluivat silti arkipäiväänkin ja huushollissa joskus vallitseva sekamelska oli sekin pelkästään esteettistä.

Perheestä lähti kaksi tytärtä Ateneumiin ja ensimmäinen lastenlapsi julisti jo nelivuotiaana, että kyllä hänkin taiteesta osaisi keskustella — päätyäkseen kaksikymmentä vuotta myöhemmin taiteilijan uralle.

Mamma ymmärsi antaa arvoa sellaisillekin esineille, jotka tavanomaisen käsityksen mukaan eivät olleet mitään keräilykohteita. Hän tunsi häpeilemätöntä viehtymystä myös krääsään, josta hänen joskus oli vaikea luopua. Kun sitten myöhemmin törmäsin erään amerikkalaisen esteetikon määritelmään siitä, mitä tarkoittaa kitsch, oivalsin Mamman tienneen paljon ennen tuota teoreetikkoa, että se mikä tänään heitetään porstuan kautta ulos, otetaankin ehkä jo huomenna paraatiovesta sisään!

Todellisista aarteistaan Mamma oli mahdottoman tarkka, ja vinttikomerot pysyivät visusti lukittuina. Widénin suvun naisten juhlapuvut ja päivänvarjot palvelivat vuosikymmeniä yhteiskoulun seitsemäsluokkalaisia penkinpainajaisten aikaan Vanhojen Päivänä. Nuorena tyttönä Widénin Helena kuvautti lähes jokaisen uuden asunsa ateljeekuvaajalla — usein yhdessä Huldaystävättärensä kanssa. Tulevan pankinjohtajan ja talousneuvoksen

Kuva on luultavasti vuodelta 1928. Vasemalla on nykyisin linja-autoasema. Oikealla oleva, nykyään puretun, kätilöiden talon takana näkyy Aholan poistettu kuisti.

pankkikirjan, jonka hän ojensi minulle

Kesäisen kehon lämmittämä säästökirja oli ruskeakantinen ja suuri kuin vanha Svebeliuksen katkismus. Aukaisin kirjan, ja sieltä syöksähti esiin terhakan näköinen ''lure'', jonka kopautin kuoliaaksi kiireesti tiskiltä sieppaamallani keinumaisella musteen imurilla. Sitten poimin kirjan välistä pari sadan markan seteliä tallettamista varten.

Kirjan nimilehdellä oli tilin omistajan nimi ja tilin numero isoisäni huolellisella käsialalla kirjoitettuna ja pankin nimen alla Aug. Haggrenin ja M. Finnin nimikirjoitukset. Vaikkei noita vanhoja ruskeakantisia säästökirjoja enää käytettykään, en olisi uskaltanut ehdottaa tilin siirtämistä modernimpaan kirjaan. Äitini sen kyllä olisi voinut tehdä puhumalla rauhoittavasti vanhan kirjan panemisesta ''piirongin looraan muistoksi'', mutta en minä, en ikinä. Panin kirjan kuntoon ja ojensin sen takaisin asiakkaalle, joka kysyi: ''Tälläsiks sää sehen kasvuk kans?'' Vakuutin hänelle, että kaikki oli siellä, korot ja kaikki. Mummo otti kirjan, meni pankkisalin seinän viereiselle puupenkille ja vakuuttui tyytyväisin ilmein maallisen mammonansa lisääntymisestä. Sitten hän pani kirjan takaisin ''alushammeen lakkariin'', pyyhkäisi vielä hikeä otsaltaan ja lähti lyllertämään ''takasin kotokulmal''.

Äitini tunsi asiakkaat niin hyvin, ettei hänen juuri koskaan tarvinnut kysyä nimeä. Minä sensijaan nimeä kysyessäni sain useasti vastaukseksi talon nimen, ja koska pankkiasiat kulkevat sukunimellä, sain monta kertaa hakea kauan tarvittavaa asiapaperia. Vähitellen viisastuin sen verran, että rupesin kysymään ''liikanimeä'', kuten monet somerolaiset kutsuivat sukunimeä, ellei tarvittavaa asiapaperia löytynyt heti.

Joskus sattui, että pyysin nimikirjoitusta asiakkaalta, joka käytti puumerkkiä. Se oli hämmentävä tilaisuus, josta äitini asiakastuntemus aina säästi heidät. Kerran pyysin eräältä iäkkäältä ukolta nimeä kuittiin, ja hän vastasi miltei kuiskaten: ''Mää tällään merkiv vaan!'' Mutta se puumerkin tekokin oli työlästä, sillä ukon käsi vapisi niin kovasti. ''Piräs, likka, tota pännää alallas; kätein vapisee niin pirust'', sanoi ukko. Taisin painaa siihen ''pännän'' varteen hiukan liikaa, koskapa siitä pullahti kuitille mustetahra juuri kun ukko oli saamaisillaan ''merkin'' valmiiksi. Sekös ukkoa harmitti: ''Katos, perhana! Tartteeks mun se paskottaat?'' Tarkastelimme puumerkkiä ja totesimme yksissä neuvoin, että se oli selvästi ''K vattallas'', ristin ohella yleisin puumerkki. Ukko huokasi helpotuksesta, kun ei tarvinnut ryhtyä uudelleen moisiin ''pännähommiin'', nosti kynän korvansa yläpuolelle ja veteli rahisten terän puhtaaksi hiuksiinsa.

Vaikka minun asiakastuntemukseni oli pientä vanhempiini verrattuna, sattui sentään toisinaan, että joku tuttu ilmestyi tiskin taakse. Kerran heinäkuun lopulla Tuomisen Martta ''Härkälän läänist'' tuli pankkiin. Muistin Martan-päivän olleen muutamaa päivää aikaisemmin ja kysäisin Martalta, oliko päivä mukava. ''Tyl se mutava oli tans, niin oiteen, mutava, nii-i..'', selitti Martta, jolla ei ollut äännevarastossaan k-äänettä. Päättelin kuitenkin tavasta, jolla Martta suipisti suutaan ja venytteli sanojaan, että ehkä päivä oli jättänyt toivomisen varaa. Odotin uteliaana, lisäisikö Martta mitään, ja hetken kuluttua hän sanoi silmät vähän välähtäen: ''Mut mitäs siit tuivast torpust sit mittään, tun ei torttii tällätty.'' Ystävät olivat tarjonneet päivän kuniaksi korppukahvit, mutta olivat unohtaneet Martalle tärkeän nimipäiväkortin.

Vanhempieni erinomaisen läheisen suhteen pankin asiakkaisiin sain todeta usein. 1930-luvun puolivälissä äitini joutui Helsinkiin umpisuolenleikkaukseen. Kun juttu sitten komplikaatioiden vuoksi kääntyi odottamattoman vakavaksi, levisi pitäjällä huhu, että eräänä lauantaiaamuna soitetut haudanavauskellot olivat ''Soinin rouvan''. Kun äitini oli parin, kolmen viikon kuluttua takaisin töissä, tuli eräs isäntä pankkiin, pyyhkäisi kyyneleen tipan silmänurkastaan ja sanoi: ''Soppiiks mun silmiitäin uskoot? Tosa toi rouva vaan istuu vanhal paikallas, vaikka sil jo sialukellokki soitettiin.''

Tuohon läheiseen asiakassuhteeseen kuului joskus niinkin intiimejä asioita kuin terveyttä koskevien neuvojen antamista tai pyytämistä. Isäni joutui sydänvikansa vuoksi käymään useasti lääkärintarkastuksilla Helsingissä. Kuultuaan kerran ''rouvalt'', että isäni oli taas lääkärinmatkalla, neuvoi eräs asiakas: ''Mää olen tän asjan hunteerannu semmottoon, et suattas se itte rahhaas niil tohtereil kantaa; ottais ryypin tervaa vaan. Nääs, jolsei sauna, viina ja terva auta, niin se on kualemaks.''

Toisinaan taas pyydettiin neuvoja, kuten sekin isäntä, joka tuli huolestuneen näköisenä pankkiin ja varmistui raollaan olevalta konttorihuoneen ovelta, että ''itte'' oli kotona. Isäni pyysi asiakasta istumaan, mutta juttu ei oikein ottanut luistaakseen. Hän kyseli satonäkymiä, ja ne olivat aika hyvät: ''Juu, ei sovi valittaat. Kyl vettäkin on tullu oikeen vaan noin sopivastas.'' Lopulta isäntä rohkaisi luontonsa ja sanoi isälleni: ''Kun sää niis tohtereis juakset, mahtaaks sehen asjaan olla mittäär roppii, kun ei pysty muijaa ennää lystittämmään?'' Ei tain-

Viereisen sivun ylempi kuva.
Taka-Simolan kahdet kaksoset. Keinutuolissa istuvat pikkuiset Anneli ja Juhani, seisomassa kahden puolin Irja ja Risto. Mikko Lindenin ottama valokuva kesällä 1932.

Alempi kuva.
Mäkelän kaksoset, Paula ja Eero. Valokuvannut Olavi Virtanen v. 1983.

Mää olin neljän vanha ja kävein viittä, kun meilä Taka-Simolaan tuatiin kaksoset yhrel yälä lokakuusa 1924. Aamul tuli Kuneliuksen täti herättämmään ja sano, et meilä on yän aikan tuatu peräten kaks pikkuvauvaa, piäni likka ja piäni poika. Mää hyppäsin äkkiin pystyyn ja täti vei mun etukamariin. Mut voi surkjempaa, mää huomasin, et luukupöksyt olikin märjät ja lahkeet liimaantus sääriin kiine, mul oli tullu yälä vahinko. Mää pelkäsin, et mää saan vittaa, ja mää häpesin kauhjastas. Äiti ei ollu kerinny muu yälä ollenkaan pissal herättämmään, kun se aika oli tykkänäs menny pikkuvauvain hakemisseen yhres Kuneliuksen tätin kans. Et oliskos net tuatu Kuneliuksen tätin faneriaskis vai misä, siit ei selvää saanu. Mut pääasja oli, et oli kaks pikkuvauvaa nättii kun nukkee. Äitin pää leväs tyynyl, äitin oljenkeltanen pitkä tukka oli kampattu palmikol ja se hymmyili mul ja muila ja vauvoil. Ei koskaan ollu laps nähny äitiitäs niin kauniina. Eikä kukkaan antanu mul rissuukan, mut net märjät luukupöksyt mää livitin menemään. Ja päiväl tuli Ruakoska ja Iita ja lähipäivil yks toises jälkeen kaikki naapurein naiset kaksosii kattomaan. Sit pirettiin ristiäiset, ja pojan nimeks tällättiin Risto Ilmari ja likkavauval Irja Marjatta.

Kaksoset leikkis yhres hyvinkin miäliistäs, mut äiti aavisteli, et muutos tullee, kun kaksoset lähtee alakouluun. Näin käve kans: muutaman päivän hei lähti ja tuli samal ovenavauksel, mut sit rupes jo välimatka pirentymmään. Ei parantunnu kävellä liika liki, ettei huuttu koulus ''likkainpoika'' ja ''poikainlikka''. Kerran äiti sattus akkunast näkemään, kun kaksoset asteli kotja päin. Mäkisen koira juaksi takkaat ja lapset tais pelkäät, koska kumpikin lähti kuuttoomaan kotopihal sen kun kintuistas pääsi. Mut Risto tikkas taajempaa ja kerkis erel. Peräst kuulus Irjan sualanen ääni:

— On miäs olevannaas, ja pelkää k o i r i i !

Sanotaan, et sunnuntailapsist tullee onnellissii. Sillon oli tammikuinen sunnuntaiehtopäivä, kun meijän talon toinen kaksospari syntys. Sillon mää jo osasin auttaakin äitii. Muistan, kun äiti tuli melkeen horjuin lauantaiehtol saunast muttei selittänny, vaikka mää kuinka yritin kyssyyt, et mikäs sun on. Isä haki taas hevosel Kuneliuksen tätin ja täti autto maailmaan k e s k o s e t k a k s o s e t . Ihmeitten ihme se oli, et niin pikkaset ja heiveröiset jäi henkiin, mut elämän kipinä oli heitis sittenkin vahva. Päiväst toiseen päästiin alkuun, ja äitikin toipus hyvin. Ei ollu sairalaa eikä keskosten happikaappei, mut oli viisas ja kokenu Kuneliuksen täti ja äitin salanen ase A l m a . Kuapusten hoirost tuli äitin ja Alman ympärivuarokautinen yhteisurakka. Alma ei askeliitas laskenu, oli yä takka päivä. Alma piti hualen, et ain oli puhtai, silitettyi vaippoi, Alma pesi ja ruakkis vauvoi ja oli kun toinen äiti. Ulkon paukkus keskitalven pakkaset, mut etukamaris oli jatkuva, 30 asteen hautova lämmin, ja kaakelimuurin viäres makas lämpöpulloin keskel kapaloisas pyykkikopas kaks ihanaa kitisevvää kääröö. — Sammoin aikoin syntys Harjun emännäl kovin heikkokuntoset kaksoslapset, ja hän oli hualisas kans kysyny Kuneliuksen tätilt, kuinka niit voitais pelastaat elämäl. Täti oli vastannu.:

— Kysy sitä neuvoa Talosen emännältä.

Kun tää äitil kerrottiin, oli äiti hyvin vaisu, ja sit hän sano:

— Sitä neuvoo täytyy kyssyyt Taivaan Isält, mää en tätä armoo ymmärrä.

Talvisoran tuntumas Lahtin Martta ja Oskarikin tulivat sihen tulokseen, et tehokkuus on valttii, ja niin heilä syntys tuplaten kuitatut tyttäret Eeva ja Eila. Tuskin siinäkän viäl etukätteen oli mittään ihmeempii ultraäänikuvauksii, mut niin pal oli jo kehityst, et Turus hei käve syntymäs. Mut oli siin vaan Martta-äitilkin kahrenkertanen määrä illoo jos yäitkuukin. Oskari pualestas hoiteli rahapolitiikkaa omast takkaat, ei sosjaalipuali sihen aikaan ottanut kaksosii lukkuun eikä senpualest juur ota viäl tänäkän päivän. Mut jottain hohtoo Jaatilan elämänmuaros vaan oli, koska se rupes levviimään Pappilan kylän pualakin, kun Värreel syntys tyttäret Marja ja Mirja.

Peltokaljon perhe muutti Petäjävetel, mut rovasti käve joskus myähemminkin Somerol. Pastori Perko asus sihen aikaa pikkupappilaa. Papit rupes puhumaan kaksosist. Perko tuumas:

— Kaksosethan olisi hyvä malli joka perheelle. Siinähän ne menevät kaksi kuin yksi.

Mut Peltokaljo oli asjan kokenu kantapään kautta ja vastas kaikki kokeneen perheenisän äänel:

— Kokeileppas, mitä se käytännössä on. Molemmat huutavat yht'aikaa ruokaa niinkuin henki lähtisi, taikka toinen kiipeää pöydälle ja toinen kiskoo kuumaa vesikattilaa päälleen hellan reunalta taikka toinen mennä vipeltää navetanvintille ja toinen syöksyy maantielle taikka jokirantaan, eikä yksi ihminen ymmärrä, kumman perään olisi ensin juostava. Eikä äiti ehdi nukkua sitäkään vähää mitä yhden lapsen kanssa.

Ei vanha Jaatilan kaksosperinne ol viäläkän vallan laantunu. Tänhetkiset kylän kuapuskaksoset on Mäkelän perheen terhakka pikkuneiti Paula ja pikkuherra Eero. Mut näitten kaksosten äiti on joutunu tekemään yhren hyvin tärkjän myännytyksen: oma ansjotyä on kattottu viisaammaks toistaseks jät-

täät. Kuapusten ja Henna-siskon kannalt tilanne on suarastas ruhtinaalinen, kun äiti on koton koko päivän, mut äitin kannalt se merkittee laihempaa kukkaroo, kun naisväen kotohommii ei täsä tasavallas tyäks lasketa, ei viäläkän.

Vanha Jaatila oli känsäkourasten kylä. Koneöljy, terva ja hätäpäisäs tenu oli tunnetui lääkeainei pinnallisis viois, viinakin oli harvinaist. Saipjo keitettiin omas muuriparas ja jos jottain perspiranttii kaivattiin, niin isomamma otti veittenkynän ja lähti mettäst pihkaa hakemaan. Siin saipjos oli jo otsoonikkin fölis. Vaan kuis on ny? Jäteliämii ja julmii röttelöi Jaatilan parhail viljapelloil; sannoovat, et tehtai. Ei näihiin nykynäkymiin silmä totu, kuka vanhan kauniin Jaatilan on nähny. Kyl Jaatilan pualest jo tarttis parrikaatimarssit panna soimaan.

Ohho, tulikin sanottuut.

Onkelmist hualimata jaatilalaiset tykkää yhtä hyvin kaksosistas kun kaikist lapsist, eikä vojeis kun toivoot, et ratittiot jatkuis. Kun ny kunnan herrat vaan kattois, ettei inhimillisen ympäristön mahrollisuuksii ja erittäinkin kaksostein siunaust kyläkunnast lopetetta. Ennen tää oli päivänselvä asjanhaara jokasel sitä myären, kun puhumaan oppis. Kun Talosen Anselmi-taata täytti 70 vuatta, huamas naapurin pikkumiäs Toivosen Seppo, et taatan juhlat on samal päiväl kun hänen nimipäiväs. Seppo siit oikeen riamastus ja selitti kaikil:

— Mei ollaan Talosen taatan kans k a k s o s p u a l i k k a i !

Kun Someron verotusta haettiin kumoon

KYLLIKKI KUJANPÄÄ

Vuosi 1984 on Somero-lehden kuudeskymmenes ilmestymisvuosi, se lukeutuu maamme vanhimpiin paikallislehtiin. Vanha paikallislehti on pitäjän historian kannalta oikea aarreaitta. Sen sivuilta löytää vaikka minkälaista tietoa, niin asiallista kuin hauskaakin luettavaa.

Someron kirkonkylä, Joensuu, oli vuosisadan alkukymmenillä kehittynyt pitäjän keskuskyläksi ennenkaikkea käsityöläistensä ja kauppiaidensa ansiosta. Neljä pankkia, Someron Säästöpankki, Someron Osuuskassa, Kansallis-Osake-Pankki ja Länsi-Suomen Osake-Pankki sekä Osuusmeijeri, posti ja seuratalot lisäsivät samaa kehitystä. Keskustaan laskettiin silloin kuuluviksi Joensuu, Lammi, osa Harjun kylää, Jaatila, Ruunala ja osin Pappilankylä. Somero oli varsin vireä pitäjä jo 1920-luvulla ja olosuhteet lehden perustamiseen olivat hyvät.

Somero-lehden varsinainen perustaja oli maanviljelijä Lauri A. Sariola. Lehti oli hänen nimissään perustamisesta vuodesta 1924 vuoden 1927 kesäkuuhun, jolloin Sanomalehti Oy Somero perustettiin. Sariolan mukana lehteä perustamassa oli toistakymmentä kuntalaista, joiden keskuudesta valittiin lehteen väliaikainen toimituskunta ja jotka sitoutuivat tukemaan yritystä. Lehteä päätettiin ryhtyä julkaisemaan kerran viikossa, perjantaisin. Ehtona oli, että ''julkaistavaksi aiottu sanomalehti on ehdottomasti puolueeton.''

Mitä sitten kertoo Somero-lehden ensimmäinen vuosikerta v. 1925?

Lehdessä oli tavallisesti yksi kahden palstan juttu etusivulla, muut olivat yksipalstaisia jatkuen kuin kirjan sivut järjestään palstalta toiselle. Ilmoituksiakin oli sekä kaksi- että yksipalstaisia. Etusivulla komeilivat pankkien ja muutamien muiden liikkeiden kaksipalstaiset ilmoitukset, kuolin- ja takasivun ilmoitukset olivat enimmäkseen yksipalstaisia. Kirjasintyyppi tekstissä oli vanhaa fraktuuraa, joissakin ilmoituksissa oli käytetty uudempaa kirjasintyyppiä. Lehti ladottiin käsin kirjain kirjaimelta. Ensimmäinen painopaikka oli Kirjapaino Hermes Tampereella.

Tammikuun 3. päivänä ilmestyneessä ensimmäisessä Somerossa uutisoidaan Someron Osuusmeijerin uudisrakennuksen valmistuneen. Ensin kerrotaan aikaisemmista rakennusvaiheista ja sitten todetaan:

''Ruunalan talosta ostettiin tonttimaa neljän tien risteyksestä. Aineita hankittiin. Meijerirakennus annettiin urakalla tehtäväksi sementistä valaen. Työn otti tehdäkseen rakennusmestari Juselius Pusulasta Smk 320.000 hinnasta. Oli onni, että saatiin kykenevä ja tunnollinen urakoitsija. Sillä siksi suuren sementtirakennuksen tekeminen vaatii tun-

Somero-lehden varsinainen perustaja Lauri A. Sariola.

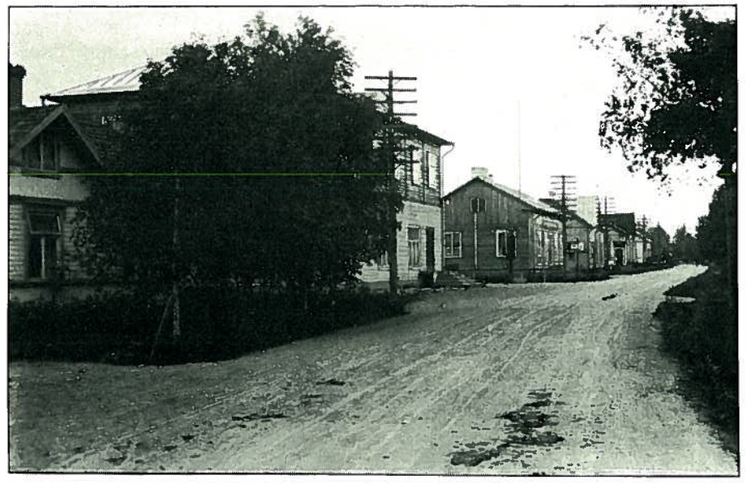

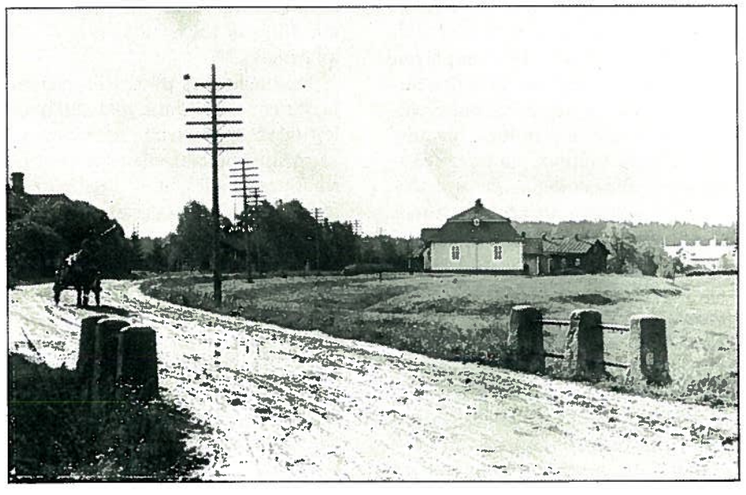

Joensuun kylää 1924. Edessä Ylenin Eevan mökki, oikealla Työväentalo. Tien vasemmalla puolella Raadelma ja taustalla Ruunalan rakennuksia (ylin kuva). Kylää 1930-luvun alkupuolella. Keskellä näkyy Dahlbergin kauppa, nyk. Kuisma ja Petrellin liiketalo (keskimmäinen kuva). Etualalla Someron Säästöpankki, nyk. Somerhovi (alin kuva).

tää, etteivät ne suinkaan olleet isäni rahoja, mutta poikajoukon naurun hörähdyksistä päättelin, että selitykseni meni kuuroille korville.

Kun sitten oppikoulua käydessäni olin muutamana kesänä apulaisena pankissa, sain todeta omakohtaisesti, miten henkilökohtainen silloisten asiakkaiden suhde pankin toimihenkilöihin oli. Monet vanhat asiakkaat eivät edes ruvenneet puhumaan asiastaan meille nuoremmille. Kerran sattui harvinainen tapaus, jolloin molemmat vanhempani olivat hautajaistilaisuudessa, ja pankin pito oli uskottu meidän tyttöjen haltuun. Sisään asteli tukevan näköinen mummo, joka kysyi: ''Onks itte koton?'' Saatuaan kuulla, että ''itte'' oli hautajaisissa, katseli mummo ympärilleen ja totesi: ''Niin ain, ei taira rouvakan olla koton?'' Saatuaan taas negatiivisen vastauksen, totesi hän: ''Niin ain, ei mun asjain sit tairakkan luanaat.'' Yritin selittää, että ellei juttu perin mutkikas ollut, kyllä me tytötkin sen voimme hoidella. Mummo katsoa mulkahti minuun epäluuloisesti ja sanoi: ''Kukas sää sit olet?'' Vakuutin olevani ''sen ittel likka'', jolloin mummo tuli hieman myötämielisemmäksi: ''Mää tunsin sun isoisäs; siin oli lysti miäs.'' — Yleensäkin sain sen käsityksen, että yleisön palvelijoista pidettiin, jos he olivat ''iloluantosii'' tai jos heillä oli ''hyvä supliikki'', kun taas papista pidettiin, jos hän oli ''höyli, alhanen miäs''. — Kerroin mummolle, että minulla ei ollut tilaisuutta nähdä isoisääni, sillä hän kuoli jo ennen syntymääni. En tiedä, siirsikö hän isoisälleni antamansa luottamuksen pojan tyttäreen, vai oliko ajatus ''hukkareisun'' tekemisestä kuumana kesäpäivänä liikaa mummo-paran jaloille, joka tapauksessa hän totesi: ''Kyl mar mää sit sullakin voin asjain uskoot'', nosti ''hammeen'' helmaa ja kaivoi ''alushammeen lakkarist''

Muistelmia Someron pankkitoiminnan vaiheilta

Somero-lehden ensimmäisen vuosikerran etu- ja takasivuilla oli ilmoituksia, jotka näyttävät 20-luvun olleen vireää aikaa.

Lisa de Gorog

Georgiassa asuva Lisa de Gorog virittyy joulutunnelmiin muistelemalla lapsuutensa Joensuuta ja vanhanajan asiointitapoja. Artikkeliin liitetyt kyläkuvat ovat Somero-Seuran arkistosta.

Vaikka pankkihommiin liittyvät muistelmani eivät olekaan erityisesti joulun aikaan kuuluvia, saattaa vanhemmille lukijoilleni olla kiinnostavaa verestää omia kokemuksiaan aikana, jolloin ''niin hyvä, lämmin, hellä on mieli jokaisen'', ja nuoremmille tietokoneajan pankkipalveluihin tottuneille saada käsitys siitä, miten pankkitoimintaa hoidettiin Somerolla heidän vanhempiensa ja isovanhempiensa aikaan. Omat kokemukseni pankkialalta ovat miltei marginaalisia, mutta koska Finni-Soinin suku oli Someron pankkihommissa mukana vuosikymmeniä, jouduin minäkin silloin tällöin tekemään huomioitani.

Lapsuudessani minulle kerrottiin, miten isoisäni ollessaan vielä ''nuorimies'' Matti Finni valittiin Turun Urkurikoulusta valmistuttuaan Someron kanttoriksi. Iloluontoisena miehenä hän ilmeisesti tuli nopeasti suosituksi hahmoksi, ja hänelle annettua luottamusta lienee lisännyt hänen avioitumisensa ''Härän'' tyttären, Hilda Tammelinin kanssa. — Vanhat somerolaiset muistanevat hokeman ''Kiiru, Hätä, ja Hoppu, siin' on Joensuun alku ja loppu.'' — Kun sitten Säästöpankki aloitti toimintansa Somerolla muutamien isäntien toimesta, pidettiin isoisääni ''hyvänä pän-

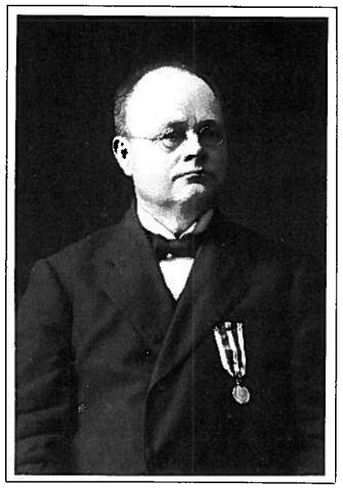

Matti Finni 60-vuotiaana

nämiehenä'', ja pankin käytännöllinen puoli uskottiin hänen haltuunsa. Kerran kuukaudessa hän kokosi kainaloonsa kassakirjan ja metallisen rahalippaan ja paineli kunnantalolle pankkia pitämään.

Silloinen pankkitoiminta perustui mahdollisimman yksinkertaisesti otto- ja antolainauksen periaatteelle. Pankkipäivän avajaisiksi Matti Finni ilmoitti valtuuston kokoussaliin kertyneille asiakkaille: ''Otetaan ensin talletukset.'' Kun sitten tallettajia ei enää ilmaantunut, ilmoitti isoisäni: ''Jaaha, annetaan sitten lainoja.''

Kun vanhempani Toivo ja Hulda Soini ryhtyivät pankin johtoon 1920-luvun alkupuolella, oli pankilla oma toimitalo, nykyinen Somerhovi pienemmässä koossa, ja laitosta pidettiin auki joka arkipäivä, mutta monet asiakkaat kohtelivat pankkiaan tuollaiseen kyläkaupan tyyliin, ja muistan lapsuudestani, miten melko usein sunnuntai-aamun varhaisella joku naapuria hautaamaan menossa oleva isäntä tai emäntä ilmestyi pankkirakennuksen toisessa päässä olevan asuntomme keittiöön.

Mieleeni tulee erityisesti eräs mustaan kirkkohuiviin puettu emäntä, joka anteeksipyynnöksi sanoi: ''Mää vaan vunteerasin, et kyl mun asjain siin sit luanaa vaikka takapualen kautta, kun siäl kumminkin itte taikka rouva koton on.'' — Isäni tunnettiin yleensä nimillä ''kampreeri'' tai ''itte'' ja äitini oli ''rouva''.

On ymmärrettävää, että monet halusivat käyttää hautajaismatkaa pankkiasioiden toimitteluun, sillä vielä 1930-luvulla useimmat asiakkaat tulivat pankkiin kesäisin ''jalkapelil'' tai polkupyörällä ja talven aikaan ''hevospelil''. Pankin tontin toisessa päässä oli hevospuomi Pollen sitomista varten, ja muistan ihailleeni usein somerolaisten värikkäitä rekipeitteitä turvallisen välimatkan päästä, sillä pelkäsin hevosia. Astellessaan pihan poikki oli miesväellä tilaisuus ''vettäät nokka tyhjäks'', pyyhkäistä käsi ''molskipöksyjen'' takamukseen, koputella lumi lapikkaista ja valmistua näin pankkiasioiden toimitteluun.

Kun sitten kävin Kirkonkoulua, olin monille oppilastovereilleni ''pankil likka''. Kerran kylmänä marraskuun aamuna panin ensi kertaa ylleni uuden talvitakin, jonka äitini oli teettänyt plyysin jätepalasta. Ei se takki nyt aivan viimeistä Pariisin muotia ollut, mutta erään ison yläluokan pojan mielestä se oli varmaankin vaurauden merkki, koska hän sanoi koulun pihaan astellessani: ''Oh hoh, katos pankil likkaa, sil on oikeen lyysikappa!''. Sitten hänen mieleensä ehkä juolahtivat pankin rahapinot, koska hän sanoi minulle: ''Annas, likka, möllii!'' Vakuutin hänelle, ettei minulla ollut koskaan karamelliä koulussa, mutta ilmeisesti sankarimme ei sitä uskonut, koskapa hän kääntyi poikajoukon puoleen sanoen: ''Pankil likka on nuuka, vaikka sen isäl on rahhaa holvi täyteen!'' Yritin selit-

Huom.! Huom.!
SOMEROLAISET!
Kohteliaasti ilmoitan, että saavun Someron Maamiestalon Matkailijakotiin 29/4—1/5 väliseksi ajaksi, mukanani erittäin suuri valikoima naisten ja lasten
kevät- ja kesähattuja.
Pyydän arv. yleisöä käyttämään hyväkseen tilaisuutta.
Kunnioittaen:
Elsa Åkerman'in Muotiliike.

Somerniemen kirkkoherralle
tulewat woisaatawat otetaan wastaan pappilassa lauantaina elokuun 29 pnä klo 9 ap.—klo 5 ip.
Woin tulee olla puhdasta, moretta ja taikin puolin hymää teräwoita.
Jos joku haluaa suorittaa woimääränsä rahassa, niin käytetään päiwän hintoja.
Kustaa Seppälä.

Laulaja
Väinö Sola
antaa konsertin Someron Maamiestalolla Juhannuspäivänä klo 8 ip.
Lippuja rouva Toivoson kirjakaupassa ja ovella.

Kielto.
Korkeitten werotusten tähden olen pakoitettu kieltämään sakon uhalla laiduntamisen y.m. metsän raiskauksen omistamieni tilojen mailla Somerolla ja Somerniemellä, sillä karjansyöttö ehkäisee ainokin ¼ lisäkasvusta metsissä.
Somerolla, 8/5 1925.
Kaarlo Alli.

Seurakunnan papiston palkan
wiljarästit
kootaan rahassa käywän hinnan mukaan t. k. 16.–20 päiwinä Pajulan koululla iltapäiwin klo 3—5. Samaan aikaan kokoo kirkonwartia Petrell asunnossaan palkkawiljansa rästejä rahassa.
Senjälkeen peritään rästit ulos ottotietä.
Somero, 2/3 1925.
K. Bossi.

Someron Lainajyvästö
pidetään awoinna lainausta warten keskiwiikkona t. k. 13 pnä klo 10—1 päiwällä.
Somero toukok. 4 p. 1925.
Jalmari Wiljanen.

Lihaa
myy joka arkiperjantai kello 10–2 Joensuun Nordlundilla
N. Kallio.

K. LAINEEN Nahkuriliike
Somero Puh. 8.
MYY
Pohja-, päällis-, platti-, mäntti-, boksi- ja suuvuori-NAHKAA sekä kaikenlaatuisia rasvanahka kenkiä ja saappaita.
OSTAA: Raakoja vuotia ja nahkoja.

AUTOLIIKENNE.
SOMERO—FORSSA.
Auto lähtee Someron Joensuusta Forssaan joka lauantai klo 5,30 aamulla ja palaa takaisin Forssasta klo 10,45 ap.
HUOM.! Lähtee Forssasta torilta.
Lauri Suutela.

nollista ammattimiestä. Edellisvuonna suoritettiin valmistustyö ja tänä vuonna (1924) valmistus. Valkoiseksi rapattuna ja peltikatolla varustettuna on rakennus hyvin siisti. Meijerin koneisto tilattiin Hankkijalta, vanhoja käytettiin vain voimakone ja pastiseerauslaite.''

Talvi 1924—25 on ollut lämmin, koska samassa numerossa kerrotaan:

''Someron hautausmaalla kukkivat orvokit ja muut kesäkukat. Orvokit kukkivat myös Vanhalan puutarhassa ja Someron järvet lainehtivat vapaina.''

Helmikuun 28. päivän lehdessä muistutetaan hyvistä tavoista:

Hyvä kristillinen tapa vaatii kunnioittamaan vainajille pyhitettyä leposijaa, hautausmaata esim. siten, ettei kukaan tupakoi tuolla pyhällä paikalla, ei kesällä eikä talvella.''

Koska tuolloin elettiin kieltolain aikaa, on lähes joka lehdessä kerrottu viinanmyynti- tai pirtutakavarikkoasioita. Samoin on uutisoitu kaikki tappelut, puukotukset, tapaturmat ja itsemurhat. Asianomaisten nimet on reilusti mainittu ja tilanteet selvitetty mahdollisimman tarkkaan. Silloin ei tunnettu intimiteettisuojaa.

Verot ovat aina puhuttaneet ihmisiä. Tuolloin oli verotussysteemi vallan toisenlainen kuin nykyään. Valtion veroja tavallinen kansalainen ei juuri maksanut. Kunnan verolautakunta verotti kuntalaisia ehkä joskus hatarankin arvion mukaan, koska toukokuun 25. päivänä oli Somero-lehdessä uutinen:

''Someron kunnanverotusta v. 1924 haetaan kuulemamme mukaan kokonaisuudessaan kumottavaksi. Syynä lienee väitetty työväestön ja maanviljelijöiden oman työn alhainen verotus.''

''Tulo- ja omaisuusverotuksen kokonaisuudessaan kumoon hakeminen johtuu siitä, että läänin Maaherra oli Valtionvarainministeriöstä saanut laskelmat, mihin määrään isännän oma työ on arvosteltava sekä Maaherra sitten antanut ohjeet lautakunnassa toimivalle asiamiehelleen. Maaherra, saatuaan vaatimansa selvityksen, missä määrin annettuja ohjeita oli noudatettu, katsoi, että lautakunta oli tässä suhteessa toimittanut verotuksen liian alhaisesti ja määräsi valtion puolesta haettavaksi verotuksen kokonaisuudessaan kumoon. Tulevaisuus sitten näyttää, mille kannalle Korkein Hallinto-oikeus asettuu.''

Kesäkuun 27. päivänä kerrotaan lehdessä:

''Someron Nuorisoseuran talo (Vanha kunnantalo) myyty. Tk:n 16 pnä tehdyllä kauppakirjalla osti Someron kunta valtuuttamiensa edusmiesten kautta Someron Nuorisoseuralta tämän omistaman talon palstoineen 75.000 markan kauppahinnalla. Kunta saa talon haltuunsa ensi heinäkuun 1 päivänä.''

Manni-nimen alkuperäkin selviää Somero-lehdestä. Kesäkuun 27. pnä julkaistussa rustitilallisen Dominicus Erikinp. Mannin muistokirjoituksessa sanotaan mm.:

''— Vainaja oli syntynyt Kiikalan pitäjän Yltäkylän Kujolla, josta muutti Suomusjärvelle ja osti Rautsuon kylästä Mannin talon, jonka sukunimen hän piti tästä lähtien. Vainaja piti Suomusjärvellä Mannin taloa 12 vuotta, jonka jälkeen myi tämän ja osti Räyhän perintörustitilan Someron pitäjän Lautelan kylästä. —''

Rautatietä puuhattiin Somerolle lähes sata vuotta. Nyt hanke lienee lopullisesti rauennut. Heinäkuun 25. päivänä Somero-lehdessä uutisoitiin:

''Rautatiekomitea, joka viime syksynä kävi ottamassa selvää Helsingin—Risteen ratasuunnasta, on t.k. 24 pnä käynyt m.m. Somerolla merkitsemässä tulevien asemien ja pysäkkien paikat.''

Taiteilijoita
Suomalaisesta Oopperasta
ainoa vierailunäytäntö
RYÖSTÖ SERALJISTA
(Haaremiryöstö)
3-näyt. koomillinen, turkkilaisaiheinen ooppera
säv. Mozart.
Someron Maamiestalolla keskiviikkona 1 pnä heinäkuuta klo 8 ip.
Lippuja: à 20:—, 15:—, 12:—, saatavana ennakolta Maamiestalolta sekä ovelta näytäntöiltana klo 6:sta alk.

Somerniemen Osuuspankin perustava kokous pidettiin Somerniemen kunnanhuoneella sunnuntaina 27. pnä syyskuuta klo 2 ip.

Vuonna 1925 oli Somero-lehdessä runsaasti pakkohuutokauppailmoituksia. Ne koskivat enimmäkseen pienempien saatavien perimisiä, joukossa joku tilanmyyntikin velkojen ulosmittaamiseksi. Talletuskorko oli näihin aikoihin 8 prosenttia ja velan korko 10 prosenttia.

Lokakuun 10. päivän lehdessä kerrotaan hirmumyrskystä, joka tuhosi Härkälän tuulimyllyn:

''Viime sunnuntaita vasten yöllä raivonnut ankara rajuilma hävitti Härkälän kylässä olevan pitäjämme ainoan suuren monikiviparisen tuulimyllyn niin pahoin, että omistaja ei enää aiokkaan sitä kuntoon laittaa tuulimyllyksi, vaan on aikeissa panna mylly pyörimään sähkön voimalla, joka voima onkin paljon paremmin ihmiskäden hallittavissa kuin aikaisemmin käytetty.''

Autoliikenne kehittyi näinä aikoina huimaa vauhtia. Linja-autoja ilmestyi liikenteeseen, yrittäjiä oli useampia ja kilpailu kovaa. Liikennettä lähikaupunkeihin ja kauppaloihin voitiin harjoittaa vain kesäaikana, koska talvella ei teitä aurattu.

Hevonen oli silloin vielä voitolla autosta. Someron Hevoskasvatusyhdistys toimi vilkkaasti. Tamma-ja varsanäyttelyjä järjestettiin, pidettiin hevostenhoitokursseja ja kilpa-ajoja.

Someron Nuorisoseura oli vielä toiminnassa. Someron Esa ja Kaskiston Ponnistus pitivät huolta urheiluharrastuksesta. Myöskin teatteriseurueet Helsingistä, Turusta, Salosta ja Forssasta toivat tuulahduksen suuresta maailmasta.

Näin vilkasta ja monipuolista oli elämä pitäjässämme kuusi vuosikymmentä sitten ''siihen vanhaan hyvään aikaan.''

Arlesin Venus

Vanhempi Agrippina

Ristiinnaulitsemisen jälkeen kauhistuneet opetuslapset pyytävät Maria Magdaleenaa kertomaan heille, mitä Jeesus on hänelle salaisesti opettanut. Maria Magdaleena opettaa, kunnes Pietari vihaisena kysyy: ''Puhuiko hän todella yksityisesti naisen kanssa, eikä avoimesti meille? Aiommeko kaikki kuunnella häntä? Pitikö Jeesus häntä parempana kuin meitä?'' Pietarin vihasta järkyttynyt Maria Magdaleena vastaa: ''Veljeni Pietari, mitä sinä oikein ajattelet? Luuletko, että minä keksin tämän itsekseni, tai että minä valehtelen Vapahtajasta?''

Leevi ryhtyy tässä vaiheessa välittäjäksi: ''Pietari, sinä olet ollut aina kiivasluontoinen. Nyt vastustat naista kuin vihollista. Jos Vapahtaja piti häntä arvokkaana, kuka sinä olet hylkäämään hänet? Herramme tunsi hänet hyvin. Siksi hän rakasti Maria Magdaleenaa enemmän kuin meitä muita.''

Oikeaoppiset kristityt vastasivat tähän lisäämällä Paavalin kirjeisiin niin sanotut Pseudo-Paavalin kirjeet Timoteukselle, Kolossalaisille ja Efesolaisille, joissa, niin kuin edellä on kerrottu, vaaditaan naista alistumaan miehen tahtoon.

Miesten uskonto

Patriarkka ei siedä, että naiset sotkeentuvat asioihin silloin, kun on kysymys vallasta. Ja siitähän oli kysymys, kun seurakuntia järjestettiin. Vuoteen 200 jKr. mennessä oikeaoppisissa seurakunnissa nainen vaikeni. Pappien ja piispojen virat olivat tiukasti miesten käsissä.

Tässä suhteessa kristinusko oli poikkeuksellinen, ainoana seuranaan juutalaisuus. Muissa uskonnoissa naiset olivat papittaria, ja vaikka tehtävät oli varattu miehille, naiset toimittivat palveluksia ja juhlamenoja.

Syyksi on arveltu lisääntyvää juutalaisten käännynnäisten vaikutusta seurakunnissa. Osansa lienee ollut myös sillä, että toisella vuosisadalla kristinusko alkoi liikkua ylöspäin sosiaalisessa asteikossa. Se siityi orjien ja käyhien uskonnosta keskiluokkien uskonnoksi.

Kyseessä on naisen historiaan olennaisesti liittyvä ilmiö: niin kauan kuin uskonto tai liike taistelee olemassaolostaan, naisten työ on tervetullut ja arvostettu. Kun liike saavuttaa vakaan aseman, naiset työnnetään taka-alalle, ja miehet alkavat nauttia hedelmistä.

200-luvulla jKr. kristinusko ei enää ollut nurkissa piileskelevä rahvaan aate. Se oli erinomaisen hyvin organisoitu, fanaattinen, kuolemaa pelkäämätön liike, jolla oli selvät poliittiset päämäärät. Naisten veri kelpasi vielä marttyyriareenoilla, mutta seurakunnan kokouksissa heidän oli peitettävä päänsä.

Kun kristinusko v. 313 tuli vapaasti harjoitettavaksi uskonnoksi, naisen asema sen puitteissa oli jo vakiintunut. Hän oli Eevan tytär, viettelijätär, synnin alku. Hän oli vetänyt Jumalan kirouksen ihmiskunnan päälle. Hänen rakastamisensa oli eläimellistä himoa ja hänen lapsensa kantoi perisyntiä. Hän oli rietas ja halveksuttava, irstas ja peljättävä.

Mikään herjaus ei ollut liian törkeä, kun kirkkoisät kirjoittivat naisesta. Hänen tehtävänsä oli raataa, synnyttää lapsia ja olla miehelleen alamainen. Ainoastaan kieltämällä sukupuolensa, neitsyenä, hänellä oli mahdollisuus hengelliseen tasaarvoon miehen kanssa. Taloudelliseen, sosiaaliseen tai poliittiseen tasa-arvoon hänellä ei ollut minkäänlaista mahdollisuutta.

Diana

Parasta oli ihmisen kuitenkin pidättäytyä seksuaalisuuden saastasta, pysytellä neitsyenä, kokonaisena. Sillä naisen osa, kuukautiset, raskaus, synnyttäminen ja imettäminen eivät suinkaan olleet siunaus, vaan Jumalan naisen päälle panema kirous.

Näin rakkauden uskonnosta kasvoi oppi, joka kielsi rakkauden, ihmisen luonnollisen tarpeen. Tällä ajattelulla oli tavaton merkitys koko eurooppalaiselle kulttuurille.

Jo ensimmäisinä vuosisatoina naisesta ja seksuaalisuudesta tuli kristillisen teologian pakkomielle. Kirkonmiesten päähänpinttymä ei suinkaan lieventynyt seuraavan vuosituhannen aikana. Päinvastoin.

Kilpailijat

Joulukuussa 1945 muuan egyptiläinen talonpoika löysi maata kaivaessaan noin metrin korkuisen suljetun saviruukun. Hän arveli sen sisältävän kultaa ja rikkoi sen. Talonpojan pettymykseksi ruukussa oli kolmetoista nahkakansiin sidottua papyruslehtistä kirjaa.

Talonpoika vei kirjat kotiin ja heitti ne olkikasaan uunin viereen. Hänen äitinsä repi niistä lehtiä sytykkeiksi.

Paikallinen opettaja näki kirjat, ja monimutkaisten vaiheitten kautta ne joutuivat Kairon Koptilaiseen Museoon. Vasta kymmenen vuoden kuluttua löytymisestä niitä ryhdytään todella tutkimaan.

"Nämä on salaiset sanat, jotka elävä Jeesus puhui, ja jotka hänen kaksoisveljensä Juudas Tuomas kirjoitti muistiin."

Tekstien joukossa on useita tuntemattomia evankeliumeita. Niissä Jeesus puhuu aivan muuta kuin Uuden Testamentin evankeliumeissa.

"... Vapahtajan kumppani on Maria Magdaleena. Kristus rakasti häntä enemmän kuin muita opetuslapsiaan, ja suuteli häntä usein suulle. Muut opetuslapset olivat loukkaantuneita... He sanoivat hänelle: "Miksi rakastat häntä enemmän kuin meitä kaikkia?" Vapahtaja vastasi ja sanoi heille: "Miksi en rakasta teitä niin kuin rakastan häntä?"

Siihen aikaan kun papyruslöydän alkuperäiset tekstit kirjoitettiin, ennen vuotta 140 jKr., Rooman valtakunnassa eli monenlaisia kristittyjä ja kierteli monenlaisia kristillisiä kirjoituksia.

Raamatun kaanon sellaisena kuin me sen tunnemme koottiin toisen vuosisadan lopulla jKr. Kirjat, jotka siihen valittiin edustivat hyvin järjestäytynyttä, poliittiset realiteetit huomioonottavaa Rooman piispan alaista oppisuuntaa, joka piti itseään oikeaoppisena.

Kristinuskon, juutalaisuuden ja kreikkalaisten filosofioiden ympärille rakentui tuohon aikaan useita suuntia, jotka myöhemmin, joutuessaan häviölle, saivat nimen harhaopit. Merkittävin näistä erilaisista opeista oli gnostilaisuus. Saviruukun evankeliumit olivat juuri gnostilaisia kirjoituksia, tuomittu harhaoppisiksi silloin kun ne kätkettiin noin neljä sataa vuotta Kristuksen syntymän jälkeen.

Kristinusko yhtenä pelastususkontona monien joukossa joutui kamppailemaan kiivaasti asemastaan. Sen oppeihin vaikutti ratkaisevasti se, mitä kilpailijat tahollaan esittivät. Suhtautuminen seksuaalisuuteen ja naiseen muuntui sen mukaan mitä vastustajat saarnasivat. Gnostilaisuus opetti, että ihmisessä oli kaksi olemusta, hyvä ja paha, henkinen ja aineellinen. Pelastuksen avain oli hengen irtaantuminen alhaisesta ruumiista.

Gnostilainen jumaluus ei ollut Vanhan Testamentin ankara ja mustasukkainen jumala, joka kielsi ihmiseltä tiedon. Luojan yläpuolella oli salaperäinen kaksineuvoinen jumaluus, jossa yhdistyivät mies- ja naispuolinen olemus. Kristityt kielsivat naisjumaluuden yhtä kiivaasti kuin juutalaiset. Vanha Testamentti oli miesten luoma uskonto miehille; naista ei siinä edes puhuteltu. Kistittyjen Jumala oli Vanhan Testamentin kiukkuinen patriakka.

Maria Magdaleena

Suurin käytännön ero oli oikeaoppisten kristittyjen ja gnostilaisten suhtautuminen naiseen seurakunnassa. Se aiheutti myös ankarimmat riidat ja moitteet ja lopulta gnostilaisuuden haipumisen harhaoppien hämärään.

Gnostilaisissa seurakunnissa naiset toimivat tasavertaisina miesten kanssa. Raivostunut kirkkoisä Tertullianus kertoo kuinka he opettavat, väittelevät, ajavat pois riivaajia, parantavat sairaita, saattavat vieläpä kastaakin! Gnostilaiskristityt nimittivät naisia papeiksi, jopa piispoiksi. Naiset profetoivat, ja he perustivat ja johtivat omia ryhmiään.

Gnostilaisissa kirjoituksissa, Marian evankeliumissa ja Uskon viisaudessa, kuvataan Maria Magdaleenaa opettajana.

Taivaskello

Ester Ahokainen

Viisi pientä enkelialokasta juoksenteli edestakaisin taivaan avaralla pihalla. He halusivat päästä Ohjaajaenkelin puheille, mutta aina ehti joku toinen ennen heitä.

— Ei taida tänäänkään tulla mitään tilaisuutta puhutteluun, suurin arveli.

— Yritetään edes. Ehkä jossain välissä on meidän vuoromme.

— Kaikilla muilla on oma työnsä, meillä ei mitään tehtävää.

— Kyllä se vielä järjestyy, toiveikkain rohkaisi toisia.

Ja järjestyihän se. Tuokion seisoi Ohjaajaenkeli kuin odottaen uusia kyselijöitä — — ja silloin viisi pientä piipersi hänen eteensä.

— No — oliko asiaa? Ohjaajaenkeli tiedusteli.

— Oli! Tekisimme jotain! enkelilapset viisiäänisesti vastasivat.

— Tekisitte jotain! Johan nyt! Teillä on vielä leikin aika, arveli Ohjaajaenkeli.

— Nii-iin. Mutta leikin lomassa touhuaisimme hyödyllistä työtä.

Ohjaajaenkeli räpytti silmiään ja mietti hetken. Sitten hän hiukan epäröiden sanoi:

— Tuon pääportin puhdistaminen on pikaisesti otettava päiväjärjestykseen, mutta — — taitaa olla teille ylivoimainen tehtävä. Arvaisiko...

— Arvatkaa vaan! Kyllä me kaikkemme yritämme! pikkuenkelit kuorossa huusivat ja hyppelivät innoissaan, valmiina alkamaan työn.

— Tämäpä vasta yllätys. No — yrittäkää sitten, mutta olkaa varovaisia, ettei satu mitään vaaraa.

— Millä me portin puhdistamme? kookkain kyseli.

— Välinevarastonvartija antaa kaikki puhdistusvälineet.

Kipinkapin kirmasivat pikku enkelit noutamaan tarvitsemansa työvälineet.

— Liian iso urakka tuollaisille paaperoille, välinevarastonhoitaja arveli. — Mutta lupa kuin lupa. Tuossa on puhdistusjauheet ja -harjat. Ja tässä on tikkaat. Portti on varsin korkea.

Pienet enkelit tarttuivat pelottomasti tikkaisiin ja puhdistusvälineisiin. Tehtävä oli uskottu heille. Se oli mielenkiintoinen ja antoi vauhtia askeliin.

— Ohhoh! Onpa iso urakka, todettiin aluksi.

— On siinä pylväitä,

— kaaria ja kiemuroita,

— ristikoita ja kuvioita.

— Ja katsokaahan tuolla korkealla olevia pampuloita.

— Mitähän ne ovat?

— Varmaan kelloja.

— Silloinhan ne soivat.

— Ja nyt reippaasti työhön!

Tikkaat pystytettiin tukevasti. Kaksi pienintä kiipesi ylimmän kaaren tasolle. Kolme jäi hinkkaamaan alimpia osia.

Hiki kihahti ohimoille. Oli tässä jynssäämistä. Kirkastumistaan kirkastuivat suuren portin kuviot.

Tikkailla seisova pari kävi nyt käsiksi suurimpaan, pallomaiseen pompulaan. Pitkään he uurastivat harjoineen sen kimpussa ja saivatkin pintaan kullanhohteisen välkkeen.

Kling-klang, kling-klong! kumahti pallo yllättäen soimaan, irtosi kaarelta, vierähti alas ja sukelsi läpi taivaan kannen, helisten mennessään kuin tuhannet hopeatiu'ut.

— Mitäs teitte! alhaalla olevat enkelit hätääntyneinä huusivat.

Portailla olevat pelästyivät vielä enemmän ja tulivat nopeasti alas.

— Se irtosi ihan yllättäen.

— Oli jo melkein kirkas, änkyttivät pallon kiillottajat.

Enkelit seisoivat neuvottomina hetken, eivätkä tienneet mihin ryhtyä.

— Ohjaajaenkeli kuuli kellon kumahtelun ja kiireti nyt paikalle.

— Se irtosi ihan itsestään, pienin enkeli pelokkaana nyykytti.

— Läpi taivaan kannen se sujahti tuonne syvyyksiin ja helisi ihmeellisesti mennessään, toinen vakuutti.

— Ikävä juttu. Mennyt mikä mennyt. Ehkä taivaan kellonvaluri valaa meille uuden porttikellon. Lopetetaan työ. Kirkkaaltahan täällä näyttää.

Ohjaajaenkeli kuivasi hellästi pienen enkelin kyyneleet.

— Rauhoittukaa toki! Sattuuhan niitä kolahduksia täälläkin ja varsinkin noin pienille. Kyllä Taivaan Isä ymmärtää ja antaa vahingon anteeksi.

Keventynein mielin kiikuttivat pienet enkelit kiillotustarvikkeet ja tikkaat varastoon ja huokasivat pitkän työn päätyttyä.

Mutta yöllä he näkivät unta taivaan portin lentävästä kellosta ja kuulivat vieläkin korvissaan kling-klang, kling-klong, sekä sointuvan hopeatiukujen helinän.

Maa-tähdessä oli erään kirkon kellonsoittaja juuri tulossa kellotapuliin hoitamaan tehtäviään, kun kookas, kirkas pallo humahti kirkkomaalle aivan hänen jalkainsa juureen.

Kellonsoittaja hämmästyi, pelästyi ja haki juuri saapuvat kirkkovieraat kummaa pompulaa ihmettelemään.

—Jos vaikka räjähtää! hätäili muuan.

Kukaan ei aluksi uskaltanut siihen koskea. Viimein eräs rohkein laskeutui maahan ja painoi korvansa pompulan pintaan.

— Kuuluuko mitään? toiset kyselivät.

— Kuuluu. Hiljaista huminaa ja ihan kuin soittoa.

— Kiinnitetään se tapulikelloon. Jospa se soi hyvinkin kauniisti.

Taitava ammattimies löytyi ja pompula kiinnitettiin tapulikelloon.

Kun kellonsoittaja nykäisi köydestä, kuului tavanomainen piumpaum! Mutta yli sen kaikui voimakkaana kling-klong. kling-klang! Ja kun tämä ääni vaimeni, helisivät tiu'ut pitkänä, kirkkaana sävelketjuna.

Huhu ulkoavaruudesta pudonneesta kummajaisesta levisi kulon tavoin laajalle. Seuraavana sunnuntaina oli kirkkotarha niin täynnä väkeä, etteivät läheskään kaikki sopineet kirkkoon sisälle.

Kun ihmekello tapulissa alkoi soida, vaimeni puheensorina ja kaikki ristivät kätensä kuin rukoukseen. Kun tuhansien hopeatiukujen sointi viimein vaimeni, ei joukosta kuulunut hiiskahdustakaan.

Pitkän hiljaisuuden ja huokausten jälkeen totesi kellonsoittajan Reeta-muori:

— Ei maiset kellonvalajat pysty tuollaiseen luomukseen. Puhtaammista ilmapiireistä se meille lahjoitettiin. Kyllä se on taivaskellon tiukujen kirkasta helinää. □

JOULUN SALAT

Ikkunasta katsopas!
Tuolla tonttu Touhukas
kiertää talon nurkkaa,
salaa sieltä kurkkaa.

★

Näkemänsä siirtää
muistikirjaan piirtää.
Aatto ovet aukoo,
kaikki salat laukoo.

★

Pukinkontti pullottaa.
Arvaas mitä!
Se on joulusalaisuus.
Enpä kerro sitä.

★

Kilinkalin, kilinkalin
poronkello kilkkaa.
Lasten luokse matkataan,
tonttuhiipat vilkkaa.

★

Paaperoille tuttu
tämä tosijuttu:
Kiltit lapset lahjotaan,
Tuhmia ei olutkaan!

★

Hip, hip, hei!
Lapset liukumaan'
Luonto, lumiturkissaan
takoi talvisään.
Hupsis, hiihtämään!

E. A.

tiin Ensimmäiseen Timoteuksen kirjeeseen.

''Oppikoon nainen hiljaisuudessa, kaikin puolin alistuvaisena; mutta minä en salli, että vaimo opettaa, enkä että hän vallitsee miestänsä, vaan eläköön hän hiljaisuudessa.

Sillä Aadam luotiin ensin, sitten Eeva; eikä Aadamia petetty, vaan nainen petettiin ja joutui rikkomukseen.

Mutta hän on pelastuva lasten synnyttämisen kautta, jos hän pysyy uskossa ja rakkaudessa ja pyhityksessä ynnä siveydessä.''

Nämä Paavalin kirjeet Timoteukselle, Kolossalaisille ja Efesolaisille on lisätty vasta toisella vuosisadalla kirjoituskokoelmaan, jota sanotaan Paavalin kirjeiksi.

Hurskaat ja hysteeriset herrat

Paavali on patriarkka, mutta ei naisvihaaja. Harva hänen seuraajistaan oli naisille yhtä armollinen. Sukupuolisen pidättäytymisen yletön vaatimus muuttui pian leimuavaksi naisvihaksi. Olympon piispa Metodius oli suorastaan ystävällinen arvellessaan, että vaikka naiset olivat Saatanan tyttäriä, miehen kristillinen velvollisuus oli riisua heidät synnin vaatteista ja johdatella heidät oikealle tielle.

Kirkon suuria opettajia, kirkkoisiä, yhdisti viha, inho ja pelko seksuaalisuutta kohtaan. Avioliitto oli sallittava, juuri ja juuri, koska Kristus oli sen hyväksynyt. Mutta avioliitossakin yhdyntää oli sallittu vain lasten saamisen vuoksi. Se ilo, minkä ihminen seksuaalielämästä sai, oli kuvottavaa eläimellisyyttä. Täydellinen pidättäytyminen oli toivottavaa.

Jos mies himoitsi, syy oli naisen. Kirkkoisä Tertullianukselle jokainen nainen oli Eeva, paholaisen portti. Naisten tuli kätkeä kauneutensa, sillä vaikka kauneus ei ollut rikos, koska se tuli Jumalalta, se oli kuitenkin peljättävä. Kaikenikäisten naisten piti käyttää huntua, sillä miehet joutuivat vaaraan jo nähdessään heidät. Kaikki naiset tietenkin halusivat miehen, koska heidän himonsa oli rajaton, ja he halusivat hallita miehen taloutta ja tuhlata miehen kovalla työllä ansaitsemat rahat.

Antiokian Johannes Krysostomos oli lempeä paimen laumalleen, mutta tästä asiasta hänelläkin oli tiukka sana sanottavana: ''Kuinka usein me naisen nähtyämme kärsimme tuhat kiusaa; kotiin palattuamme sietämätön himo vaivaa meitä, päiväkaupalla saamme kokea tuskaa...''

Isät varjelkoot poikiaan naisilta yhtä tarkasti kuin lapsia varjeltiin tulelta. Ei siis ollut syytä nuoren miehen ihailla maallista kauneutta, sillä ''...jos lainkaan ajattelet, mitä itse asiassa on noitten kauniitten silmien ja suoran nenän, suun ja poskien takana, ymmärrät, ettei ihanasti muodostunut ruumis ole muuta kuin valkoinen hautakammio; sen sisällä on silkkaa saastaa. Jos näet räsyn, jossa on jotakin näistä aineista, limaa tai sylkeä, et voi koskea sitä sormenpäälläsikään, et voi sietää edes sen näkemistä; ja kuitenkin vapiset kiihtymyksestä kohdatessasi näiden aineiden varaston.''

''Kirkkoisä Hieronymus asetti tiukimmat rajat naiselle, joka kelpasi miehen kanssa taivasten valtakuntaan. Hänen tuli olla neitsyt, mutta leskikin kelpasi, jos ei mennyt uudelleen naimisiin. Hänen oli täydellisesti kiellettävä sukupuolensa. Hieronymus kehotti naisia paastoamaan niin että kuukautiset jäivät pois. Hieronymus ihaili fanaattisesti neitsyyttä ja joutui suunniltaan, kun muuan oppinut puhui Jeesuksen veljistä ja sisarista. Olisiko Marian neitseellisestä kohdusta, pyhän hengen temppelistä, siinnyt joukoittain mukuloita maailmaan? Iljettävä ajatus. Hieronymuksen mielestä raskaana oleva nainen oli inhottava näky ja lapset vastenmielisiä.

Viimeisen iskun antiikin ja juutalaisen maailman naisihanteelle, ahkeralle ja uskolliselle perheenäidille, antaa kirkkcisistä tärkein, Pyhä Augustinus.

Augustinus ja perisynti

Pyhä Augustinus oli alunperin manikeolainen, kristinuskoakin seksuaaikielteisemmän oppisuunnan kannattaja. Hän eli jalkavaimonsa ja poikansa kanssa syytellen koko ajan itseään heikkoudesta. Pian hän kuitenkin koki kääntymyksen kristinuskoon. Augustinukselle kääntymys merkitsi selibaattia, täydellistä pidättäytymistä sukupuolisuudesta.

Ja pidättäytymisen myötä tuli inho, viha ja pelko: halu alistaa, halventaa ja solvata himon kohdetta. Ei mikään syössyt miehen mieltä niin alas kuin naisen hyväilyt ja ruumiin yhtyminen vaimon ruumiiseen.

Syntiinlankeemuksen synti oli ruumiin himo. Sillä Augustinus tarkoitti ihmisen kyvyttömyyttä hallita sukupuolielimiään. Siittäminen sinänsä oli hyvä asia, koska se oli Jumalan säätämä. Mutta yhdyntä oli paha, koska se ei voinut tapahtua ilman himoa.

Sukupuolinen halu oli oikein, koska Jumala oli sen luonut ihmissuvun lisääntymistä varten. Mutta jos haluun liittyi himo, se oli synnillistä ja häpeällistä. Koska lisääntyminen ei voinut tapahtua ilman himon lietsomaa miehen ja naisen ruumiillista yhdyntää, se siis täytyi olla paha. Näin jokainen lapsi siitettiin vanhempiensa synnissä, ja oli siten perisynnin saastuttama.

Amor ja Psyke

Paioniosin Nike

omaavansa profeetallisia kykyjä, he harjoittivat hyväntekeväisyyttä ja vieraanvaraisuutta, he julistivat evankeliumia ja ohjasivat uskossa.

Oli Jeesuksen käsitys naisesta mikä tahansa, apostoli Paavalin käsitys oli perinteinen ja patriarkaalinen, ja se voitti koska se vastasi yhteiskunnassa vallitsevia käsityksiä.

Paavali kirjoittaa: ''Ei ole tässä juutalaista eikä kreikkalaista, ei ole orjaa eikä vapaata, ei ole miestä eikä naista; sillä kaikki te olette yhtä Kristuksessa Jeesuksessa.''

Hengellinen tasa-arvo siis luvattiin, mutta tietyillä edellytyksillä, jotka käytännössä muotoutuivat seksuaalikielteisen ajattelutavan mukaan. Yhteys Kristuksessa ei myöskään tarkoittanut sitä, että nainen olisi voinut ilmaista omia ajatuksiaan uskosta tai elämästä. Kerran toisensa jälkeen Paavali kehoittaa vaimoja olemaan kuuliaisia aviomiehelleen, hiljaisia ja tottelevaisia.

Avioliitto oli Paavalin mielestä vaivalloinen laitos. Se käänsi ihmisten mielet pois Herrasta ja oli kaikenlaisen huolen aiheena. ''Siis, joka naittaa tyttärensä, tekee hyvin, ja joka ei naita, tekee paremmin.''

Naimattomat miehet, lesket ja neitsyet ovat otollisia, ja kaikkein paras on Paavali itse: ''Soisin kaikkien ihmisten olevan niinkuin minäkin; mutta kullakin on oma lahjansa Jumalalta, yhdellä yksi, toisella toinen.''

Paavalin ajatukset naisista tulivat kristikunnan ohjeeksi kahdeksi vuosituhanneksi. Ne ovat enemmän patriarkan kuin kristityn ajatuksia, ne puhuvat enemmän alistumisesta kuin yhdevertaisuudesta Jumalan edessä, ne vaativat enemmän kuin lupaavat. Ja koska ne ovat olleet ja edelleenkin ovat niin merkittäviä, on aiheellista esittää ne tässä yhtä tiiviissä muodossa kuin ne kirjoitet-

Taivaansineä — ja kurkkuyrtin

TUULA KÄMI

Pihoissa, puutarhoissa, pientareilla kasvaa kymmeniä kasvilajeja, joita esi-isämme ovat käyttäneet ruokana ja joiden tarjoamia mahdollisuuksia nykyajan ihmiset innokkaina tutkivat. Someron Joulun kasvistoa käsittelevässä sikermässä Tuula Kämi vie meidät aluksi Kärsälän yrttimaalle.

Piritta Josefiina Kärsälän apilapellossa 1982 heinäkuussa.

Kun olin lapsi, karkasin juhannuksen aikoihin isäni ruispeltoon katselemaan, kuinka siniseltä taivas näytti huojuvia keltaisia rukiinkorsia vasten; nyt aikuisena saatan katsella kurkkuyrtin taivaansinisiä kukkia yrttitarhassani ja tuntea olevani samalla tavalla karkuteillä kuin lapsena — vai lienenkö mennyttä jäljittämässä?

Kurkkuyrtin, purasruohon, tähtimäiset kukat helottavat sinisinä edessäni. Siirrynpä ajatuksissani Kärsälän talon pihamaisemaan 1800-luvun loppupuolelle: talon emäntä, Serafia Matintytär, niputtaa saviruukkuun kurkkuyrtin kukkia. Käyttäneekö niitä mielenpiristyslääkkeenä? ''Ego borago, gaudium ago'', sanottiin jo keskiajalla: Minä, purasruoho, aikaansaan iloa. Vai aikooko Serafia ennakoida taloon tulevia juhlia keräilemällä kauneimmat kurkkuyrtin kukat kieritelläkseen ne kananmunanvalkuaisessa ja sen jälkeen fiinissä sokerissa — karkeiksi?

Kirveli ja persilja menevät savikuppiin samantien. On kesäaika ja liha pilaantuu helposti. Siispä tarvitaan paljon rakuunayrttiä ja iisoppia lihan maustamiseen. Viereisessä mausteruudussa rehottava rohtoliperi vastaa voimakkuudeltaan useita sellereitä: siispä liperiä, lipstikkaa, lihanmausteeksi. Veripalttuun voisi nyppästä nipun meiramia ja iisoppi kelpaa siihenkin. ''Sanovat, että iisoppi tuo onnea'', mutisee Se-

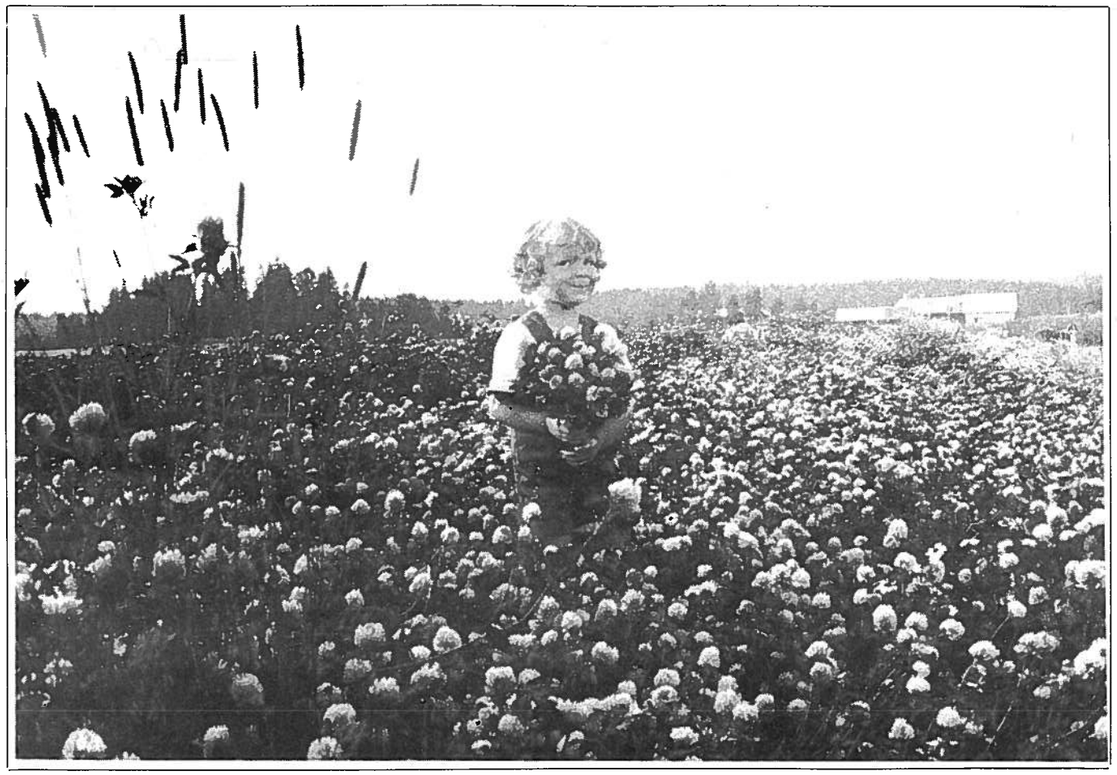

rafia. ''Ja sanovat, että koiruoho karkoittaa käärmeet pihapiiristä'', jatkaa talon emäntä. ''Täytyypä tarkistaa, ovatko liinavaatearkkujen koiruohopussit vielä hyvässä kunnosa vai pitäisikö ne uusia'', ajattelee.

Suopayrtti, Saponaria, tuoksuu edessäni melko lähellä kurkkuyrttiä. Miten on Serafia? Kaivoitko aikanasi suopayrtin juuria keitokseen, johon pistit likoamaan hienoimmat villavaatteesi ja pesit ne sitten runsaasti vaahtoavalla liuoksella? Ja käytitkö voimakkaasti tuoksuvaa pietaryrttiä, rehvaania, kirorania, matoryytiä, sefferttiä, mitenkään hyödyksesi — keltaiseen väriaineeseen lankoja värjättäessä, pannukakun tai juomien mausteeksi? Piditkö yrttitarhasi mallikelpoisessa kunnossa? Miten oli rikkaruohojen laita?

Hetkinen! Serafia Matintytär Kärsäläkö juoksemassa pitkin pihapiiriä ja polunraittia keräämässä yrttejä erilaisiin tarkoituksiin? Piikatytöt saatoit pistää yrtinkeruuseen vanhan Humalatapon viereen. Piikatytöt hakivat kävyt humalasaloista ja liottelivat väriaineet lankoja varten. Ja toiseksi: maalaistalojen pihapiirissä ei ainakaan vielä 1800-luvulla ollut mausteruutuja — eikä hienoa sokeriakaan makeisten kierittelyyn asti — korkeintaan humalatappo ja tikkerperipensas, naisväen salaisesti istuttama. Ja kolmanneksi: Antti Antinpoika, talon isäntä, oli harvakseltaan sanonut, ettei mitään, mistä ei ole leivän lisää, viljellä, eikä tarvita.

Mutta: maalaistaloissakin tuoksuivat liinavaatekaapit ja ajallaan täyttivät talon pakolliset juhlat: häät, hautajaiset, lukuset. Tarvittavat yrtit haettiin vaikka mistä: luonnonyrtit ja ryytimausteet olivat osa ihmisen elämää. Luonto tarjosi elämänympäristön, työn ja raadannan, mutta se tarjosi myös arjen keskelle pyhäpäivän: puhtaaksi pestyn ryyditetyn tuvan tai tuoksupussein varustetun liinavaatearkun, marunanoksan virsikirjan väliin.

Serafia Matintyttären pojantyttären pojanpojan tytär istuu isänsä apilamaassa heinäkuussa 1983 esiisiensä raivaamalla pellolla. Ihmiset vaihtuvat. Heinäkuussa apilapelto tuoksuu. Taivas kaartuu sinisenä apilapellon yläpuolella.

Yrttitarhassani kasvaa vain kolme humalaa. Serafian aikana oli Huhturiin menevän karjapolun varrella hyvin suojattuna riukuaidan takana vanha Humalatappo ja heti sen vieressä ''Pappan tupakkimaa''. Matkalla Humalatapolle voi Serafia poimia koriinsa kuminoita ja fenkolia leivänmausteeksi ja polun varrelta löytyy muutakin: kamomillaa, villiintynyttä rohtoraunioyrttiä, keltamataraa eli neitsytmarian sänkyruohoa eli hunajaruohoa tai mehiläiskukkaa ja koiruohoa.

Arnikki

Koiruoholla ja rohtoraunioyrtillä eli mustalla juurella tehtiin voimallisia parannuksia ennen. Ehkäpä Serafia annoit parantajaeukon tehdä koiruohosta eli malista taikajuomaa tai kukkaviinaa, joka paransi ruokahaluttomuuden lisäksi horkan, keltataudin, keripukin ja pöhön. Liikaa käytettynä koiruoho aiheuttaa hermostohäiriöitä. Yhtä voimallista oli rohtoraunioyrttitee: sillä parannettiin haavat, paiseet, nivelvammat, reumatismi, mahahaava, ripuli, keuhkokatarri ja influenssa. Myöhemmin todettiin sen paljon käytettynä aiheuttavan kaatumatautia.

Keltamataraa pussitettiin liinavaatekaappeihin. Pieniin kauniisti kirjaltuihin yrttipusseihin lisättiin myös laventelia, minttua, ruusun terälehtiä, kamomillaa, marunaa, joskus suopursuakin. Usvaiseen, voimakkaasti tuoksuvaan keltamataraan liittyi legendanomaista taikaa: vanhan tarun mukaan Neitsyt Maaria käytti sitä Jeesus-lapsen seimessä. — Ja kirkkoreisuja varten kannatti kuivata laventelia ja marunaa: virsikirjan väliin jos muisti panna marunanoksan tai laventelipussin, saattoi sitä haistelemalla pysyä koko saarnan ajan hereillä. Aamulla oli herättävä aikaisin ja kävelymatka oli Torron kirkkopolkuakin pitkin oikaisten pitkä kirkolle.

Kristinuskon suhde naiseen

KAARI UTRIO

''Uuden Testamentin naiset ovat eläviä olentoja, hengellisiä persoonallisuuksia, ja sellaisina Jeesus heitä kohtelee väheksymättä heidän uskonnollista kaipuutaan.''

''Hyvä on miehelle olla naiseen yhtymättä''

Näin kirjoittaa Paavali Ensimmäisessä Korinttolaiskirjeessä: ''Paetkaa haureutta. Kaikki muu synti, mitä ikinä ihminen tekee, on ruumiin ulkopuolella; mutta haureuden harjoittaja tekee syntiä omaa ruumistansa vastaan.''

Niin tuli sukupuolimoraalista ainoa moraali.

Pyhä Hieronymus kirjoittaa: ''Ylistän avioliittoa, mutta vain koska se tuottaa lisää neitsyitä.''

Niin naisesta, joka kielsi luonnollisen elämänsä, tuli ihanne.

Kirkkoisä Tertullianus kirjoittaa: ''Niin helposti sinä tuhosit miehen, Jumalan kuvan. Sinun syntisi vuoksi piti jopa Jumalan Pojan kuoleman.''

Niin tuli naisesta uuden uskonnon vihan ja halveksunnan kohde.

Kuinka näin kävi? Miksi rakkauden, ilon ja tasavertaisuuden uskosta tuli mieskeskeinen, seksuaalikielteinen ja naisia vihaava kieltojen ja käskyjen kokoelma? Mitä tapahtui?

Samarialainen nainen

Kaiken alussa, Uuden Testamentin evankeliumeissa käy selvästi ilmi Jeesuksen aikaansa nähden poikkeuksellinen suhtautuminen naisiin. Hän ei koskaan puhu naisesta alempiarvoisena olentona, eikä ajan tavan mukaan varoittele oppilaitaan naisten petollisuudesta ja houkutuksista. Päin vastoin, Uuden Testamentin naiset ovat eläviä olentoja, hengellisiä persoonallisuuksia, ja sellaisina Jeesus heitä kohtelee väheksymättä heidän uskonnollista kaipuutaan.

Jeesus istuu Jaakobin kaivolla, janoisena, nälkäisenä, sillä opetuslapset ovat menneet kaupunkiin ostamaan ruokaa. Kaivolle tulee olennoista halveksituin, samarialainen nainen, portto, jota juutalaisen miehen ei sovi edes vilkaista. Hänelle, maan tomulle, Jeesus ilmoittaa olevansa Messias.

Kun Jeesus on kuollut ja haudattu, ja sapatti on päättynyt ja tullut viikon ensimmäinen päivä, tulivat naiset Maria Magdaleena ja se toinen Maria katsomaan hautaa. Silloin Herran enkeli ilmestyi heille ja kertoi Jeesuksen ylösnousemuksesta. Ja kun he peloissaan ja suuresti iloiten juoksivat viemään sanomaa, kävi Jeesus heitä vastaan ja tervehti heitä.

Näin Jeesus ilmoitti itsensä ensimmäiseksi naisille eikä kahdelletoista apostolilleen. Vaikka Uusi Testamentti puhuu opetuslapsista aina miehinä, on selvää, että Jeesuksen oppilaitten joukossa oli myös naisia.

''Paavalin kirjeet''

Vaikka evankeliumit suhtautuvat naiseen kuin ihmiseen, Uusi Testamentti kokonaisuudessaan käsittelee niin naista kuin seksuaalisuuttakin kielteisesti.

Apostolien teot kertovat kuinka tärkeä osa naisilla oli uuden uskon rakentumisessa. He olivat uskollisimpia käännynnäisiä ja osoittivat

Gabiin Diana

Ihanalta tuntuu katajan, männyn-ja kuusenoksien päällä hautunut kylpyvesi, johon on lisätty erilaisia saatavilla olleita yrttejä. Esimerkiksi minttua, rosmariinia, koivunlehtiä, rakunaa, rohtoraunioyrttiä, iisoppia. Tämän kylvyn jälkeen rasittuneinkin perheenäiti jaksaa nauttia joulusta.

Raskaiden jouluruokien sulavuutta erilaiset yrtit parantavat. Joulukinkkua voi maustaa tinjamilla, iisopilla, rakuunalla, meiramilla, basilikalla, katajanmarjoilla. Yrtit maistuvat hienoilta ja auttavat ruuansulatusentsyymejä.

Somerolaisten rakastamat kotijuustot ovat ryyditettyinä uusia herkkuja. Munajuuston voi muuttaa vaikka kumina- tilli- persilijaruohosipulijuustoksi hienontamalla justomassaan näitä maustekasveja.

Joulupöydän juomana kuuma tai kylmä yrttitee on terveellistä ja kevyttä.

Näistä jouluaromeja kaikille.

Kasvistomme asutushistoriaa

Jännittävien elämysten ja löytämisen ilon ohella harvinaiset kasvilajit antavat meille viitteitä maamme menneisyydestä, siitä miten mannerjään alta paljastunut karun tundramainen maa asutettiin 10 000 vuotta sitten. Esimerkkeinä somerolaisista harvinaisuuksista: PYSTYKIURUNKANNUS rehevän lehdon kevätkukka (alla) ja MAARIANVERIJUURI entisaikojen salaperäinen rohtokasvi (alinna).

Matti Torkkomäki

Jääkauden merkit maisemassamme vesistöreitteineen, harjuineen ja uurteisine kallioineen lienevät yleisesti tiedossa. Vähemmän tunnettua sen sijaan lienee, millä tavoin jääkausi vaikutti kasvistoomme ja sen lajikoostumukseen — voimmeko siitäkin lukea jääkauden jälkiä?

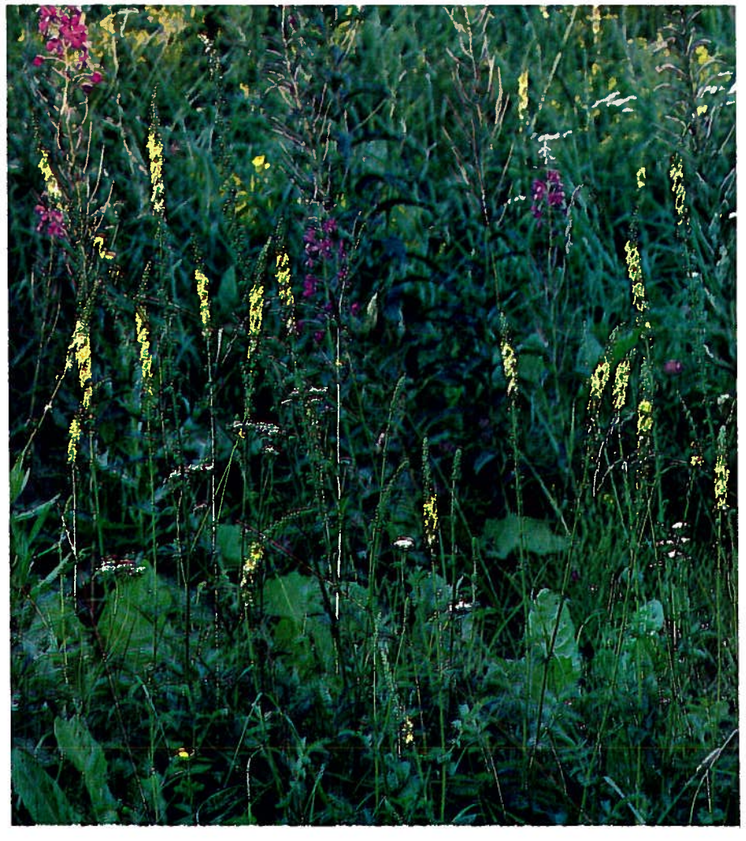

Jääkausi ajoi kasvistomme maanpakoon

Jääkausia on ollut useita, joista viimeisimmän voimakas laajenemisvaihe alkoi n. 50000 vuotta sitten. —Suunnilleen samoihin aikoihin, jolloin nykyihminen pysyvästi vakiinnutti asemansa maapallolla. Jääkauden tuimin vaihe oli noin 20000 vuotta sitten. Tuolloin Euroopasta oli mannerjään vallassa koko Fennoskandia, Brittein saarten pohjois- ja keskiosat, Saksan ja Puolan pohjoisosat sekä Neuvostoliiton luoteisosat, jos asia ilmaistaan nykyvaltioiden nimiä käyttäen.

Jääkausi oli valtava koe, jossa elämän koko siihenastinen kokemus, perinnöllinen ''tieto'' saivat haastavan tehtävän: oli selviydyttävä uusista olosuhteista, oli sopeuduttava pitkän pakomatkan vaihteleviin ja outoihin ympäristöihin. Kasvikunnan ja kaiken muunkin elämän oli paettava etenevää mannerjäätä etelän suotuisampiin olosuhteisiin, lopulta aina Etelä-Eurooppaan saakka — mahtavia jäämassojahan reunusti laaja, karun tundramainen vyöhyke. Pohjo-

laan jäi elämää vain Jäämeren vähäisille jäättömille alueille.

Hidas paluu alkoi 15000 vuotta sitten

Kun mannerjää alkoi sulaa noin 15000 vuotta sitten, valloittivat kasvit jääpeitteestä vapautuneen maan; alkoi vähittäinen paluu entisille kasvinsijoille. Useimmat palasivat, toiset eteläisiä vaikutteita saaneina, uusina risteytyminä, mutta tappioitakin koettiin — jotkut lajit jäivät sille tielleen.

Jääkausi katsotaan päättyneeksi 10000 vuotta sitten, jolloin lämpötila kohosi pysyvästi. Kesti kuitenkin pitkään, ennen kuin kasvit saavuttivat nykyiset kasvupaikkansa. Osittain tämä kehitys lienee vieläkin kesken. Toisaalta joidenkin mielestä edetään jo seuraavaa jääkautta kohti.

Kasvien vaellustiet

Varhaisimmat kasvien vaellustiet Suomeen kulkivat koillisesta, idästä ja kaakosta, jotka suunnat ensiksi vapautuivat mannerjäästä ja sitä myötäilevästä merestä. Itämerihän oli jääkauden jälkeen huomattavasti nykyistä laajempi, ulottaen lahtensa aina Somerollekin saakka. Vasta noin 7000 vuotta sitten katkesi Someron välitön yhteys mereen.

Lehmus, lämpökauden tulokas

Melkein välittömästi jääkautta seurasi hyvin lämmin ajanjakso, ns. lämpökausi (ajanjakso 7000 — 3000 v. sitten). Tuona aikana varsin eteläisetkin kasvilajit laajensivat alueittaan aina Keski-Suomeen saakka. Niinpä esim. Torronsuosta otettujen kairausnäytteiden alimmista kerroksista, 4—6 metrin syvyydestä, on löydetty jalojen lehtipuiden:

1. 2. 3. 4.

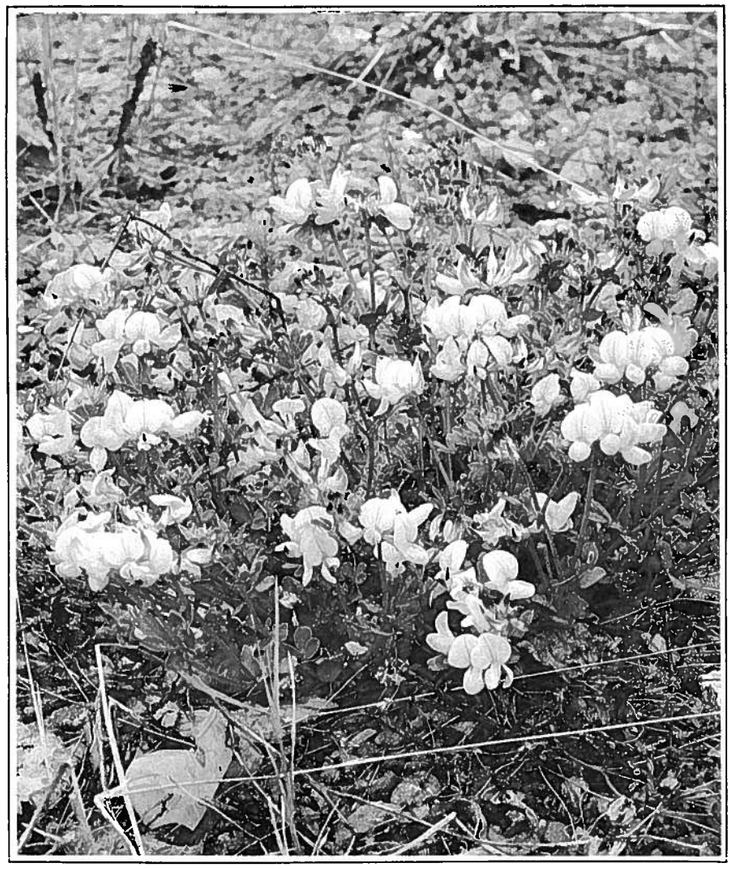

5.

koisuus. Se kasvaa pääasiassa niillä alueilla, joilla suomensukuiset heimot ovat harjoittaneet kaskiviljelyä. Usein toistunut metsän kaskeaminen auttoi matalakasvuista visaa kilpailussa korkeammiksi kasvavien suorarunkoisten puiden kanssa. Visalla on myös yhtymäkohtia suomalaisten luonteeseen, sen kiemuraisuutta ja vaikeaa työstettävyyttä voidaan verrata suomalaisille ominaiseen itsepäisyyteen. Tärkein yhtymäkohta on kuitenkin visan lujuuden ja katkeamattomuuden ja suomalaisen sitkeyden välillä. Tämä sitkeys ja hellittämätön tahdonvoima, sisu, on lukemattomissa tapauksissa ratkaissut tilanteen niin yksittäisen suomalaisen kuin koko kansankin voitoksi silloin, kun on ollut tarpeen kestää vielä vähän, kun voitto tai tappio ja usein myös pelastus tai tuho on riippunut siitä, jaksammeko vielä viimeisen esteen ylitse.

Olisiko visakoivusta tehtävä Suomen kansallispuu? Jääköön tämä kysymys askarruttamaan tämänkin lehden lukijoita nyt, kun voimme toivottaa itsenäisenä ja varsin yhtenäisenä kansana kaikki toisillemme Hyvää Joulua.

Aromaattisten yrttien ystäville

Sirkku Kurkikangas

Ryytimaa kuuluu jo moneen somerolaiseen puutarhaan. Runsaasti vitamiineja ja kivennäisiä sisältävät mausteyritit sopivat nykyaikaiseen ravintoajatteluun. Kämin yrttineliöt kilpailevat isomamman harrastusten kanssa.

Joulujuomiksi, vaihtoehdoksi glögille ja kahville, yrittien kasvattamiseen innostunut agronomi Virpi Raipala-Gormier ehdottaa erilaisia yrttiteesekoituksia, joista jokainen voi suunnitella itselleen perinteisen, erilaisen joulujuomaan.

Hän, jolla on varastossaan vadelmanlehtiä, valmistaa niistä ja mintusta lämpimän seurustelujuoman. Mausteeksi musertaa kokonaista kanelia, inkivääriä ja neilikkaa. Leh-det ja mausteet haudutetaan teen tapaan 20 minuuttia ja juodaan hunajan kanssa.

Joulupäivän upea, hieno juoma on ruusunlehtitee. Luonnosta kerättyjä kuivattuja ruusunlehtiä, (kaupan ruusuissa on kasvimyrkkyjä) kuivattuja puna-apilan kukkia, piparminttua, murskattua kaneli-ja vaniljatankoa kuumaan kannuun ja poreileva vesi päälle. Tämän juoman voisi pitää pelkästään joulupäivän juhlistajana ja kehitellä siitä perinnettä, joka alkaa kesäisellä keruumatkalla. Ne onnettomat, joilla ei vielä ole varastoja kerättynä, voivat kysellä yrttiteen aineksia terveyskaupoista.

Kasvien hienot aromit kelpaavat moneen virkistykseen ja tunnelman luomiseen. Appelssiiniin pistellyt neilikat luovuttavat joulun tuoksua pitkään. Tänä vuonna voisi porstuan tai tuulikaapin lattian peittää pienillä kuusenhavuilla, siitä sitten sisään tullessa tulee aina vähän kuusen raikkautta mukana. Joulusaunan löylyt heitetään havujen, katajan ja kuusen läpi. Tuoksun voi kuvitella. Kannattaa ottaa vähän isommat havunoksat, koska niitä ei voi suoraan kiukaalle laittaa, löyly vain heitetään niiden läpi. Virkistää ja rauhoittaa joulukiireissä stressaantunutta.

Joulusaunaan voi myös valmistaa todella rentouttavan jalkakylvyn.

VISAKOIVU — kansallispuummeko?

JYRKI RAULO

Visautumisilmiö on todennäköisesti mutaation aiheuttama ja useimmiten rauduskoivun ominaisuus. Visautunut rauduskoivu on voimakkaasti kaarnoittuva ja sen rungossa on erilaisia paksunnoksia, kyhmyjä tai harjanteita. Visakoivun oikulliseen kasvutapaan kuuluu sen puuaineen kaunis ja jäljittelemätön kuviollisuus, ja se tekee visakoivusta Suomen arvokkaimman ''puulajin''. Visaa onkin sen puuaineen lujuuden ja kauneuden vuoksi käytetty jo kauan erityistä kestävyyttä vaativien samoin kuin erilaisten koriste-esineiden valmistukseen.

Kun tänä syksynä istutettiin Tasavallan Presidentin Mauno Koiviston 60-vuotisjuhlavisakko Helsingin kaupunkiin Sibelius-puiston viereen, mainitsi Visaseuran puheenjohtaja, maanviljelijä Heikki Tervala tilaisuuden avaussanoissa mm. seuraavaa:

— Visakoivu on meille suomalaisille hyvin läheinen kansallinen eri-

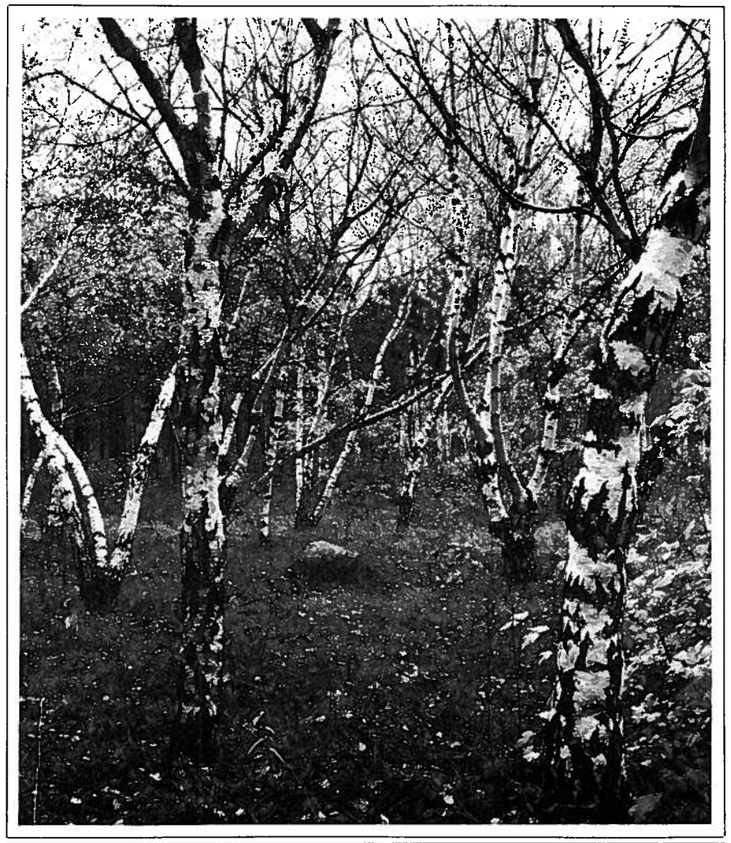

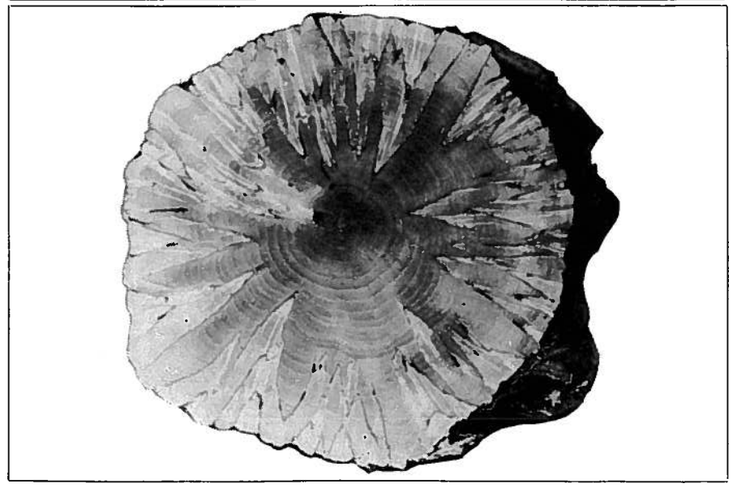

Satumetsää muistuttava istutettu visakoivikko Punkaharjulla. Valok. O. Huuri.

Visakoivun poikkileikkauksessa näkyy ns. visan kukka. Valok. K. Etholén.

Kuvat viereisellä sivulla
1. MAARIANVERIJUURI
2.KELTAMAITE hädänalainen sorakuopista turvaa etsivä.
3. TUNTURIKURJENHERNE ankariin olosuhteisiin sopeutunut — maamme ensimmäisiä asuttajia.
4. PYSTYKIURUNKANNUS
5. KELTAMAITE
kuva alla
VÄINÖNPUTKI Lapin komea puronvarsiyrtti Somerolla, väärällä paikalla —miksi?

pähkinäpensaan, jalavan, lehmuksen ja tammen siitepölyä. Lämpökaudella nämä lajit olivat Lounais-Hämeessäkin yleisempiä kuin milloinkaan muulloin. Tältä ajalta ovat peräisin ne vähäiset **lehmuksen metsäesiintymät,** joita Someroltakin tavataan paikka paikoin. Lehmuksen oletetaan saapuneen meille pääasiassa meren ylitse Virosta.

Harvinaiset lajit avainasemassa

Eri kasvilajien käyttämiä vaellusteitä emme luonnollisestikaan voi tarkalleen tietää. Parhaiten tiedämme vaateliaimpien lajien historian, sillä näille tarjoutuvia kasvupaikkoja on ja on aina ollut niukalti — esiintymät ovat yhäkin paikoittaisia. Näiden nykyesiintymien pääsuuntien perusteella voimme olettaa, mitä reittiä mikin laji on käyttänyt maatamme asuttaessaan. Someroltakin löytyy esimerkkejä tällaisista harvinaisista kasviesiintymistä, joiden perusteella on rakennettu niiden oletettuja leviämisteitä.

Esimerkkeinä eteläisistä lajeista mainittakoon **maarianverijuuri** ja **pystykiurunkannus.** Nykyesiintymien ja maamme ulkopuolisten kasvupaikkojen pohjalta oletetaan, että nämä lajit ovat levittäytyneet maahamme sekä idästä, Karjalan kannaksen kautta, että lännestä, Ahvenanmaata ja lounaissaaristoamme pitkin — sitten kun tämäkin reitti kävi mahdolliseksi saariston kohottua merestä. Merestä vapautunut muheva rantamaa tarjosi näille runsaasti uusia todella neitseellisiä kasvupaikkoja, joita myöten ne saattoivat asuttaa maan.

Terveisiä Kuolan niemimaalta

Aivan toisentyyppisiä kasvupaikkoja suosivat hietikkokasvit **tunturikurjenherne, kellertävä keulankärki** ja **keltamaite,** joita kaikkia tavataan harvinaisina Somerolla. Nämä ovat tulleet Somerolle harjuja pitkin.

Kaksi ensiksi mainittua hernekasvia ovat varsin mielenkiintoisia, sillä niitä voidaan pitää ns. jäännös- eli reliktikasveina: ne ovat ilmeisesti muistoja ajoilta, jolloin maa vapautui jääpeitteestä ja ensimmäisinä maan valtasivat tundramaisiin olosuhteisiin sopeutuneet lajit, kuten tunturikurjeherne ja keulankärki. Nämä ovat saapuneet meille pohjoisesta Kuolan niemimaan kautta — tämä seutuhan vapautui mannerjäästä jo varhain — sieltä reitti jatkui edelleen Laatokan pohjoispuolelle, josta ilmeisesti matkattiin Salpausselkiä myöten länteen. Somero oli tämän pitkän vaelluksen päätepiste, sillä ainakin tunturikurjenherneen osalta Someroa pidetään lajin lounaisimpana kasvupaikkana. Laji näyttää edelleenkin voivan täällä melko hyvin, jopa harjujen avohakkuumaisemissa — karun tundramaisiin oloihin kun on sopeutunut! Nämä aluelaajennukset harjujen hakkuuaukeille näyttävät kuitenkin olevan tilapäisiä, sillä heinikon vallatessa maan tunturikurjenherne taantuu.

Keltamaitteen tarina on hieman toisenlainen. Sitä kasvaa Suomessa kolme eri rotua, joista kaksi on erikoistunut merellisiin olosuhteisiin. Sisämaaesiintymä on sekin omaa rotuaan ja sen keskeisimmät kasvupaikat ovat Somerolla ja eräissä muissa lähialueen kunnissa. Esiintymä saattaa ola itäistä alkuperää, sillä saman rodun edustajia tavataan myös Heinolasta ja Laatokan rannoilta. Salpausselän kulkijoita tämäkin sitten lienee.

Lapin tuoksuja

Todellinen Someron erikoisuus on **väinönputki,** aina miehen mittaan yltävä yrttikasvi, joka Etelä- ja Keski-Suomessa kasvaa vain Somerolla ja täälläkin vain yhdessä paikassa —lähteikkösuolla, runsaslajisen ja harvinaisen lettokasvillisuuden seurassa.

Tämä Lapin puronvarsien kasvi lienee niinikään jäänne, relikti, jääkauden jälkeiseltä kasvien uudelleenasutusvaiheelta. Sen selittämiseen ei käy edellä sovellettu ''laikuttaisten esiintymien teoria'', koska kaikki ketjun lenkit Someron ja Lapin väliltä puuttuvat. Tässä

onkin jälleen yksi niistä kummallisuuksista, joita kasvien levintään niin monesti liittyy: miksi vain tietyt lajille soveliaista kasvupaikosta ovat käytössä. Onhan toki väinönputken vaatimukset täyttäviä kasvupaikkoja muuallakin kuin Somerolla. Ehkä näitä esiintymiä on jääkauden jälkeen syntynyt muuallekin, mutta jostakin syystä vain tämä yksi on säilynyt? Onpa Someron esiintymää ehdotettu ihmislähtöiseksikin —olihan väinönputki muinaissuomalaisten tärkeä ravintokasvi. Niin tai näin, pitkä historia esiintymällä on joka tapauksessa ja todella aintulaatuinen ja arvokas se

Väinönputki, miehen mittaan yltävä yrttikasvi, kasvaa Etelä- ja Keski-Suomessa vain Somerolla.

on, luetaan se sitten luonnon- tai kulttuurihistorian piiriin.

Vaalikaamme luonnon muistomerkkejä

Ihmismielen ominaisuuksiin kai kuuluu, että tavanomaisuuksiin emme niinkään kiinnitä huomiota, vaan harvinaisuudet saavat enemmän huomiota osakseen; erikoisuutensa vuoksi harvinaisuuksilla on arvo sinänsä. Kasviston tarkkailijalle harvinaisuudet merkitsevät enemmän — harvinaisuudet johdattavat pohtimaan kasvien elinvaatimuksia yleisemmin, saattavatpa ne kertoa asutuksemme alkuvaiheistakin.

Ympäristö muuttuu myös ihmistoiminnasta riippumatta, eikä mitään ympäristön alkuperäistä tilaa pohjimmaltaan oikeastaan ole olemassakaan — on vain eri kehitysvaiheita. Ihmisellä on kuitenkin tänä aikana hallussaan ennennäkemättömän tehokkaat keinot ympäristömme muuttamiseen. Päivässä voidaan tuhota harvinainen kasviesiintymä, joka on ollut paikallaan ehkä 10000 vuotta. Ymmärtäkäämme tällaisten esiintymien arvo, vaalikaamme luonnon muistomerkkejä!

Kirjoituksen kaikki kuvat on valokuvannut **Matti Torkkomäki** ja värierottelun kustantanut

POHJOLA-YHTIÖT